

**TC. BAŐBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŐKILATI MÜSTEŞARLIĞI
YILLIK PROGRAMLAR VE KONJONKTÜR DEĞERLENDİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**TÜRKiYE'DE VERĐİ POLİTİKASININ İŞGÜCÜ
PİYASASI VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

Planlama Uzmanlığı Tezi

Mihriban TAĞ

Aralık 2007

Ankara

**TC. BAŐBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
YILLIK PROGRAMLAR VE KONJONKTÜR DEĞERLENDİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**TÜRKIYE’DE VERĐİ POLİTİKASININ İŞGÜCÜ
PİYASASI VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

Planlama Uzmanlığı Tezi

Mihriban TAĞ

Aralık 2007

Ankara

ÖZET
Planlama Uzmanlığı Tezi

**TÜRKİYE'DE VERGİ POLİTİKASININ İŞGÜCÜ PİYASASI VE
İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Mihriban TAĞ

Türkiye'de 2001 yılından bu yana uygulanan ekonomik istikrar programı neticesinde makro ekonomik göstergelerde iyileşme sağlanmış, ekonomimiz büyüme sürecine girmiştir. Ekonomik büyüme istihdama bir ölçüde yansımış ancak yeterli olmamıştır. İstihdamı artırmaya yönelik politikalar arasında ilk akla gelen istihdam üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve teşvik politikaları uygulanmasıdır. Çalışmada ülkemizdeki vergi politikalarının istihdam üzerindeki etkileri ve bu alanda uygulanabilecek alternatif politikalar konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır.

Çalışmada, öncelikle Türkiye'de işgücü piyasasının durumu ve diğer ülkelerden farklı yönleri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de işsizlik oranının yüksek olmasının yapısal ve makro ekonomik sebepleri ele alınmaktadır. Ayrıca, OECD ülkelerinde ücretlerin vergilendirilmesi alanındaki gelişmeler ve bu ülkelerde uygulanan vergi oranlarının seyri ayrıntılı olarak incelenmektedir. Ücretlerin vergilendirilmesi ile ilgili olarak, Türk vergi sistemi hakkında genel bilgi sunulmaktadır. Ayrıca, gelir ve kurumlar vergisi ile dolaylı vergilerin işgücü talebi üzerinde yaratabileceği etkiler irdelenmekte ve istihdamı artırmaya yönelik olarak uygulanan teşvik politikaları ve bunların sonuçları analiz edilmektedir. Türkiye'de ücret seviyesi ve ücretlerden alınan vergilerin işgücü talebine etkisinin tespit edilmesi için imalat sanayii istatistiklerinden elde edilen verilerden faydalanılarak ekonometrik bir çalışma yapılmıştır. OECD ülkelerinde vergi politikalarının genel istihdam seviyesi üzerindeki etkisini ölçen analitik çalışmaların sonuçları da çalışmada değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak; istihdam üzerindeki vergi yükündeki azalmanın işgücü talebini olumlu etkileyeceği belirtilmiş ancak, bu politika ile beraber yürütülecek diğer alternatif maliye politikalarının makro ekonomik etkilerinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Vergi Yüğü, Gelir Vergisi, Ücretler

ABSTRACT
IMPACTS OF TAXATION POLICY ON LABOUR MARKET AND
EMPLOYMENT IN TURKEY

Mihriban TAĞ

In Turkey, as a result of the economic stability program implemented since 2001, macroeconomic indicators have improved and this economic program has brought sustainable growth. The economic growth reflected to employment tolerably but not at significant level. Considering the policies aiming at increasing employment, firstly policy makers address reducing tax burdens on employment and putting incentives. Impacts of the tax policies on employment and possible alternative policies which can be implemented in this context have been analyzed.

In the study, the status and specific aspects of the labor market in Turkey comparing to other countries have been evaluated. In this context, structural and macroeconomic reasons behind high unemployment rate in Turkey have been specified. Developments in the taxation of the wages in the OECD countries and the progress of the tax ratios adopted in those countries are analyzed in detail. Regarding the taxation of the wages, general information on Turkish tax system has been presented. Moreover, possible impacts that corporate, income and indirect taxes can create upon employment level have been examined and the incentive policies pursued to increase employment and results of these policies have been analyzed. Furthermore, there is an analytical study so as to determine possible impacts of tax reductions to employment level for Turkish manufacturing sector. Results of the analytical studies that measure the impact of tax policies on general employment level have been evaluated in the study as well.

Consequently, it is stated that decrease in tax burden will have positive effect on demand for employment; however it is emphasized that the macroeconomic effects of other alternative fiscal policies pursued together with this policy should be taken into consideration.

Key Words: Employment, Tax Burden, Income Tax, Wages

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar	VII
ŞEKİLLER	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ.	1
1. İSTİHDAM VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ VERGİ YÜKÜ	5
1.1 . TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI.....	5
1.1.1 İSTİHDAMIN NİTELİĞİ.....	5
1.1.1.1. İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI.....	5
1.1.1.2. İSTİHDAMIN EĞİTİM DÜZEYİ	6
1.1.2. İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ TALEBİ.....	7
1.1.2.1 İSTİHDAMIN SEKTÖRLER VE BÖLGELER ARASI DAĞILIMI.....	7
1.1.2.2. KAMU İSTİHDAMI.....	8
1.1.2.3. İSTİHDAMIN STATÜYE GÖRE DAĞILIMI	9
1.1.3. ÜCRET YAPISI.....	10
1.1.4. İŞGÜCÜ PİYASASINDA ESNEKLİK.....	15
1.1.5 KAYITDIŞI İSTİHDAM.....	17
1.1.6. İŞSİZLİK.....	21
1.1.6.1. OECD ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK ORANLARI	24
1.1.6.2. TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK ORANININ YÜKSEK OLMASININ NEDENLERİ	27
1.2. İSTİHDAM VERGİLERİ.....	31
1.2.1. OECD ÜLKELERİNDE İSTİHDAM VERGİLERİ.....	33
1.2.1.1. EVLİ VE ÇOCUKLU MÜKELLEFLER AÇISINDAN DURUM.....	43
1.2.1.2. TOPLAM VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN GELİŞMELER VE VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN DURUMU	47
1.2.2. TÜRKİYE’DE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ YÜKLER	54
1.2.2.1. ÜCRET STOPAJI.....	57
1.2.2.2. SOSYAL GÜVENLİK PRİMLERİ.....	58
1.2.2.3. DİĞER YÜKLER	60
1.2.3. TÜRKİYE’DE ÜCRETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	61
2. TOPLAM VERGİ YÜKÜ VE DİĞER VERGİ POLİTİKALARININ İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ	73
2.1. GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ ETKİSİ	74
2.2. DOLAYLI VERGİLERİN ETKİSİ	75
2.3. İSTİHDAMA YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER	80
2.3.1. BÖLGESEL TEŞVİKLER.....	82

2.3.2. <i>DİĞER TEŞVİKLER</i>	87
2.4. 2001 KRİZİ SONRASI UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	92
3. VERGİLEMENİN İSTİHDAM TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	95
3.1. OECD ÜLKELERİNDE İSTİHDAM VERGİLERİNİN İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ	95
3.2 TÜRK İMALAT SANAYİNDE ÜCRETLERİN VE İSTİHDAM VERGİLERİNİN İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ	100
3.2.1 <i>YÖNTEM VE VERİLER</i>	100
3.2.2 <i>İSTİHDAM VERGİLERİ VE İŞGÜCÜ TALEBİ</i>	107
4. BAZI ÜLKELERDE İSTİHDAMI ARTIRMAYA YÖNELİK OLARAK UYGULANAN POLİTİKALAR	110
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	115
KAYNAKÇA	125
DİZİN	129

TABLolar

Tablo1: İşgücüne Katılım Oranı (2000-2006).....	6
Tablo 2: 2006 Yılı İtibarıyla İşgücünün Eğitim Düzeyi	6
Tablo 3: İstihdamın Sektörel Dağılımı (2001-2006).....	7
Tablo 4:İstihdam Edilenlerin Sektörel ve Bölgesel Dağılımı, 2006	8
Tablo 5: Kamu istihdamı (2000-2006).....	9
Tablo 6: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2006).....	10
Tablo7:Özel İmalat Sanayiinde Birim Ücret Endeksi (1997=100).....	12
Tablo 8:İmalat Sanayii Birim İşgücü Maliyetleri	13
Tablo 9: Dünya Bankasının “Doing Business in 2006” Raporuna Göre Çeşitli İşgücü Piyasası Katılık Göstergeleri.....	16
Tablo 10:OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları.....	26
Tablo 11: Bazı OECD Ülkelerinde Standart Vergi İndirimleri	35
Tablo12: Evli olmayan ve Çocuksuz Mükellef İçin İstihdam	39
Tablo 13: 2000-2006 Yılları Arasında Vergi Yükünde Gelişmeler (Bekar, Çocuksuz Ücretli İçin Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primlerinin Brüt Ücrete Oranı).....	41
Tablo 14:Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı, (Ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuksuz mükellef için, 2000-2006)	42
Tablo 15:Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı, Ortalama Gelir Seviyesindeki Evli ve İki Çocuklu Mükellef İçin, 2000-2006.....	44
Tablo 16:Aile Türü ve Ücret Seviyelerine Göre Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primlerinin Toplam İşgücü Maliyetine Oranı (yüzde) (Nakit yardımlar düşülmüş), 2006	45
Tablo 17:Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının Toplam İşgücü Maliyetine Oranı, 2006	47
Tablo 18:Vergi Yükünün İşgücü Maliyetine Oranının Aile Türlerine Göre Karşılaştırması	49
Tablo 19:Aile Türü ve Ücret Seviyesine Göre Marjinal Vergi Oranlarının İşgücü Maliyetine Oranı (vergiler + sosyal güvenlik katkı payları –nakit transferler), 2006.....	50
Tablo 20: Aile Tipi ve Ücret Seviyesine Göre Brüt Ücretlerdeki.....	51
Tablo 21:Aile Tipi ve Ücret Seviyelerine Göre İstihdam Maliyetindeki Yüzde 1 Artış Sonrası Net Gelirdeki Artış, 2006	52
Tablo 22:Türkiye'nin Vergi Yükü Açısından OECD Ülkeleri ile Karşılaştırması ¹	54
Tablo 23:Türkiye'de İstihdam Üzerindeki Yükler.....	56
Tablo 24:Türkiye'de İstihdam Üzerindeki Yükler (Yeni düzenlemeye göre).....	57
Tablo 25:Marjinal Vergi Oranları (2006)	58
Tablo 26: Asgari Ücret Üzerinden Alınan Sosyal Güvenlik Primleri.....	59
Tablo 27:İmalat Sanayiinde Çalışan Başına Ortalama Kıdem.....	60
Tablo 28: Ücretlerde Özel İndirim Tutarları (TL)	67
Tablo 29: 2005 yılında imalat sanayiinde işçi başına “Özel Gider İndirimi” uygulaması ile iade edilen gelir vergisi farkı.	67
Tablo 30: Gelir Vergisi Tarifeleri	69
Tablo 31:Gelir Stopaj Vergisi Mükellef Sayıları.....	70

Tablo 32: Ücretlerden Alınan Gelirlerin Toplam Stopaj Gelirleri İçerisindeki Payı (YTL)	72
Tablo 33: Vergi Yüğü (2000-2006)	73
Tablo 34: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları, 2006 (Yüzde)	75
Tablo 35: İmalat Sanayi Göstergeleri	78
Tablo 36: Teşvik Belgeli Yatırımlarda İstihdam Edilen Kişİ Sayısı (1980-2006).....	81
Tablo 37: Özel Sektörde İstihdam Edilen Kişİ Sayısı (2000-2005).....	86
Tablo 38: Yatırım İndirimi Uygulamasının İşletmelerin Vergi	88
Tablo 39: Seçilmiş OECD Ülkelerinde İstihdam ve Vergi Yükünde Gelişmeler.....	96
Tablo 40: Ücretler Üzerinden Alınan Vergilerin İstihdam Üzerindeki Etkisi İle İlgili Bazı Çalışmaların Sonuçları.....	99
Tablo 41: İmalat Sanayiinde Reel Ücretler ve Üretim Miktarındaki.....	107
Tablo 42: İmalat Sanayiinde Brüt Ücretler ve Ücretler Üzerindeki Vergi Yükünün İstihdam Talebine Etkisi	108
Tablo EK.1: İmalat Sanayiinde Toplam Vergi Yüğü	122
Tablo EK.2: İşgücü Piyasasına İlişkin Özet Bilgiler.....	124

ŞEKİLLER

Şekil 1: 1996-2006 Döneminde Asgari Ücrette Gelişmeler	14
Şekil 2: Kayıtdışı İstihdamın Büyüklüğü ve Kayıtdışı İstihdam Oranı	18
Şekil 3: 2000-2006 Arası İşgücüne Katılım Oranı ve İşsizlik Oranı-Türkiye	24
Şekil 4: AB 15 İşsizlik Oranları (2006) (Yüzde)	27
Şekil 5: İşgücü Maliyetleri ile İstihdam İlişkisi	32
Şekil 6: OECD Alanında İstidam Vergilerinde Gelişmeler (Evli olmayan ve Çocuksuz Mükellef İçin).....	38
Şekil 7: OECD Alanında İstihdam Vergilerinde Gelişmeler (Evli ve iki çocuklu ...	43
Şekil 8: Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının İşgücü Maliyetine Oranı 2006.....	48
Şekil 9: İstihdam Üzerindeki Yükler (1995-2006).....	55
Şekil 10: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı	71
Şekil 11: Stopaj Yoluyla Elde Edilen Gelirlerin Gelir Vergisi	71
Şekil 12: Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	93
Şekil 13: İmalat Sanayiinde İstihdam ve Üretim Seviyesinin Gelişimi.....	104
Şekil 14: Özel İmalat Sanayi Üretimde Çalışılan Saat Endeksi (1997=100).....	105
Şekil 15: İmalat Sanayiinde Ücretlerden Alınan Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı	106
Şekil 16: İmalat Sanayiinde Ücretler Üzerindeki Toplam Vergi Yükünün Gelişimi	106
Şekil 17: Esneklikler	109

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AB-15	Son Genişleme Öncesi 15 AB Ülkesi (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç,İngiltere)
AB-19	AB-15 + Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya , Slovakya
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	Adı geçen eser
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
Bkz.	Bakınız
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BİT	Bilgi İletişim Teknolojileri
Çk	çocuk
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
ISIC REV.3	International Standart Industrial Classification of All Economic Activities, Revision 3
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
SNA 93	1993 Ulusal Hesaplar Sistemi

SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı
S. BKK.	Sayıllı Bakanlar Kurulu Kararı
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TEFE	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
vb.	Ve benzeri
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

1990'lı yıllar boyunca uygulanan maliye ve para politikalarına bağlı olarak makroekonomik yapıda artan kırılganlıklar, Türkiye ekonomisini istikrarlı büyüme ortamından uzaklaştırmış, yüksek büyüme sağlanan yılları ekonomik daralma ve düşük büyüme oranları takip etmiştir. Bu dönemde, istikrarsız büyüme yanında yüksek enflasyon, artan kamu açıkları, faiz harcamaları ve borç stoku ile verimsizlik ekonominin temel sorunları olmuştur.¹ Bu gelişmelerin sonucunda potansiyel büyüme trendinin altında kalan ekonomimiz, artan nüfusun yanısıra köyden kente göçün de artırdığı istihdam ihtiyacını karşılayacak büyüme hızını yakalayamamıştır. 2001 yılından bu yana uygulanan ekonomik istikrar programı neticesinde makro ekonomik göstergelerde iyileşme sağlanmış, ekonomide güven ve istikrar ortamı tesis edilmiştir. Ekonomik büyüme istihdama bir ölçüde yansımış ancak bu iyileşme yeterli olmamıştır. 2001- 2003 yılları arasında Türkiye istihdamsız bir büyüme süreci yaşamıştır. İstihdam artışının büyümeden daha düşük düzeyde gerçekleşmesinin en önemli nedeni, tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışıdır.² Büyümenin verimlilik artışı yoluyla sağlanması da büyümenin yeterli ölçüde istihdam yaratmamasının en önemli sebeplerindendir. Bu dönemde dünyada da aynı trend geçerli olmuştur. Artan küresel rekabet firmaları daha az istihdamla daha çok üretmenin yollarını aramaya zorlamıştır.

Ülkemizde işsizlik oranı yüksektir. İşgücü piyasasında arzın karşılanabileceği yeterli talebin yaratılamaması, işgücüne her gün yeni katılımlar olduğu genç nüfusa sahip ülkemizde bu problemi daha da ağırlaştırmaktadır. Yüksek işsizlik oranı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. İşsizlik varolan beşeri kaynaklarımızın atıl kalmasına yol açmakta, aynı zamanda gelir dağılımında adaletsizliğe ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Kamu gelirlerindeki artış kısıtlanmakta, sosyal güvenlik kuruluşlarının aktüeryal dengeleri bozulmakta, transfer harcamaları yoluyla kamu harcamaları artış göstermektedir. İşsizlik ekonomik sonuçları yanı sıra toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ DPT(2006a)

² a.g.e

İşsizlik gelir yoksunluğu nedeniyle yoksulluğa yol açarken, bireylerin toplumsal hayatın dışına itilmesine neden olarak sosyal dışlamaya neden olmaktadır. İstihdam, üretim ve gelir yaratmanın yanında sosyal bütünleşmenin en önemli aracıdır. İş olmadan temel çalışma haklarından, sosyal güvenlik, sosyal diyalogdan bahsedilemez.³

İşsizlik aynı zamanda Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda Türkiye'nin önündeki önemli sorunlardan biridir. 2000 yılında Lizbon'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında 2010 yılı itibarıyla gerçekleştirilmesi beklenen 3 temel hedef belirlenmiştir (Lizbon Stratejisi);

1. Ar-ge harcamalarının GSYİH'nin yüzde 3'ü düzeyine çıkarılması
2. Girişimciliğin teşviki için bürokratik işlemlerin azaltılması ve yasal mevzuatın basitleştirilmesi
3. Genel istihdam oranının yüzde 70'e, kadın istihdam oranının yüzde 60'a çıkarılması (Bu hedefe ulaşılması için yaklaşık 14 milyon iş yaratılması gerekmektedir⁴)

Lizbon Stratejisi 2005 yılında gözden geçirilmiş ve stratejiye yeni hedefler eklenmiştir. Bu çerçevede; Avrupa'nın yatırım için daha uygun hale getirilmesi, inovasyon ve ar-ge alanında ilerleme sağlanması, daha fazla ve daha nitelikli iş yaratılması ile ilgili olarak hedefler stratejiye eklenmiştir.

İşsizlikle mücadele etmenin yolu sürdürülebilir, yüksek ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bu amaçla gerekli makro ve mikro ekonomik politikaların belirlenmesi ve eşgüdümlü olarak uygulamaya konulması yanında işsizliği azaltmaya yönelik olarak ülke şartlarının gerektirdiği spesifik politikaların uygulanması da gereklidir. Dokuzuncu Kalkınma Planında istihdamın artırılması en önemli gelişme eksenlerinden bir tanesi olarak yer almakta ve 2007-2013 yıllarını kapsayan plan

³ DPT(2006e)

⁴ Dünya Bankası (2006)

döneminde istihdamın artırılmasına yönelik olarak aşağıdaki politikaların uygulanması hedeflenmektedir;

1. Hukuki ve kurumsal düzenlemeler yoluyla işgücü piyasasının geliştirilmesi,
2. Eğitimin işgücü talebine duyarlı hale getirilmesi,
3. Aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi.

Yukarıda belirtildiği gibi istihdamın artırılması, önümüzdeki dönemde, ülkemizin önemli gündem maddelerinden bir tanesidir ve kayıtlı istihdamı artırmaya yönelik tedbirler düşünüldüğünde ilk akla gelen maliye politikası tedbirleri istihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasıdır. Nitekim 2007-2009 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Programda, makro ekonomik politika tedbirleri arasında, yeni istihdam olanaklarının sağlanması amacıyla, esneklik ve güvence arasında denge sağlandığı bir işgücü piyasasının oluşturulmasının yanısıra istihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasının öncelikli olarak ele alınacağı hükmü yer almaktadır. Kayıtlı istihdam üzerindeki yükler azaltıldığında istihdamın artacağı ve kayıt dışılığın azalacağı genel kabul görmüş bir kanıdır.

Ücretler üzerinden alınan vergilerin azaltılması istihdam maliyetlerinin azalmasına yol açarak, üretim maliyetleri açısından ülkemizin rekabet edebilirliğini artıracaktır. Ancak indirim, kayıtdışıdaki muhtemel azalışın gelir artırıcı etkisine rağmen, kamu gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır. Kamu gelirlerinin azalması alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması zorunluluğunu doğurmaktadır. Bu doğrultuda uygulanan vergi politikaları gelir vergisi indirimlerinin dolaylı vergilere ve özellikle tüketim vergilerine kaymasını içermektedir. Gelirden alınan vergilerin indirilmesi her ne kadar ücretlilerin gelirini artırsa da, buradan oluşacak gelir kaybının dolaylı vergilerle veya diğer doğrudan vergilerin artırılması yoluyla telafi edilmesi satın alma gücünü azaltacağından sadece gelir vergisinde yapılacak indirimin istihdam üzerindeki etkisini incelemek yanıltıcı olacaktır. Bu anlamda vergi politikasını bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir.

Vergilemenin işgücü piyasasına etkisi oldukça karmaşık bir konudur. Bordro vergilerindeki değişimin ücretler üzerine ne şekilde yansıtacağı, ücret yapısı ve ücretlerin işgücü piyasasında ne şekilde belirlendiği konusu ile yakından ilgilidir. İşgücü piyasasının yapısal özellikleri de vergi politikalarının işgücü talebini nasıl etkileyeceğinin belirlenmesi açısından oldukça büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada esas olarak vergi politikalarının işgücü talebini nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır. İlk bölümde öncelikle, Türk işgücü piyasasının durumu analiz edilmiş ve diğer ülkelerden farklı yönleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’de işsizlik oranının yüksek olmasının yapısal ve makro ekonomik sebepleri ele alınmıştır. Ayrıca, bu bölümde OECD ülkelerinde ücretlerin vergilendirilmesi alanındaki gelişmeler ve bu ülkelerde uygulanan vergi oranlarının seyri ayrıntılı olarak incelenmektedir. Ücretlerin vergilendirilmesi ile ilgili olarak, Türk vergi sistemi hakkında genel bilgi sunulmaktadır.

İkinci bölümde, gelir ve kurumlar vergisi ile dolaylı vergilerin işgücü talebi üzerinde yaratabileceği etkiler incelenmekte, istihdamı artırmaya yönelik olarak uygulanan teşvik politikalarına değinilmekte ve bunların sonuçları analiz edilmektedir. 2001 yılı sonrasında uygulanan istikrar programı çerçevesinde uygulanan vergi politikalarına da bu bölümde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’de ücret seviyesi ve ücretlerden alınan vergilerin işgücü talebine etkisinin tespit edilmesi için ekonometrik bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada TÜİK imalat sanayii istatistiklerinden elde edilen verilerden faydalanılmıştır. OECD ülkelerinde vergi politikalarının genel istihdam seviyesi üzerindeki etkisini ölçen analitik çalışmaların sonuçları da bu bölümde değerlendirilmiştir.

Dördüncü Bölümde ise işsizlik oranını azaltmada başarılı olmuş ülkelerin uyguladıkları politikalara genel olarak değinilmiştir. Bu kapsamda İrlanda, İtalya ve Danimarka’da istihdamı artırmaya yönelik olarak uygulanan politikalar ve bunların sonuçları incelenmiştir.

1. İSTİHDAM VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ VERGİ YÜKÜ

1.1 . TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI

Vergi politikalarının kısa ve orta vadede istihdam üzerindeki etkisinin görülmesi işgücü piyasasının yapısına bağlıdır. Türk işgücü piyasası, diğer ülkelerin işgücü piyasası ile karşılaştırıldığında önemli farklılıklar içermektedir. Bunun en önemli nedenlerini, tarım sektöründeki yüksek istihdam, düşük verimlilik, işgücüne katılım ve istihdam oranının özellikle kadınlarda çok düşük olması ve işgücünün ortalama eğitim seviyesinin düşüklüğü oluşturmaktadır. Kayıtdışı istihdam oranının yüksek olması da Türk işgücü piyasasının önemli sorunlarından bir tanesidir.

1.1.1 İSTİHDAMIN NİTELİĞİ

İstihdam kavramı tüm üretim faktörlerinin kullanımını ifade etmekle birlikte; istihdam denilince akla ilk gelen insan gücünün kullanılması, diğer bir deyişle bireylerin iş sahibi haline gelmesidir. TÜİK’e göre işgücü şöyle tanımlanmıştır; tanımlanmış bir zaman dilimi (referans dönemi) içinde belirli bir yaş üzerindeki nüfus, işgücü bakımından üç temel gruba ayrılmaktadır; istihdam edilenler, işsizler ve işgücüne dahil olmayanlar. İstihdam edilenler ve işsizler, birlikte işgücünü oluştururlar. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere; işgücü tanımı içine istihdam edilenler (ücretliler, kendi hesabına çalışanlar, işverenler, ücretsiz aile işçileri) ve işsizler girmektedir. TÜİK’e göre; kurumsal olmayan sivil nüfus: okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, özel nitelikteki hastahane, hapisane, kışla ya da orduvinde ikamet edenler ile yabancı uyruklular dışında kalan nüfustur. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus ise; kurumsal olmayan sivil nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur.

1.1.1.1. İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI

İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranını ifade eden işgücüne katılma oranı ülkedeki üretken nüfusun büyüklüğünü göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Bu gösterge demografik ve sosyo-kültürel koşullardan etkilenmektedir. Örneğin; kadın işgücü arzı ve erkek işgücü arzı farklılık arz etmektedir.

Tablo1: İşgücüne Katılım Oranı (2000-2006)

(Bin kişi)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kurumsal olmayan sivil nüfus	66.187	67.296	68.393	69.479	70.556	71.611	72.606
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	46.211	47.158	48.041	48.912	49.906	50.826	51.668
İşgücüne katılma oranı (yüzde)	49,9	49,8	49,6	48,3	48,7	48,3	48,0
İstihdam	21.581	21.524	21.354	21.147	21.791	22.046	22.330
İstihdam oranı (yüzde)	46,7	45,6	44,4	43,2	43,7	43,4	43,2
İşgücüne dahil olmayanlar	23.133	23.667	24.223	25.272	25.616	26.260	26.892

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de işgücüne katılım oranı 2003 yılında bir miktar düşmüş, sonraki yıllarda bu seviyesini korumuştur. Türkiye’de pek çok yıl nüfus artışı istihdamdaki büyümeyi gölgede bırakmıştır. Bunun yanı sıra kadınların işgücüne katılım oranının çok daha düşük olması ve yaşlı işçilerin işgücü piyasasından erken ayrılması nedeniyle işgücüne katılım oranı OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. 2006 yılı için işgücüne katılım oranı Türkiye’de yüzde 48 iken aynı yıl için OECD ortalaması yüzde 70,5’dir.

1.1.1.2. İSTİHDAMIN EĞİTİM DÜZEYİ

Tablo 2: 2006 Yılı İtibarıyla İşgücünün Eğitim Düzeyi

(Yüzde)	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı
Toplam	100,0	100,0	100,0	48,0	9,9
Okur-Yazar olmayanlar	5,0	5,3	2,2	20,3	4,4
Lise altı eğitimliler	61,0	61,4	57,7	46,9	9,3
Lise ve dengi meslek eğitimliler	21,6	20,9	28,1	57,0	12,8
Yüksek okul ve fakülte	12,4	12,4	12,0	78,5	9,5

Kaynak: TÜİK

Ülkemizde istihdamın artırılmamasının nedenleri arasında işgücünün eğitimine ilişkin sorunlar ve eğitim-istihdam arasındaki ilişkinin yeterince kurulamaması yer almaktadır. Piyasanın ihtiyaç duyduğu alanlarda ara eleman temininde zorluklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte en yüksek işsizlik oranları mesleki eğitim mezunları arasında görülmektedir. Bunun nedenleri, mesleki eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmemesi ve işverenlerin talep ettikleri nitelikte işgücünü bulamamasıdır. Mevcut işgücünün niteliğinin düşük

olması, işgücü verimliliğini azaltmak ve işgücü piyasasında arz-talep dengesizliğine yol açmak suretiyle işgücü piyasasının etkinliğini azaltan önemli bir faktördür.⁵

Yüksekokul ve fakülte mezunları arasında işsizlik oranı oldukça yüksektir. Yükseköğrenim mezunlarının işgücüne katılım oranının yüksek olması bu sonuçta etkili olmakla birlikte ekonomide yeterince istihdam yaratılamamasının payı büyüktür.

1.1.2. İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ TALEBİ

1.1.2.1 İSTİHDAMIN SEKTÖRLER VE BÖLGELERARASI DAĞILIMI

Türkiye’de kentsel nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı 1950’deki yüzde 20 seviyesinden günümüzde yüzde 64’e çıkmıştır. 2050 yılında ise yüzde 80 seviyesinde olması beklenmektedir⁶ Bu süreçte istihdam tarımdan öteki sektörlerle doğru yönelmiştir. 1989 yılında tarımın toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 47 iken 2006 yılında bu oran yüzde 27,3 olmuştur.

Tablo 3: İstihdamın Sektörel Dağılımı (2001-2006) (Yüzde)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Tarım	37,6	34,9	33,9	34	29,5	27,3
Sanayi	17,5	18,5	18,2	18,3	19,4	19,7
İnşaat	5,2	4,5	4,6	4,7	5,3	5,7
Hizmetler	39,7	42,1	43,4	43	45,8	47,3

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı OECD ülkelerine göre oldukça yüksektir. Hanehalkı işgücü anketi sonuçlarına göre 2006 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaşlarda istihdam edilenlerin yüzde 27,3’ü tarım sektöründe bulunmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 3’e kadar düşmüş ve bu düzeyde istikrar kazanmıştır.

⁵ DPT(2006 c)

⁶ Dünya Bankası (2006)

Tablo 4:İstihdam Edilenlerin Sektörel ve Bölgesel Dağılımı, 2006 (1)

	Toplam	Tarım	Sanayi (2)	Hizmetler
TÜRKİYE	100	100	100	100
İstanbul	16,5	0,3	27,1	20,1
Batı Marmara	5,2	5,0	6,5	4,4
Ege	14,5	16,1	15,0	13,3
Doğu Marmara	9,3	9,5	6,4	15,1
Batı Anadolu	9,1	9,4	5,7	8,5
Akdeniz	13,1	14,6	9,8	14,0
Orta Anadolu	5,4	5,2	6,4	4,1
Batı Karadeniz	7,7	7,9	14,3	5,0
Doğu Karadeniz	6,6	6,2	11,8	2,9
Kuzey Doğu Anadolu	3,5	3,2	6,0	0,9
Orta Doğu Anadolu	3,9	4,1	7,0	2,0
Güney Doğu Anadolu	6,2	5,6	4,9	5,2

(1) İstatistiki bölge sınıflandırması Düzey 1'e göre

(2) İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi

Ülkemizde tarımsal istihdamın yüksek olması ve tarımdaki gizli işsizlik nüfus artışı olgusu ile birlikte kentlere göçü artırmakta, bu da sanayi ve hizmet sektörlerinde daha fazla istihdam yaratılmasını gerekli kılmaktadır. Öte yandan, tarımsal sübvansiyonlar yolu ile dolaylı olarak tarımsal istihdam desteklenmektedir.

İstihdamın bölgesel dağılımına baktığımızda, özellikle sanayi sektörü açısından bölgeler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Tarımsal istihdamın yüzde 16,1'i Ege Bölgesinde ve yüzde 14,6'sı Akdeniz Bölgesinde iken, sanayi sektörü istihdamının yüzde 27'si İstanbul'da yer almakta buna karşın sadece yüzde 4,9'u Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır.

1.1.2.2. KAMU İSTİHDAMI

Günümüzde devletin faaliyet alanı genişlemekte, devlet ekonomik ve sosyal hayata daha etkin müdahale etmektedir. Bu hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde görülen bir olgudur. Yeni fonksiyonlar yeni devlet kurumlarının kurulmasına yol açmakta, bu nedenle devlet adına çalışanların sayısında artış görülmektedir. Diğer yandan, işsizliğin yapısal bir sorun olduğu Türkiye'de son 20 yıllık dönemde, konjonktürel dalgalanmalar ve ekonomik kriz

dönemlerinde işsizliğin artmasının da etkisiyle, kamu istihdamının artırılması yönündeki baskılar yoğunlaşmıştır.⁷

Tablo 5: Kamu istihdamı (2000-2006) (Yüzde)

	Kamu	Özel
2000	0,14	0,86
2001	0,15	0,85
2002	0,15	0,85
2003	0,15	0,85
2004	0,14	0,86
2005	0,14	0,86
2006	0,14	0,86

Kaynak: TÜİK

Kamu istihdamı piyasa koşulları dışında belirlenmektedir. Bu nedenle kamu istihdamı ile özel sektör istihdamlarını farklı yaklaşımlarla ele almak gerekir. Türkiye’de kamu kesimi istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı yaklaşık yüzde15 olup, bu oran birçok OECD ülkesine göre düşük seviyededir.

1996-2000 yılları arasında kamu personeli ücretlerinin bütçe giderleri üzerinde oluşturduğu maliyet İngiltere’de yılda ortalama yüzde 10 oranında, Hollanda’da yüzde 30,8 oranında, İspanya’da yüzde 1,7 oranında azalmış, Türkiye’de ise yüzde 11,6 oranında artmıştır. Bu artış kamu harcamalarının artmasına yol açmakta ve kamu gelirlerinin daha fazla artması gerekliliğini doğurmaktadır. 2006 yılı personel harcamaları 36.020 milyon YTL, ücretlerden alınan gelir vergisi tahsilatı ise 26.348 milyon YTL’dir. Personel harcamaları vergi ödemelerini de içerdiğinden vergi indirimlerinin maliyeti kamu istihdamı açısından farklı, özel kesim istihdamı açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır.

1.1.2.3. İSTİHDAMIN STATÜYE GÖRE DAĞILIMI

İstihdamın statüye göre dağılımına bakıldığında ücretsiz aile işçilerinin sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum tarımsal istihdamın payının yüksek olmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷ TÜSİAD (2002)

⁸ OECD Public Management Service (2001)

Tablo 6: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2006)**(Yüzde)**

	Toplam	Tarım Dışı
Toplam	100	100
Ücretli	49,3	67,1
Yevmiyeli	7,2	7,3
İşveren	5,4	6,7
Kendi Hesabına	23,5	15,7
Ücretsiz aile işçisi	14,6	3,2

Kaynak:TÜİK

Yardımcı aile işçiliğinin yoğun olması gelir dağılımında adaletsizliğe yol açarken, iş gücünün verimini ve ülke gelirini azaltıcı bir etkide bulunmakta, kayıtdışılığı artırmaktadır.

1.1.3. ÜCRET YAPISI

Ücretler işverenler için en önemli maliyet kalemidir ve toplumun büyük bir kesimi için en önemli gelir kaynağıdır. Ücretlerin girdi maliyetleri içerisindeki payı ortalama yüzde 50'dir.⁹ Ücretlerin belirlenmesini etkileyen unsurların tespit edilmesi ve bu unsurların ücretlerin oluşmasında ne derece etkili olduğunun bilinmesi (ücret esnekliği) vergi politikalarının işgücü maliyetleri ve dolayısıyla istihdam üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi açısından gereklidir.

Türkiye'de ücretliler, diğer ülkelerle kıyaslandığında, istihdam edilenlerin içerisinde düşük bir oranı temsil etmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde, çalışan nüfus içinde ücretlilerin oranı yüzde 80 dolayında iken; bu oran Türkiye'de yüzde 49,3 seviyesindedir. Kırsal kesim ele alındığında, çalışanların içindeki ücretlilerin oranı daha da düşmektedir.

Ücretler, işyerinin veya işyerinin bulunduğu işkolunun karlılığı arttıkça artmaktadır. İşgücü piyasası genelinde veya çalışanın bulunduğu bölgedeki ya da iş aradığı endüstrideki işsizlik oranının yüksek olması ücretlerin artmasını önleyen bir etkendir. Aynı zamanda, çalışanın sendikalı olma durumu ya da ücret belirlenmesinin toplu pazarlığa tabi olma durumu ücret seviyesini etkilemektedir.

⁹ TÜSİAD (2004)

Türkiye’de kapsamlı ve merkezi bir ücret belirleme sistemi olmamasına karşın, devlet işveren olarak önemli konumu ile ücret artışlarını etkileyebilmektedir. Ücretlerdeki değişiklikler genel olarak geçmiş enflasyon oranları ya da önceden belirlenmiş oranlar üzerinden yapılan uyarlamalarla belirlenmektedir. Türkiye geçmiş dönemde önemli oranda yüksek enflasyon yaşamıştır ve ücret artışları geçmiş enflasyona endekslenmiştir.

Özel sektörde ücret pazarlıkları yaygın olarak işyeri ve işletme düzeyinde yapılmaktadır. Ancak, başta metal sektörü olmak üzere tekstil ya da gıda gibi kimi sektörlerde grup toplu iş sözleşmesi adı altında bir işveren sendikasına üye birden çok işverene ait aynı iş kolunda kurulu iş yerlerini ve işletmeleri kapsayan grup pazarlıkları da yapılabilmektedir. Bu yüzden grup sözleşmesi uygulamasının sektör düzeyinde pazarlıkların yapılmasına yönelik bir altyapı oluşturduğunu söylemek mümkündür.¹⁰

Türkiye’de Ocak 2007 itibariyle sendikalaşma oranı¹¹ yüzde 58,4’dür. Bu oran OECD ülkeleri arasında farklılıklar göstermektedir. Sendikalaşma oranına sektörel olarak bakıldığında özel teşebbüslerin yoğun olduğu sektörlerde sendikalaşma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamına giren çalışanların sayısı sendikalılardan daha yüksektir. Toplu iş sözleşmeli ve sendikalı oranları kamuda yüzde yüze yaklaşmaktadır. 1985-1986 dönemi ile 2003-2004 dönemi karşılaştırıldığında toplu pazarlık kapsamındaki işçi sayısında yüzde 41,3 oranında daralma gerçekleştiği görülmektedir.¹² Bu gelişme genel olarak ücretlerin esnekliğini artırıcı bir unsur olarak görülebilir.

Ücretler önemli bir maliyet unsuru olmakla birlikte istihdam talebine etkisi verimliliğe bağlı olarak değişmektedir. TÜİK verilerine göre, 1999-2006 yılları arasında, (1997=100) üretim 95,9’dan 146,4’e, işgücü verimliliği 104,6’dan, 163’e yükselmiştir. Nominal ücret endeksinin üretkenliğe bölünmesiyle elde edilen nominal birim ücret endeksinin 1997 yılından bu yana giderek arttığı görülmektedir. Dolar bazında birim ücret endeksi ise 1997 yılına göre 1998, 1999 ve 2000 yıllarında

¹⁰ TÜSİAD (2004)

¹¹ Sendikalı işçi sayısının toplam işçi sayısına oranı

artmış, dolar kurundaki değerlenmeye paralel olarak 2001-2004 yılları arasında azalmıştır. Artan verimlilik ve TL'nin yeniden değer kazanmasıyla birlikte birim işgücü maliyetleri 2005 ve 2006 yıllarında artış göstermiştir.

:Tablo7:Özel İmalat Sanayiinde Birim Ücret Endeksi (1997=100)

Yıllar	İstihdam Endeksi (1)	Üretim End. (2)	Üretkenlik (3)	Nominal Ücret End. (4)	Nom.Birim Ücret End. (TL.) (5)	Dolar Kuru End. (6)	Birim Ücret End. (\$) (7)
1997	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1998	101,6	100,0	98,4	182,9	186,0	171,8	108,2
1999	91,7	95,9	104,6	326,3	312,0	275,8	113,1
2000	90,3	105,3	116,6	494,4	424,0	412,2	102,8
2001	82,6	93,2	112,8	647,8	574,4	807,0	71,2
2002	84,4	104,8	124,2	900,9	725,5	994,2	73,0
2003	87,0	116,3	133,7	1.134,9	849,1	989,3	85,8
2004	90,1	131,2	145,5	1.315,2	903,6	940,3	96,1
2005	90,2	138,2	153,2	1.471,4	960,3	886,8	108,3
2006	89,8	146,4	163,0	1.656,5	1.016,1	945,2	107,5
2007 I	92,0	153,7	167,1	1.722,5	1.030,7	928,4	111,0

Kaynak: DPT (2006b)

⁽¹⁾ TÜİK özel imalat sanayii üretimde çalışanlar endeksi, mevsimsel düzeltilmiş.

⁽²⁾ TÜİK özel imalat sanayii üç aylık sanayi üretim endeksi, mevsimsel düzeltilmiş.

⁽³⁾ (2) / (1)

⁽⁴⁾ (4) / (3)

⁽⁷⁾ (5) / (6)

Ücretlere işgücü talebi açısından bakıldığında, işgücü maliyetlerinin rekabet gücü açısından büyük önem arz ettiği bilinmektedir. 2004-2006 yılları arasında birim işgücü maliyetlerindeki değişimi diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda Türkiye'de diğer ülkelere oranla yüksek oranlarda bir artış olduğunu görebiliriz (Bkz Tablo 8). Bu yıllarda imalat sanayiinde verimliliğin arttığı göz önünde bulundurulsa bile birim işgücü maliyetlerinin 2005 - 2006 yılları arasında önemli ölçüde artış gösterdiği söylenebilir.

¹² Şafak (2006)

Tablo 8:İmalat Sanayii Birim İşgücü Maliyetleri

Bir önceki yıla göre artış, %	2004	2005	2006
Avustralya	2,1	5,0	2,8
Avusturya	-0,2	-0,3	-3,8
Belçika	-2,4	1,2	0,3
Kanada	0,6	1,4	2,8
Çek Cumhuriyeti	-0,4	-9,9	-7,4
Danimarka	-2,9	-0,4	1,6
Finlandiya	-2,9	-1,0	-4,9
Fransa	-0,5	-2,2	-0,6
Almanya	-3,0	-4,5	-2,5
İrlanda	0,1	2,2	0,8
İtalya	3,8	3,1	1,0
Japonya	-5,4	-2,5	-2,7
Kore	0,9	0,8	-3,8
Lüksemburg	-0,5	4,6	-2,5
Hollanda	-2,3	-1,5	-0,3
Yeni Zelanda	3,0	2,0	2,7
Norveç	-2,1	0,2	1,7
Polonya	-5,1	-0,4	-5,8
Slovakya	-1,8	-2,3	-1,4
İspanya	2,2	2,5	0,4
İsveç	-6,8	-4,5	-1,7
İngiltere	-0,4	5,7	4,0
ABD	-5,0	0,1	-1,4
Türkiye	7,0	7,0	6,4
Euro bölgesi	-0,6	-1,0	-1,5
G7	-3,3	-0,5	-1,1
OECD	-2,4	-0,2	-1,0

Kaynak:OECD

Not: Birim işgücü maliyeti bir birim çıktı için gerekli ortalama işçüğü maliyetini ifade etmektedir.

Asgari ücret, genel ücret seviyesi açısından önemli bir göstergedir. 1475 sayılı İş Kanunu'na göre asgari ücretin en az iki yılda bir Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı bir komite tarafından yeniden belirlenmesi gerekmektedir.¹³

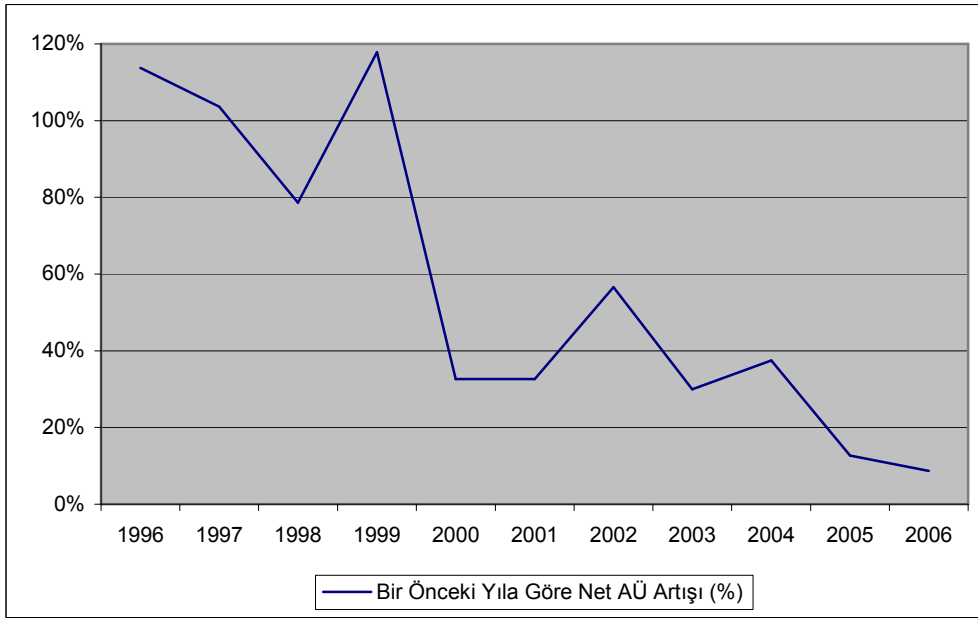
Asgari ücretin tanımı, ilgili Yönetmelikte şöyle yapılmıştır¹⁴: “Asgari ücret; işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün

¹³ Mevcut durumda yılda 2 ya da 1 kez toplanmaktadır.

¹⁴ 1972 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliğinin 1. maddesi

fiyatları üzerinden asgari düzeyde sağlamaya yetecek ücrettir”. İş Kanunu’nun 33/1 maddesi hükümlerine göre asgari ücretin tespiti, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca, işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşan Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile yapılmaktadır.

Şekil 1: 1996-2006 Döneminde Asgari Ücrette Gelişmeler

Kaynak: TÜİK

Asgari ücretin yıllar itibarıyla gelişimine baktığımızda önemli dalgalanmalar gösterdiği ancak, enflasyondaki düşüşe paralel olarak net asgari ücretin artış hızının 2001 yılından bu yana giderek azaldığı görülmektedir. Ortalama ücrete göre yüksek olan bir asgari ücret, daha düşük istihdam seviyelerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Asgari ücret ve istihdam arasındaki ilişki özellikle asgari ücret şartının bütün işçilere uygulanmadığı ekonomilerde karmaşık bir yapıya sahiptir. Diğer taraftan asgari ücret kayıt dışı sektör için bir işaret olarak işlev görmektedir, ancak bu konuda somut bir kanıt bulunmamaktadır. Asgari ücret üzerindeki yükler arttığında net ücret sabit kalmakta ve işgücü maliyetleri artmaktadır. Bu durum istihdam oranının azalması yönünde baskı oluşturabilmektedir. Türkiye’de asgari ücret halen özel imalat sektöründeki ortalama aylık brüt kazançların yüzde 37’si düzeyindedir.

1.1.4. İŞGÜCÜ PİYASASINDA ESNEKLİK

İşgücü piyasasında esneklik, basit bir ifadeyle, işverenin yeni bir işçi istihdam ederken üstlendiği ücret dışındaki yükümlülüklerin azaltılmasıdır. Küreselleşmenin getirdiği acımasız rekabet, teknolojik ilerlemeler ve bilgi ekonomisi, işgücü piyasalarının bu gelişmelere uyumunu gerektirmektedir. Uyum yeteneğini sağlayan en önemli faktör ise esnekliktir. Esnek işgücü piyasaları; talepteki değişimlere göre işgücünün miktarını ve zamanını belirleme imkanı vermekte, verimlilik ve ödeme kabiliyetine göre ücret miktarının farklılaştırılabilmesine imkan sağlamakta, talepteki değişiklikleri karşılayabilmek için çalışanları işler arasında dağıtabilme kolaylığı sunmaktadır. Bu avantajlar, firmalara günümüzün üretiminde olmazsa olmaz üç unsuru “ucuz, kaliteli ve zamanında (hızlı) üretimi” gerçekleştirme imkanı sağlar. İşgücü piyasasında esneklik temel olarak şu şekillerde oluşmaktadır;

- Kısmi süreli çalışmanın yaygınlaşması
- Belirli süreli hizmet sözleşmelerinin yaygınlaşması
- Ücret esnekliği
- Sosyal güvencelerin esnekliği

Esneklik; esnek çalışma biçimlerinin mevzuata kazandırılması ve mevcut yasal düzenlemelerin iş ve istihdam yaratımını engellemeyecek ve caydırıcı olmaktan uzak olması şeklinde tanımlanabilir. Esnek işgücü piyasasını uygulayabilmek, sözleşmelerde çalışma saatlerinde, ödeme sistemlerinde (ücretlerde) ve iş organizasyonlarında değişikliği gerektirir.

Türkiye’de mevcut düzenlemeden önce Türk çalışma hayatını düzenleyen yasa 01.09.2007 tarihinde yürürlüğe giren 1475 sayılı İş Kanunu’dur. Çalışma hayatını etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasal koşulların değişmesi ve esnekleşme ihtiyacı doğrultusunda hazırlanan ve halen uygulanan 4857 sayılı İş Kanunu 10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni yasayla temel hizmet akdi biçimi olan “belirsiz süreli hizmet akdi” biçiminden büyük ölçüde vazgeçildiği, yeni hizmet

akdi türlerinin ve yeni çalışma biçimlerinin “yasal olarak” düzenlendiği görülmektedir. Yeni iş yasasının getirdiği en büyük esnekliklerden biri haftalık çalışma süresinin eski düzenlemedeki gibi 45 saat olarak kalması ancak haftalık çalışma süresinin haftanın çalışılan günlerine eşit olarak bölünmesi zorunluluğunun kaldırılmasıdır. Aynı zamanda yeni düzenleme yılı itibarıyla fazla çalışma süresini aynı tutarken haftalık çalışma süresine büyük esneklik sağlamıştır.

İşgücü piyasasında esneklik istihdamı artırmaya yönelik olarak uygulanan politikaların etkinliği açısından göz önünde bulundurulması gereken hususlardan bir tanesidir. Dünya Bankasının hazırlamış olduğu “Doing Business in 2006” raporunda yer alan istihdamın katılığı endeksine göre Türkiye istihdam yaratmanın en zor olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.

Tablo 9: Dünya Bankasının “Doing Business in 2006” Raporuna Göre Çeşitli İşgücü Piyasası Katılık Göstergeleri

Ülkeler	ABD ve OECD ülkelerinde işten çıkarma maliyeti (20 yıllık kıdem karşılığı çalışana yapılan ödemede esas alınan hafta sayısı)	İşe Alma Zorluğu Endeksi (0-100)	Çalışma Süresinin Katılığı Endeksi (0-100)	İstihdamın Katılığı Endeksi (0-100)
ABD	0	0	0,0	3,0
İngiltere	34	11	20,0	14,0
Çek Cumhuriyeti	22	33	20,0	24,0
İrlanda	52	28	40,0	33,0
Danimarka	39	11	40,0	20,0
Belçika	16	11	40,0	20,0
İsveç	24	28	60,0	43,0
Slovak Cumhuriyeti	13	17	60,0	39,0
Polonya	25	11	60,0	37,0
Hollanda	16	28	60,0	49,0
Finlandiya	24	44	60,0	48,0
İspanya	56	67	80,0	66,0
Portekiz	98	33	80,0	58,0
İtalya	47	61	80,0	57,0
Macaristan	34	11	80,0	37,0
Yunanistan	69	78	80,0	66,0
Almanya	57	44	80,0	55,0
Fransa	32	78	80,0	66,0
Avusturya	55	11	80,0	44,0
Türkiye	112	44	80,0	55,0

1.1.5 KAYITDIŞI İSTİHDAM

Kayıt dışı istihdamın literatürde birçok tanımı olmakla beraber “hem resmi, hem enformel sektörde, hem de kayıtdışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri kamu kayıtlarına ve istatistiklerine yansımayan ve de istatistiksel olarak tam hesaplanmayan istihdam şekillerinin bütünü¹⁵” olarak tanımlanabilir.

Türkiye’de çalışma hayatı içinde yer alanlar, kamuya ait üç sosyal güvenlik kuruluşundan birine kayıtlı olmak zorundadır. Bu kuruluşların yanı sıra 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesi kapsamında daha ziyade banka, sigorta, reasürans şirketleri ile oda ve birlik personelinin yer aldığı, özel sandıklar da bulunmaktadır.¹⁶

Çalışma hayatı içindeki istihdam şekillerine bakıldığında 5 farklı istihdam şekli karşımıza çıkmaktadır. Bunlar ücretli veya maaşlı çalışanlar, işverenler, kendi hesabına çalışanlar, yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçileridir.¹⁷ Yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçisi dışındakilerin bir sosyal sigorta kuruluşuna kayıt olması zorunludur. Gelir Vergisi Kanunu 1. maddesinde “Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tâbidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.” hükmü yer almaktadır. Aynı Kanunun 2. maddesinde ücretler gelir unsurları arasında sayılmıştır. İstisna ve muafiyetler hariç ücret geliri elde edenler gelirlerini beyan etmek ve vergisini ödemekle yükümlüdürler. Kayıtdışılık bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmamak şeklinde ortaya çıkabileceği gibi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup vergi beyanında bulunmamak şeklinde de oluşabilir. Mevcut istatistiklere bakıldığında, SSK ve gelir idarelerine bildirilen işçi sayıları arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. Vergi ve prim tahsilatının yüzde 75’inin yapıldığı otomasyona geçen 22 ilde, SSK’ya bildirilen işçi sayısı 4,6 milyon kişi civarında iken gelir idarelerine bildirilen işçi sayısı 2,3 milyon kişidir. İki kurumun verileri arasında büyük fark olmasının sebeplerinden biri, genellikle ücretleri basit usulde vergilendirilen ve muhtasar

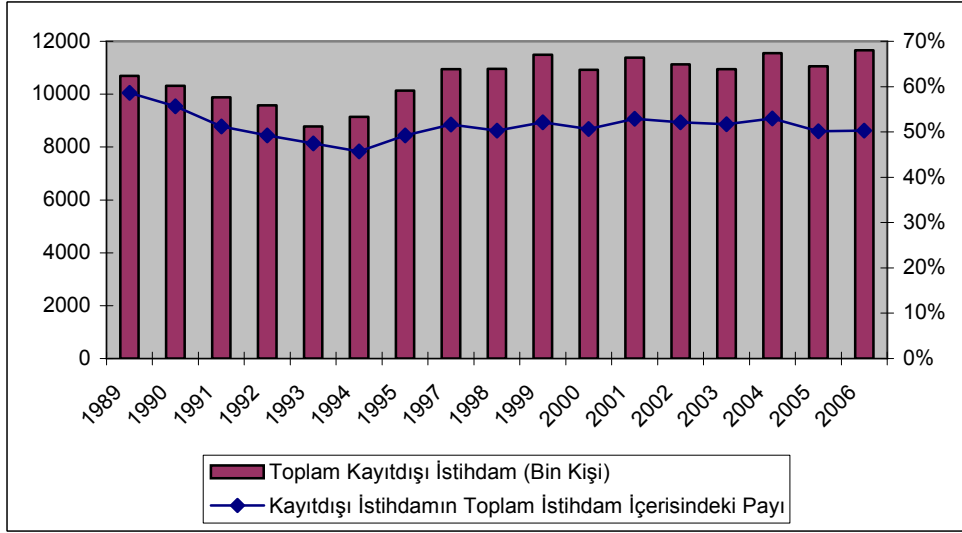
¹⁵ YERELİ (2004)

¹⁶ SARICA (2006)

¹⁷ a.g.e., s. 20

beyanname ile gelir idaresine bildirilmeyen işçilerin varolmasıdır. Diğer bir nedenle, SSK'nın inşaat ve ihale işlerinde uyguladığı asgari işçilik düzenlemesinden dolayı işverenler oturma ruhsatı ve hak ediş alabilmek için önceden belirlenen en az işçilik tutarını SSK'ya bildirmek zorunda iken gelir idaresinde böyle bir bildirim yapılmamasıdır.¹⁸ Ancak, her iki anlamda kayıtdışı istihdam rakamlarına ulaşmak çok güç olduğundan bu çalışmada TÜİK tarafından yapılan Hane Halkı İşgücü Anketleri kullanılmıştır.

Şekil 2: Kayıtdışı İstihdamın Büyüklüğü ve Kayıtdışı İstihdam Oranı

Kaynak: TÜİK

TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketlerine göre, 1989-2006 yılları arasında herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan istihdam edilenlerin sayısı yıllık ortalama 11 milyon kişi civarında olup, bu rakam 1994 yılına kadar düzenli bir şekilde düşmüş iken, 1994 yılındaki ekonomik kriz ile beraber tekrar yükselmeye başlamış ve 11 milyon kişi civarında istikrarlı bir seyre kavuşmuştur. 1989 yılında yüzde 59 olan kayıt dışı istihdam oranı, 1994 yılına kadar düzenli bir şekilde azalarak yüzde 46 seviyesine kadar inmiş, 1994 ekonomik krizi ile beraber tekrar yükselişe geçmiş, 1995-2004 döneminde ise ortalama yüzde 52 seviyesinde seyretmiş, 2006 yılında ise yüzde 50'ye gerilemiştir.¹⁹ Kayıtdışı istihdamda tarım

¹⁸ YERELİ (2004)

¹⁹ a.g.e., s. 25

sektörünün önemli bir payı vardır. 2006 yılında kayıtdışı çalışanların yüzde 49'u tarım sektöründe, yüzde 51'i ise tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır.

Kayıtdışılık oranının Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde diğer bölgelere göre daha yüksek seyrettiği görülmektedir.²⁰ Kayıtdışı istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında toptan ve perakende ticaret sektörünün 2005 yılında yüzde 37'lik payla birinci sırada olduğu, daha sonra sırasıyla bunu yüzde 25'le imalat sektörünün, yüzde 14'le inşaat sektörünün, yüzde 12 ile toplum hizmetlerinin, yüzde 8 ile ulaştırma sektörünün ve yüzde 4 ile diğer sektörlerin takip ettiği görülmektedir. Tarım sektöründeki kayıt dışı istihdam oranı 1994 yılına kadar düzenli bir şekilde azalmış, bu yıldan sonra tekrar artmaya başlamış ve yüzde 90'lar civarında seyretmiştir. 2005 yılında ise tarımsal istihdamdaki daralmaya bağlı olarak tarımsal kayıtdışı istihdamda ufak bir düşüş yaşanmış ve yüzde 88 seviyesine inmiştir.²¹

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın oluşumunun birçok nedeni bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdamın en önemli nedenlerinden bir tanesi nüfus artışının hala yüksek olmasına karşın, formel istihdamdaki artış hızının bunun altında kalmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de formel sektörde yeni istihdam alanları yeterince yaratılamamakta, bu ise kişileri kayıt dışılığa ve informel sektörde düşük verimlilikte ve düşük ücrette çalışmaya yöneltmektedir. Ekonomik krizler ve istikrarsızlıklar neticesinde işsizlik artmış, kişilerin sisteme ve geleceğe olan güveni sarsılmış, gelir kaybına uğrayan insanlar kayıtdışı çalışmaya yönelmiş, mali durumu kötüleşen işletmeler için kayıtdışı istihdam cazip hale gelmiştir. İşgücünün eğitim seviyesinin düşük olması kayıtdışı istihdam oranının artmasında etkili olmaktadır.

Gelir ve bordro vergilerinin yüksekliği vergi kaçırılmayı özendirilmekte ve ekonominin enformelleşmesine katkıda bulunmaktadır. Nitelikli işgücünün çok sınırlı olduğu tarım sektöründen diğer sektörlere geçiş yapıldığında sanayi sektörünün işgücü talebi, sayıca fazla ancak niteliği düşük işgücü arzını

²⁰ TÜİK (2006)

²¹ SARICA (2006)

karşılammamakta, tarım sektöründen ayrılan işgücü de verimi düşük, dolayısıyla kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu bazı hizmet sektörlerine geçiş yapmaktadır.

Vergi ve primlerin dışındaki en önemli mali yük kıdem tazminatı uygulamasıdır. Kişinin en az bir yıl süreyle çalışması ve İş Kanununda yer alan şartlar dahilinde kıdem tazminatına hak kazanması durumunda, işçinin hizmet akdinin devamı süresince her geçen tam yıl için işverence işçiye 30 günlük ücreti tutarında kıdem tazminatı ödenmektedir. OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye yüksek kıdem tazminatı ödeyen ülkeler içinde yer almaktadır. OECD ülkeleri arasında ABD, Almanya, Hollanda, İsveç, Norveç, İzlanda'da zorunlu kıdem tazminatı uygulaması bulunmazken; kıdem tazminatını uygulayan ülkeler içinde Türkiye 20 yıllık çalışana verilecek kıdem tazminatı bakımından 20 ayla Güney Kore ve Portekiz'le beraber başı çekmektedir.

Kayıtdışı istihdamın birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Yaygın kayıtdışılığın yarattığı en önemli tahribatlardan birisi, işletmelerin ölçek tercihlerine ilişkindir. Kayıtdışında olmak ve bu şekilde kalabilmek, küçük ölçekte faaliyet göstermeyi zorunlu kılmaktadır. Böylece, firmalar kayıtdışılığın avantajlarından faydalanabilmek için ölçeklerini büyütmemektedirler ve böylece sorun bir kısır döngüye dönüşmektedir.

Kayıt dışı istihdam edilenlerden prim ve vergi alınamamakta ve bunun sonucunda kamu gelirleri azalmaktadır. Kayıt dışı kişi istihdam eden işletmeler vergi, prim, tazminatlar ve yasalardan kaynaklanan diğer mali yükümlülüklerini yerine getirmediklerinden dolayı kayıtlı çalışan istihdam eden işletmelere göre haksız rekabet avantajı elde etmektedirler.²²

Kayıtdışı ekonominin yüksek olması vergi ve diğer yükümlülüklerle ilgili olarak uygulanan politikaların etkinliğini azaltmaktadır. Kayıtdışı istihdam eden işveren vergi yükü ne kadar düşerse düşsün mevcut durumda yükümlülüğü sıfır olduğundan kayıtlı duruma geçmeyebilir. Ayrıca, vergi indirimleri ve teşviklerinin

²² YERELİ (2004)

kayıtdışı istihdamı azaltmak yönünde bir etkisi olursa bu durumda, teşviklerin istihdamda reel olarak bir artış yaratmamış olduğu söylenebilir.

1.1.6. İŞSİZLİK

Klasik iktisatçılar fiyat mekanizmasının, görünmeyen elin yardımıyla ekonomideki tüm piyasalarda dengeyi otomatik olarak sağlayacağını düşünmüşlerdir. Buna göre piyasalar, müdahale edilmez ve kendi haline bırakılırsa, dengeye ulaşacak ve eksik istihdam²³(veya işsizlik) diye bir olgu söz konusu olmayacaktır. Eğer işsizlik varsa bunun nedeni ücretin, emeğin marjinal verimliliğinden daha yüksek olmasıdır. Ücret düzeyi ve emeğin marjinal verimliliği eşitlenirse, işsizlik sorunu da çözümlenecektir. Bu nedenle klasik iktisatçılar ayrı bir istihdam teorisi ortaya atmamışlardır.

J.M Keynes 1936'da yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi” adlı yapıtında, işsizliğin olanaksız olmadığını; tam aksine sık rastlanabilen bir durum olduğunu öne sürerek, işsizliğin nedenleri üzerinde durmuştur. Çağdaş istihdam kuramının kurucusu olan Keynes'e göre, bir ekonominin kendiliğinden tam istihdam koşulları içinde bulunması çok az rastlanan bir durumdur. Çeşitli işsizlik düzeylerine karşılık gelen eksik istihdam dengeleri bulunabilir. İşsiz miktarını işgücü arzı ve talebi olmak üzere iki temel dinamik belirlemektedir. İşgücü arzı talepten daha hızlı artarsa, istihdam artsa bile işsizlik artar. İşgücü arzı sabitken, istihdam azalırsa işsizlik yine artar.

Eksik istihdam düzeyinde de, toplam talep ile toplam arz buluşabilir. Tam istihdam dengesi, söz konusu çeşitli denge olasılıklarından ancak biridir; hem de çok zor gerçekleşen olasılıklarından biridir.

Genel olarak işsizlik şu şekillerde tanımlanmaktadır;

-İstemli (İrادی) İşsizlik: Liberal ekonomilere özgü olan bu işsizlik türü geçerli ücret ve koşullarda çalışmak istemeyenlerin neden olduğu işsizliktir. Bireyler ya tembel olduklarından ya geçerli ücret düzeyini ve koşullarını kendi niteliklerine

²³ “Eksik istihdam” burada “tam istihdamda olmama durumu” anlamında kullanılmıştır.

uygun bulmadıklarından ya da gelire gereksinim duymadıklarından çalışmamayı yeğleyebilirler.

-İstem Dışı (Gayri-İradi) İşsizlik: Çalışabilir işgücünün geçerli ücret ve çalışma koşulları altında çalışmak istediği halde geçici veya sürekli olarak çalışabilecekleri işyeri bulamamaları durumudur. Bu işsizlik türü işbölümü ve uzmanlaşmanın ileri olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkmaktadır. Klasikler bu tür işsizliği kabul etmemişlerdir. İşsizliğin irade dışı bir olay olduğunu Keynes ileri sürmüştür. İrade dışı işsizlik üretim kapasitesinin yetersizliğinden, konjonktürel dalgalanmalardan ve yapısal değişimlerden kaynaklanabilir. Keynes'e göre bu tür işsizliğin en önemli nedenlerinden biri talep yetersizliğidir.

-Geçici (Frikسیونel-Arızı) İşsizlik: Bu işsizlik türü kısmen istemli, kısmen de istemsizdir. İş ve yer değiştirmeler gibi geçici nedenlere dayanır ve ekonominin tümünü etkilemez. İşgücü piyasasının iyi organize edilmemiş olması, işgücü piyasasındaki bilgi eksiklikleri, işgücünün mobilite eksikliği, üretim girdilerinin zamanında sağlanamaması, çalışabilir nüfusa yeni katılımlar, yeteneklerine uygun işyeri bulamayıp, daha iyi koşullarda iş bulabilmek umuduyla işlerini bırakanlar gibi nedenlere bağlanabilir.

-Mevsimlik İşsizlik: Ekonomik etkinlikler mevsimlik dalgalanmalar gösterebilir. Çalışma olanaklarının arttığı mevsimlerde istihdam düzeyi yükselir, azaldığı mevsimlerde istihdam düzeyi düşer. Mevsimlik işsizlik en belirgin şekilde tarım kesiminde görülmektedir. İnşaat ve turizm sektörlerinde de mevsime bağlı işsizlik görülmektedir. Mevsimlik işsizlik doğal nedenlerin yanında, ulusal ve dini bayramlar gibi sosyal nedenlerle de olabilir.

-Konjonktürel İşsizlik: Piyasa ekonomilerinde ekonomik etkinlikler zaman içinde dalgalanır. Bu dalgalanmanın sonucu duraklama ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan işsizliğe konjonktürel işsizlik denir. Konjonktürel işsizlik efektif talebin ekonominin üretim hacmine göre düşük düzeyde kalmasının bir sonucudur.

-Teknolojik İşsizlik: Yeni tekniklerin, makinelerin kullanılması ve böylece insan gücünün yerini makinelerin almasıdır. Yeni teknolojinin girdiği kesimlerde üretim artarken, bu kesimde çalışanlar işsiz durumuna gelir ve bu kesimden diğer kesimlere doğru emek akımı başlar. Bu nedenle teknolojik işsizliğe aynı zamanda yapısal işsizlik de denir. Ancak teknolojik gelişme kısa dönemde istihdam azaltıcı, uzun dönemde ise istihdam yaratıcı bir rol oynar. Uzun dönemde yan çalışma kolları ortaya çıkmakta ve işgücünü yeniden kullanma olanakları doğmaktadır.

-Yapısal İşsizlik: Bu işsizlik ekonominin yapısal özelliklerinden ve talep yapısındaki değişimlerden ileri gelen bir işsizlik türüdür. Ekonomi-içi (endojen) veya ekonomi-dışı (egzojen) nedenlerden ortaya çıkabilir. Emeğin makine ile ikamesinin veya talepteki kaymanın neden olduğu işsizlik ekonomi içi nedenlerden ileri gelir. Bazen siyasi ve doğal öğeler gibi ekonomi dışı nedenlerle ekonominin kapasitesinde meydana gelen daralmalar veya işgücü arzındaki ani artışlar da işsizliğe neden olabilir. Yapısal işsizlik gelişmekte olan ülkelerde, emek öğesini etkin kullanacak üretim araçları kapasitesinin olmayışı nedeniyle daha çok görülmektedir.

İşsizlik ancak yapısal ve yapısal olmayan bileşenlerine ayrıştırılabildiği takdirde, politika otoritesine bilgi taşıyabilmekte, aksi takdirde dolaysız olarak işsizlik üzerine geliştirilen politikalar hedefini aşabilmekte veya yetersiz kalabilmektedir.

-Gizli İşsizlik: Herhangi bir ekonomik etkinlik alanından bir bölüm emek öğesinin çekilmesiyle toplam üretim miktarında hiçbir değişim olmuyorsa ve hatta artış oluyorsa burada gizli işsizlik var demektir. Bir ekonomide gizli işsizliğin nedeni, daha çok emek öğesi artışına uygun üretim kapasitesinin yaratılmaması ve organizasyon yetersizliğidir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı sermaye artış hızından yüksek olduğundan bu ülkelerde gizli işsizlik süreklilik kazanmaktadır.

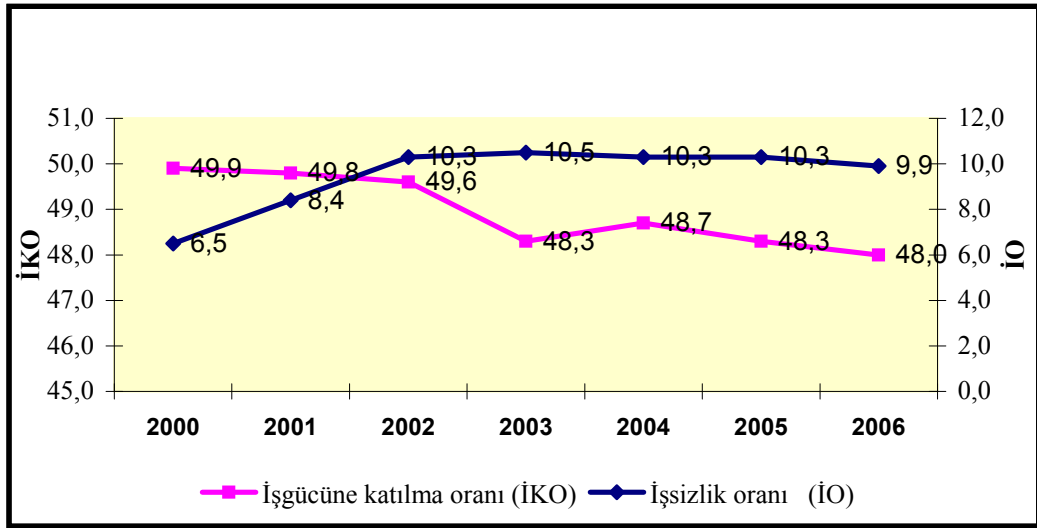
TÜİK Hanehalkı işgücü anketine göre bir kişinin işsiz olarak sınıflandırılması için 3 ölçütün bulunması gerekir;

1. Referans hafta içinde çalışmamış olmak,
2. Geçmiş altı ya da 3 ay içinde aktif olarak iş aramak,
- 3.15 gün içinde bir işte çalışmaya hazır olmak,

1.1.6.1. OECD ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANLARI

Türkiye’de 2000 yılında yüzde 6,5 olan işsizlik oranı 2002 yılına kadar giderek artmış ve 2002 yılından bu yana ekonomide sağlanan iyileşmeye rağmen 2005 yılında yüzde 10,3 seviyesinde kalmış, 2006 yılında bir miktar gerileyerek yüzde 9,9 olmuştur. İşgücüne katılım oranında ise önemli derecede bir artış sağlanamamıştır.

Şekil 3: 2000-2006 Arası İşgücüne Katılım Oranı ve İşsizlik Oranı-Türkiye

Kaynak:TÜİK

TÜİK verilerine göre, 1986-1992 yılları arasında imalat sanayiinde yüzde 33'lük bir üretim artışı sağlanmasına karşılık; istihdamda yüzde 16,7'lik bir artış olmuştur. 1990'lı yılların ikinci yarısında büyümenin istikrarsız bir özellik sergilemesi, imalat sanayiinde istihdam artışını büyük ölçüde düşürmüştür. 1996 yılından sonra işsizlik yapısal bir yükselme dönemine girmiştir. Ancak, 1997 yılında

yüzde 7 civarında büyümeye rağmen işsizlik oranı 1996'ya kıyasla hemen hemen sabit kalmıştır. 1999 yılında yaşanan kriz sonucunda GSYİH'nın yüzde 6,4 oranında gerilemesi konjonktürel işsizliğe yol açmıştır. Ekonomik istikrarın sağlanması için uygulanan programlar, yatırımların düşük düzeyde seyretmesi, tarımdan ayrılan işgücünün kente göçü sonucu yeterli iş imkanlarının olmayışı, 2001 yılında yaşanan derin ekonomik kriz ve sonrasında artan verimlilik ile kapasite kullanım oranları istihdam artışını sınırlayan ve işsizliği artıran faktörler olmuştur. İşsizlik oranları giderek artmış, yaşanan ekonomik kriz neticesinde 2002 yılında yüzde 10,3 seviyesinde gerçekleşmiştir ve 2003, 2004, ve 2005 yılında yaşanan büyümeye rağmen bu seviyesini korumuştur, ancak 2006 yılında yüzde 9,9 seviyesine inmiştir. 2003 yılında önemli oranda düşen işgücüne katılım oranı 2005 yılına kadar önemli bir artış sergilememiştir. 2003 yılında yüzde 48,3 seviyesinde olan işgücüne katılma oranı 2006 yılında yüzde 48 olarak gerçekleşmiştir.

Ülke grupları itibarıyla ele alındığında, özellikle OECD ve AB ülkelerinin hemen hemen tümünde, işsizliğin dönemsel çıkış ve inişlerden veya makroekonomik performanstan etkilenmeksizin giderek artan, kronikleşen bir trende sahip olduğu gözlenmektedir. Dünya işsizlik oranı 1994'te yüzde 5,5'ten 2004 yılında yüzde 6,1'e yükselmiştir. Küresel işsizlik son on yılda yaşanan yüksek ekonomik performansa rağmen artmıştır. Küresel ekonomik durgunluğa rağmen 1994-2004 döneminde dünya ekonomisi yıllık ortalama yüzde 4,1 büyüme göstermiştir. Bu oldukça iyi sayılabilecek büyümeye rağmen oluşan işsizlik artışı iki nedenden kaynaklanmıştır; bu nedenlerden ilki son on yılda ortalama yıllık yüzde 1,6 oranında artan işgücü diğeri ise verimlilik artışıdır.²⁴

1992-2002 dönemi işsizlik oranı OECD ortalamasında yüzde 6,8'ken bu oran AB 15'de %9,1 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında AB 15 işsizlik oranı yüzde 7,4 olarak gerçekleşirken OECD ortalaması yüzde 6,0 olmuştur. OECD ülkelerinde işsizlik oranlarına baktığımızda ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğu

²⁴ DPT (2006e)

görülmektedir. Ülkelerin demografik ve ekonomik durumlarına göre bu oran değişmektedir. İşsizlik İrlanda, İngiltere gibi ülkelerde düşük seyrederken; Yunanistan, Fransa, İspanya, Almanya gibi ülkelerde yüksektir.

Tablo 10:OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları (Yüzde)

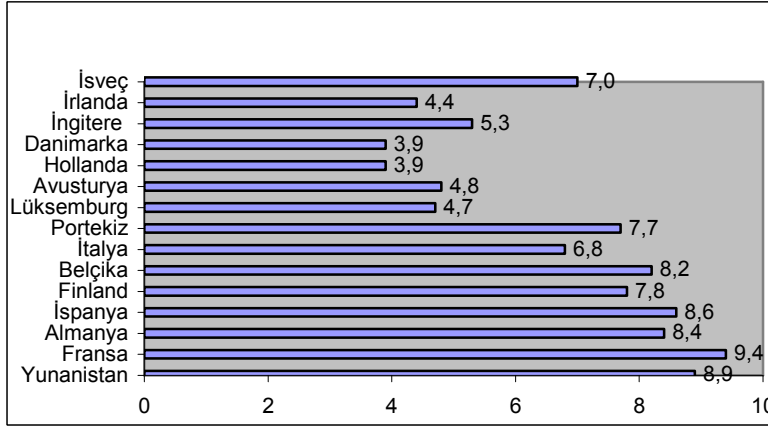
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Avustralya	7,7	6,9	6,3	6,8	6,4	6,1	5,5	5,1	4,9
Avusturya	4,5	4,0	3,7	3,6	4,2	4,3	4,8	5,2	4,8
Belçika	9,3	8,5	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,4	8,2
Kanada	8,3	7,6	6,8	7,2	7,7	7,6	7,2	6,8	6,3
Çek Cumhuriyeti	6,4	8,6	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3	7,9	7,2
Danimarka	4,9	5,1	4,3	4,5	4,6	5,4	5,5	4,8	3,9
Finlandiya	11,3	10,2	9,8	9,1	9,1	9,0	8,9	8,4	7,8
Fransa	11,1	10,5	9,1	8,4	8,7	9,4	9,6	9,7	9,4
Almanya	8,8	7,9	7,2	7,4	8,2	9,1	9,5	9,5	8,4
Yunanistan	11,1	12,0	11,2	10,7	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9
Macaristan	8,4	6,9	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	7,2	7,5
İrlanda	7,5	5,7	4,3	4,0	4,5	4,7	4,5	4,4	4,4
İtalya	11,4	10,9	10,1	9,1	8,6	8,4	8,0	7,7	6,8
Japonya	4,1	4,7	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1
Güney Kore	7,0	6,6	4,4	4,0	3,3	3,6	3,7	3,7	3,5
Lüksemburg	2,7	2,4	2,3	2,0	2,7	3,7	5,1	4,5	4,7
Hollanda	3,8	3,2	2,9	2,2	2,8	3,7	4,6	4,7	3,9
Yeni Zellanda	7,4	6,8	6,0	5,3	5,2	4,6	3,9	3,7	3,8
Norveç	3,2	3,3	3,4	3,6	3,9	4,5	4,4	4,6	3,5
Polonya	10,2	13,4	16,1	18,2	19,9	19,6	19,0	17,8	13,8
Portekiz	5,1	4,5	4,0	4,0	5,0	6,3	6,7	7,6	7,7
Slovakya	12,6	16,3	18,8	19,3	18,6	17,6	18,2	16,2	13,4
İspanya	15,0	12,5	11,1	10,3	11,1	11,1	10,6	9,2	8,6
İsveç	8,2	6,7	5,6	4,9	4,9	5,6	6,3	7,3	7,0
İsviçre	3,6	3,0	2,7	2,6	3,2	4,2	4,4	4,5	..
İngiltere	6,1	5,9	5,4	5,0	5,1	4,9	4,7	4,8	5,3
ABD	4,5	4,2	4,0	4,7	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6
AB-15	9,2	8,5	7,6	7,2	7,6	7,9	8,0	7,9	7,4
OECD-Avrupa	9,1	8,8	8,3	8,1	8,5	8,8	8,9	8,6	7,8
Toplam OECD	6,8	6,6	6,2	6,4	6,9	7,1	6,9	6,6	6,0

Kaynak: OECD

OECD hasılası içinde en büyük paya sahip olan ABD'nin 1990'lı yıllardaki hızlı ve sürekli büyüme ve istihdam artışı 2001 yılı durgunluğu ile hız kesmiştir. 2003 yılında ABD ekonomisi tekrar büyüme trendini yakalamış, ancak istihdam artışı eski hızına ulaşamamıştır. Bunun temel nedeni artan işgücü verimliliği ile birlikte yaşanan istihdamsız büyüme sürecidir. 1970-1990 döneminde ABD ekonomisinin büyümesinin yüzde 66'sını istihdam artışı, yüzde 34'ünü verimlilik

artışı sağlamışken, 1990-2000 döneminde büyümenin yüzde 40'ı istihdamdan yüzde 60'ı verimlilikten kaynaklanmıştır. OECD'nin ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi Japonya'da son 12 yıldaki ortalama yıllık yüzde 1'lik büyüme oranı, istihdamın azalmasına engel olamamış ve Japonyada toplamda yüzde 2'lik bir istihdam azalması yaşanmıştır. Almanya'da işsizlik oranı 1995'te yüzde 8 iken, 2006'da yüzde 8,4 olmuştur.²⁵

Şekil 4: AB 15 İşsizlik Oranları (2006) (Yüzde)

Kaynak: OECD

1.1.6.2. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANININ YÜKSEK OLMASININ NEDENLERİ

Türkiye'de işsizliğin yüksek olmasının nedenlerini makroekonomik nedenler ve yapısal nedenler olarak ikiye ayırabiliriz:

Makro ekonomik nedenler: İşsizliğin kaynakları açısından gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında benzerlikler olduğu kadar farklar da vardır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle işgücü arzının hemen hemen sabitlendiği Kıta Avrupası'nda işsizlik, işgücü piyasasının kurumsal özelliklerinin neden olduğu yapısal bir sorun olarak ele alınmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde yetersiz büyüme ve ekonomik istikrarsızlıklar işsizliğin en önemli nedenleri arasındadır.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, büyüme hızının oldukça yüksek olduğu bir dönemdir. 1929 Dünya

²⁵ DPT (2006e)

Ekonomik Krizi, İkinci Dünya Savaşı dönemi savaş koşulları ve dış ticaretteki kısıtlamalar ise büyüme hızında düşüşe yol açmıştır. 1950'lerin ilk yarısında yüksek bir büyüme hızı sağlanmış; 1960'lı yılların başında 5 yıllık kalkınma planları kapsamında ithal ikameci büyüme modeli benimsenmiş ve 1960-1970 döneminde GSYİH büyümesi yüzde 6 civarında olmuştur. Ancak, 1970'li yıllardan sonra artan petrol fiyatları sonucu ödemeler dengesi sorunu ortaya çıkmış ve bu sorun üretim için gerekli yatırım ve ara malları ithalatını engellemiş ve büyüme düşmüştür. 1980 sonrası dönemde ithal ikameci büyüme modeli terk edilmiş; ihracata dayalı (dışa açık) birikim rejimine geçilmiştir. İç piyasanın daralması, ücretlerin baskı altında kalması, devalüasyon ve parasal desteklerle 1980'lerin ilk yarısında ihracat artmış, büyüme hızı yükselmiştir. 1980'lerin ortalarından sonra ise ücretler artmış, Türk Lirası reel olarak değer kazanmış, ancak bütçe açığının dış borçla finanse edilmesi ve 1989'da sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine rağmen beklenen yabancı sermayenin gelmemesi sonucu sonraki yıllarda büyüme hızı düşmüş ve 1994, 1999 ve 2001 krizlerinde bu düşüş büyük oranlarda olmuştur.²⁶

2002 yılında gerçekleşen yüksek ekonomik büyüme önemli ölçüde kriz sırasında ortaya çıkan atıl kapasitenin kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Atıl kapasiteye işgücü de dahil edilebilir. İşten çıkarmanın maliyetli olduğu, özellikle kayıtlı orta ve büyük firmalarda istihdam bir ölçüde korunmuştur.²⁷ Uygulanan istikrar programı neticesinde GSMH'daki büyüme 2002-2005 döneminde ortalama olarak yüzde 7'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Enflasyon ve faiz oranları önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Mali dengeler iyileşmiş ve borç oranları düşmüştür. Ancak, büyüme oranları yeterince istihdam yaratmamıştır.

İstihdamın artırılması ekonomik büyümeye, ekonomik büyüme ise uzun vadede üretkenliğin artmasına kısa vadede ise makro ekonomik faktörlere bağlıdır. İşgücünün yüksek bir tempoda arttığı koşullarda işsizliğin azalması için yüksek bir büyüme şarttır. Ancak daha önemlisi bu büyümenin geçici olmadığına, aksine sürekli özellik kazandığına firmalar ikna olmalıdırlar. Diğer bir ifade ile, ekonomik

²⁶ YÜCEOL (2006: 84)

²⁷ TÜSİAD (2004)

istikrarın kalıcı bir şekilde sağlanacağına dair güven oluşmalıdır. Türkiye’de büyüme istikrarlı bir şekilde seyretmemiş, gayri safi milli hasılda 1994 ve 1999 yıllarında yüzde 6,1, 2001 yılında yüzde 9,5 oranında küçülme yaşanmıştır.

Sermaye birikimi ve ekonomik büyüme istihdamla çok yakından ilişkilidir. Sermaye birikimindeki artış, istihdam artışının en önemli kaynaklarından birini oluştururken, istihdamda sağlanacak artış ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. 1980’li yıllarla birlikte uygulamaya konulan, dışa açık ve piyasa ekonomisinin kuralları çerçevesinde ekonomik büyümenin hızlandırılmasının amaçlandığı büyüme stratejisi sonucunda sermaye birikimi hızında gerileme yaşanmıştır. Bu dönemde sermaye birikimi hızındaki gerilemeyle ilişkili olarak, ekonomik büyüme oranında yavaşlama yaşanmıştır. Ancak, 1980 öncesi dönemde, özellikle imalat sanayiinde, yaratılan üretim kapasitesinin daha etkin kullanılması sonucu ekonomik büyümedeki yavaşlama sermaye birikim hızındaki yavaşlamadan çok daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. Sermaye birikimindeki yavaşlamanın da etkisiyle Türkiye ekonomisinin istihdam yaratma performansında sınırlı düzeyde bir gerileme yaşanmıştır.²⁸

Verimlilik artışı uzun dönemde istihdam artışını sağlamak için gereklidir. Ancak, kısa ve orta vadede verimlilik ile istihdam arasında bir tercih yapılması söz konusudur. Verimlilik arttığında kaynaklar düşük verimli sektörlerden yüksek verimli sektörler kaymaktadır. Tarım sektöründen imalat sektörüne doğru bir geçiş olmakta ve hizmetler sektörü bu süreçte önem kazanmaktadır. Toplam faktör verimliliğine bakıldığında 1981-2005 yılları arasında Türkiye’nin performansının yüksek ve orta gelirli ülkelerden daha iyi olduğu görülmektedir. Ancak, toplam faktör verimliliğindeki artış özellikle 2002-2005 arasında beşeri sermaye artışının üzerinde seyretmiştir²⁹(Bkz. Tablo 7).

Sıkı maliye politikası Türkiye’nin yürüttüğü ekonomik programın en önemli unsurlarından biridir. Türkiye her yıl görece olarak daha fazla faiz dışı fazla vermekte, bu da istikrar programının güvenilirliğinin artmasına yol açmaktadır.

²⁸ DPT (2005)

²⁹ Dünya Bankası (2006)

Bununla beraber faiz dışı fazlanın kalitesi açısından dikkat edilmesi gereken unsurlar vardır. Türkiye büyük oranda gelir artışı içeren tedbirlerle bu duruma ulaşmıştır. Ancak, gelir tedbirleri harcama tedbirlerinden daha az sürdürülebilirdir. Aynı zamanda yüksek vergiler kayıtdışılığın artmasına yol açmaktadır.

Yapısal nedenler: Ülkemizde yıllardır kronik bir sorun haline gelen işsizlik giderek yapısal bir nitelik kazanmıştır.

İşsizlik oranının yüksek olmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi nüfus artış hızıdır. 1980 ile 2004 yılları arasında çalışma çağındaki nüfus 23 milyon artmış ancak sadece 6 milyon iş yaratılabilmektedir.³⁰

Toplam istihdam içerisinde tarımın payının yüksek olması işsizlik oranının azalmamasının bir diğer önemli nedenidir. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün barındırılması işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır. Tarımsal nüfus giderek kentlere doğru kaymakta ve bu durum kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır.

İşgücünün sahip olduğu niteliklerin sanayi ve hizmetler sektörlerinin gereksinimlerine uygun olmaması işsizliğin azalmamasının nedenlerinden biridir. İşgücünün eğitim seviyesi, devam eden reformlara rağmen, OECD ve AB standartlarının altındadır.

Sosyal güvenlik sisteminde yapılan değişiklikler neticesinde erken emeklilik sona ermekte ve ortalama çalışma süresi uzamaktadır.³¹ Çalışma saatlerinin uzaması istihdam artışının önündeki engellerden bir tanesi olarak görülebilir. Türkiye’de çalışma saatleri yıllar itibarıyla giderek artmıştır. Özel sektör uzun süredir yüksek bordro vergileri ile kıdem tazminatlarını işe insan almalarının önündeki engel olarak nitelendirmektedir. Eldeki verilere göre işverenler, talepteki belirsizliklere ve dalgalanmalara, çalışmanın yatay (istihdam) boyutunda değil, dikey (çalışma saatleri) boyutunda ayarlamalar yaparak yanıt vermektedirler. Türkiye’de 2004 yılı

³⁰ a.g.e

için imalat piyasasında haftada çalışılan saat sayısı 52,1 iken bu rakam Yunanistan'da 42,7, İspanya'da 38,9, Macaristan'da 40,3'tür.

İstihdamın artırılmasını engelleyen ve dolayısıyla işsizliğin azaltılması bakımından olumsuzluk yaratan bir diğer konu da, işgücü piyasalarının etkin işleminde yaşanan sorunlardır. İşgücü arzı ve talebi birbirine yakın olsa bile; bu arz ve talebin belirli nitelikleri içermek şartıyla belli zamanda ve mekanda karşılaştırılması gerekir. Bu da işgücü piyasalarının iyi işlemesiyle sağlanabilir.³²

1.2. İSTİHDAM VERGİLERİ

Belli bir dönemde gerçekleştirilebilecek ulusal gelir ve harcama düzeyini dolayısıyla istihdam hacmini etkileyen faktörlerin bir bölümü para miktarı, faiz oranları, likidite tercihi gibi para ile ilgili faktörlerdir. Bir bölümü de halkın tüketim ve ithalat eğilimleri ile girişimcilerin gelecek hakkındaki öngörülerini gibi halkın davranış ve alışkanlıkları ile ilgili faktörlerdir. Eksik istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomide tam istihdamı sağlamak ya da aşırı istihdam ve enflasyon koşulları altındaki bir ülkede genel dengeyi gerçekleştirmek için devletin kullanabileceği ekonomi politikası araçlarının başlıcaları; para politikası araçları ve maliye politikası araçlarıdır. Maliye politikası araçlarının başında vergi indirimleri gelmektedir.³³

“Emek maliyeti” (labour costs) kavramı temel olarak 3 unsurdan oluşmaktadır; net ücret, sosyal güvenlik sistemine aktarılmayan bordro vergileri (payroll taxes) ve ücretlinin ve işverenin ödediği sosyal güvenlik primleri. İşçinin eline geçen tutar (net take-home pay) kavramı; brüt ücretten, gelir vergisi ve işçi sigorta payı düşüldükten ve varsa işçiye yapılan nakit destek ödemeleri eklendikten sonra kalan tutardır. Ücret dışı işçi ve işveren ödemelerinin tamamı “istihdam vergileri” olarak tanımlanmaktadır. Vergi yükü (tax burden) kavramı; brüt ücretin yüzdesi olarak, işçi sigorta payı ve gelir vergisi toplamını ifade etmektedir. Vergi makası (tax wedge) kavramı ise; emek maliyetinin yüzdesi olarak, gelir

³¹ 1999 yılında yürürlüğe giren 4447 Sayılı Kanun emeklilik yaşını kademeli olarak yükseltmiştir. Yürürlüğe girmesi ertelenen 5510 Sayılı Kanun benzer düzenlemeyi içermektedir.

³² Eyüboğlu (2003)

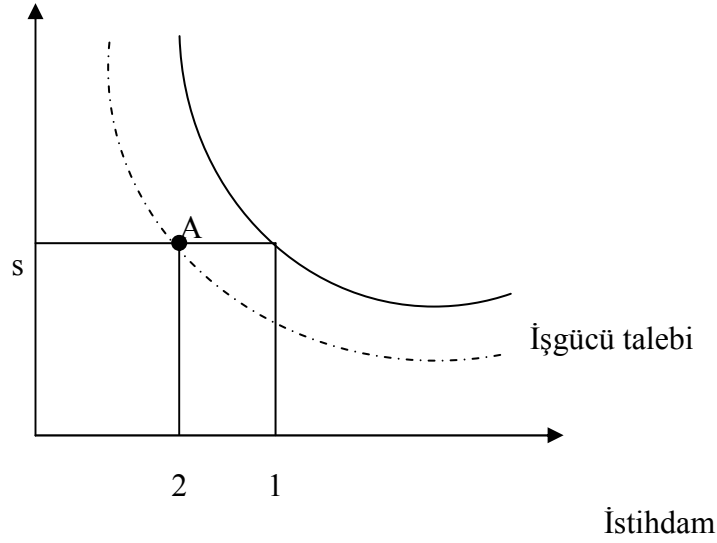
³³ a.g.e., s. 20

vergisi ve işçi-işveren sosyal sigorta katkı payları ve varsa bordro vergilerinden oluşmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, istihdam üzerindeki vergi yükü kavramı kapsamına sadece doğrudan vergiler girmektedir. Dolaylı vergiler bu kapsama dahil edilmemektedir.

İşgücü maliyetleri ile istihdam arasında ters yönlü bir ilişki olduğu genel kabul görmüş bir kanıdır. İşgücü maliyetinde gerçekleştirilecek düşüşün işgücü talebi üzerinde hesaplanan etkiyi bütünüyle ortaya çıkarması için işsizliğin yüksek ve yaygın olması gerekir. Aksi takdirde işgücü maliyetindeki düşüşler kısmen net ücretlerde artışa neden olur.³⁴

Şekil 5: İşgücü Maliyetleri ile İstihdam İlişkisi

Net Ücret

İstihdam talebi, mikro düzeyde, rekabetçi firmalar tarafından belirlenmektedir. Ücretler firmalar ile sendikalar arasındaki ücret pazarlıkları sonucu oluşmaktadır. Eğer sendikalar yaygın ve etkili ise ücretler üzerinde etkili olmaktadır. Firmalar belirlenmiş ücret seviyesinde eleman istihdam etmektedir. Ücret üzerindeki vergilerin oluşturduğu yük işgücü talebi eğrisinin sola kaymasına yol açmaktadır. Başka bir deyişle; firmalar aynı net ücret seviyesinde daha az eleman istihdam

³⁴ TÜSİAD(2002)

etmektedir.³⁵ Eğer ücret pazarlıkları net ücret üzerinden yapılıyorsa istihdam vergilerindeki indirimler maliyetlerde önemli bir düşüş sağlayabilir. Ama brüt ücret üzerinden yapılıyorsa, tam tersine maliyetlerde istenilen düşüşü yaratmayabilir.

İşçi ve işverenin ödediği sosyal güvenlik primlerinin azaltılması şüphesiz işgücü maliyetlerinin azalmasına yol açacaktır. Ancak bunu yapmak çok kolay değildir. Sosyal güvenlik primleri ve işsizlik sigortası kesintileri, aktüeryal dengelere sıkı sıkıya bağlıdır ve belli bir seviyenin altına indirilemez. Bu anlamda vergi oranlarında yapılan ayarlamalar bir maliye politikası aracı olarak daha fazla kullanılmaktadır. Hükümetler vergi indirimi yaparken belli bir miktar kamu kaynağından vazgeçmek suretiyle istihdam oranını artırmayı hedefleyebilirler. Böyle bir politikanın uygulanabilirliği kamu dengeleri ve makroekonomik dengelerle yakından ilişkilidir.

Kayıtdışı istihdam için vergi yükü sıfır olduğundan, kayıtdışı istihdam oranının yüksek olması bu konuda yürütölen politikaların istihdam üzerindeki etkisini azaltacaktır. Kayıtdışı faaliyette bulunanlar, vergi ve sosyal güvenlik primi gibi mali yüklere katlanmadıklarından dolayı, kayıtlı ekonomi içinde aynı faaliyette bulunanlara göre rekabette haksız bir avantaj elde etmektedirler.

1.2.1. OECD ÜLKELERİNDE İSTİHDAM VERGİLERİ

Kamunun vergi toplamadaki birincil amacı harcamalarını finanse etmektir. Ancak, vergi rejimi bu amacın yanı sıra değişik kamu politikaları amaçlarına ulaşmak için efektif bir araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin, vergi politikası gelir ve servetin dağılımını etkileyebilir. Gelirin sermaye ve emek arasındaki dağılımı doğal olarak eşit değildir. Ancak, modern refah devletlerinde bu fark, kamu harcamaları ve vergi indirimleri yoluyla bir miktar azaltılmaya çalışılmaktadır. Özellikle ücret gelirleri üzerinden alınan vergilerde belli kıstaslara göre indirimler yapılarak gelir dağılımının ücretlilerin lehine değiştirilmesi hedeflenmektedir.

³⁵ DAVERİ, TABELLİNİ (1997)

Ancak, Şu da kabul edilmiş bir gerçektir ki bu politikalar çalışma güdüŐnü azaltarak ekonomideki toplam üretimin azalmasına yol açmaktadır.³⁶

Birçok OECD ülkesi gelir vergisi mükelleflerine, evli ve çocuk sahibi olmaları gibi sosyal koşullara bağlı olarak, birtakım avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlar vergi indirimini Şeklinde olabileceği gibi nakit yardımlar (cash benefits) Şeklinde de olabilir. Nakit yardımlar genellikle negatif vergi olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de, mevcut durumda, ücretlerin vergilendirilmesinde bekar çalışan ile evli ve iki çocuklu çalışan ağıŐından herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Buna karşın birçok OECD ülkesinde evli ve çocuklulara önemli ölçüde vergi indirimini sağlanmaktadır.

Gelir vergisi sistemleri genellikle artan oranlıdır (progressive) ve vergi tabanı arttıka artmaktadır. Bütün gelir aralıklarında ortalama vergi oranı marjinal vergi oranının altında kalmaktadır. Ancak, son yıllarda birçok ülke vergi yapısını düzleŐtirme yönünde adımlar atmıŐtır. Örneğin Macaristan vergi dilimlerini 6’dan 3’e, İtalya ise 7’den 5’e indirmiŐtir. Bu anlamda vergi indirimleri ve muafiyetleri önem kazanmıştır. Bu çerçevede, İtalya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda ve İspanya’da ücret gelirleri üzerinden alınan vergilerde, ücretlinin sahip olduğu çocuk sayısına göre, vergi indirimini yapılmaktadır.

Diğer bir konu gelir vergisinin bireysel mi yoksa çiftlerin gelir toplamına göre mi alınacağıdır. Bu iki sistem arasındaki fark işgücü arzı üzerinde etkili olmaktadır. Ailede daha düşük gelirlili olan eş ikincil işçi (secondary worker) olarak adlandırılmaktadır. Ailede ikincil işçi genellikle kadınlardır.

Vergi mükellefinin birey değil aile olması, çalışmayan eŐler için vergi indirimini yapılması, özellikle kadınların işgücüne katılmaktan kaçınmalarına yol açmaktadır. Bu nedenle, birçok OECD ülkesi bireysel vergilendirmeyi seçerken Kanada, Fransa, İrlanda, Güney Kore, Lüksemburg, Portekiz, İsviçre ve ABD gibi ülkeler aile bazında vergilendirme yapmaktadırlar.

³⁶ OECD (2005a)

Yukarıda sözü edilen vergi indirimleri ve muafiyetleri ücret eşitsizliklerini azalttığı gibi aynı ücret seviyesindekilerin gelirlerini belli kriterlere göre farklılaştırmaktadır. Örneğin; 2002 yılı için, Belçika’da ortalama efektif vergi oranındaki yüzde 3,4’lük bir azalma düşük gelir grubundaki gelirlilerin dikey gelir boşluğunun yüzde 0,9 azalmasına yol açmıştır.³⁷

Tablo 11: Bazı OECD Ülkelerinde Standart Vergi İndirimleri

	Medeni Duruma göre	Çocuk sahibi olma durumuna göre
FRANSA	Düşük ücretli çalışanlara vergi indirimi yapılmaktadır. Bu indirim ailenin durumuna göre değişmektedir. Aynı zamanda işsiz çiftlere ve yalnız ebeveynlere ilave destek yapılmaktadır.	Mükellef çocuk sahibi ise vergi indiriminin miktarı artmaktadır.
ALMANYA	Vergilemede gelir ayrılığı ilkesi uygulandığından indirim çiftlere ayı ayrı yapılmaktadır.	Çocuk sayısına göre vergi indirimi sağlanıyor.
YUNANİSTAN	Medeni duruma göre vergi indirimi yapılmıyor.	Çocuk sayısına göre vergi indirimi sağlanıyor.
MACARİSTAN	Medeni duruma göre vergi indirimi yapılmıyor.	Çocuk sayısına göre vergi indirimi sağlanıyor.
İRLANDA	Evlilere ayrıca vergi indirimi uygulanıyor.	Çocuk sayısına göre sabit bir miktar vergi indirimi yapılıyor.
İTALYA	Gelir dilimlerine göre değişen miktarda vergi indirimi yapılıyor.	Çocuk sayısına göre vergi indirimi sağlanıyor.
İSPANYA	Eşlerden biri çalışmıyorsa normal indirimin iki katı vergi indirimi sağlanıyor. Ebeveynlere ilave destek yapılıyor.	25 yaşın altındaki ilk 2 çocuk için nakit destek yapılıyor. Ayrıca 16 yaşından küçük çocuklar için eğitim desteği yapılıyor.

Kaynak:OECD (2005a)

İstihdam vergileri alanında ülkelerin uygulamaları çok farklı ve karmaşık olduğundan karşılaştırma yapılırken bir takım basitleştirmelerin yapılması gerekmektedir. OECD tarafından periyodik olarak yayımlanan “Ücretlerin Vergilendirilmesi” başlıklı yayın emek üzerinden alınan vergiler ve emeğin işverene maliyeti konusunda uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla kullanılan en önemli kaynaklardan birisidir. Bu yayında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmak için

³⁷ OECD (2005a)

bir takım yöntemler kullanılmıştır. Hesaplamalar, imalat sanayiinde çalışan bir işçinin elde ettiği ortalama gelir seviyesi temel alınmak suretiyle, farklı gelir seviyelerindeki, farklı aile yapısına sahip ücretliler açısından yapılmaktadır. Söz konusu karşılaştırmada, imalat sanayiinde çalışan işçiye ait ortalama ücret kullanılmaktadır. Zaman içerisinde ekonomilerde yaşanan gelişmeler, sadece imalat sanayiinde çalışan işçinin ortalama ücretinin, bir ülkedeki ortalama ücret seviyesini temsil etme konusundaki yeteneğini azaltmış ve daha geniş bir ortalama ücret tanımının kullanılması ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim, bu çerçevede, 2005 yılından itibaren, teknik olarak söz konusu bazda raporlama yapabilen ülkeler açısından, ortalama ücret hesabında, sadece imalat sanayii yerine, ISIC Rev.3 sınıflandırmasıyla C'den K'ya kadar olan sektörler dikkate alınmaktadır. "International Standart Industrial Classification of All Economic Activities, Revision 3"de yer alan ve C'den K'ya genişletilen sınıflandırma; madencilik, imalat, elektrik üretimi, inşaat, toptan ve perakende ticaret, otel, restoran işletmeciliği, taşımacılık, gayrimenkul sektörü ve finansal aracılık gibi geniş bir alanın kapsanmasına işaret etmektedir. Buradaki vergi kavramı, bordro vergileri, sosyal güvenlik katkı payları ve brüt ücret üzerinden yapılan diğer ödemeleri kapsamaktadır. Ücret dışı gelirlerden alınan vergiler, örneğin kurumlar vergisi, servet vergileri ve tüketim vergileri bu raporda dikkate alınmamıştır. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta; yukarıdaki karşılaştırmalarda kullanılan yüklerin hesaplanması sırasında vergi sistemlerindeki standart indirimler ve muafiyetlerin otomatik olarak dikkate alınmasıdır. Standart indirimle, herhangi bir koşula bağlı olmaksızın tüm çalışanların yararlandığı indirimler kastedilmektedir. Standart indirimlere devlet tarafından yapılan nakit destekler de dahildir. Öte yandan, belirli koşullara bağlı olarak, örneğin belirli bir tutarda harcama yapılmasına ihtiyaç gösteren ve standart olmayan indirimler olarak adlandırılan indirimler hesaplamalara otomatik olarak dahil edilmemekte ve ayrı olarak raporlanmaktadır.

Söz konusu yayın açısından önem arz eden bir diğer husus ise, vergi sistemlerinin farklı aile türleri ve farklı gelir seviyeleri arasındaki etkilerini görebilmek açısından; bekar-evli, çocuksuz-iki çocuklu, tek kişinin veya iki kişinin çalıştığı ve ortalama ücretin yüzde 67'sini, yüzde 100'ünü ve yüzde 167'sini elde

eden çalışanlar şeklinde 8 farklı mükellef grubuna dönük hesaplamaları içermesidir. Bu şekilde, nakit olarak ödenen destekler dahil, düşük gelirli veya evli ve çocuklu mükellefler açısından sağlanan sosyal nitelikli desteklerin de dikkate alınması suretiyle, istihdam üzerindeki gerçek yük daha net olarak ortaya konulmaktadır. Ayrıca, gider indiriminin OECD sınıflandırması bakımından “standart indirim” vasfı bulunmamaktadır. Bu nedenle yukarıda yer alan hesaplamalara dahil edilmemekte ve standart olmayan indirimler kategorisinde ayrı olarak raporlanmaktadır.

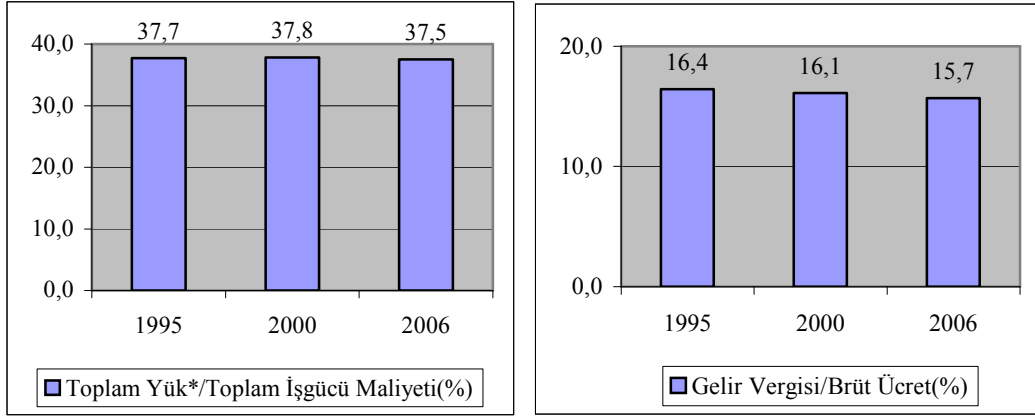
OECD ülkelerinde gelir vergisi sistemleri 1978’den bu yana radikal olarak değişmektedir. Yapılan temel değişiklikler genel olarak şöyle özetlenebilir;

- İşgücü üzerindeki vergilerin tüketim vergilerine kaydırılması,
- Gelir vergisi üst dilimlerdeki vergi oranlarının indirilmesi,
- Vergi oranlarının indirilerek vergi yapısının basitleştirilmesi,
- Ücret dışındaki gelirlerin vergi matrahı içerisine dâhil edilerek vergi tabanının genişletilmesi,
- Erkek ve kadınlarda ücretler açısından vergileme farklılıklarının bulunması,
- İşçi ve işveren katkı paylarının ağırlıklarının göreceli olarak değiştirilmesi (Genellikle işçi katkı paylarının azaltılması yönünde bir eğilim vardır),
- Çalışan ve işverenler için sosyal güvenlik katkı payı tavanlarının kaldırılması.

OECD alanında istihdam üzerindeki yüklerin gelişimine baktığımızda 2006 yılında gelir vergisi, işçi ve işveren sosyal güvenlik katkı paylarını içeren toplam vergi yükünün 2000 yılına göre azalma gösterdiği, gelir vergisinin brüt ücret üzerinde oluşturduğu yükün 1995 yılından bu yana azaldığı görülmektedir. 1995

yılında, OECD ortalamasında yüzde 16,4 olan gelir vergisinin brüt ücrete oranı, 2000 yılında yüzde 16,1'e 2006 yılında yüzde 15,7'ye düşmüştür.

Şekil 6: OECD Alanında İstidam Vergilerinde Gelişmeler (Evli olmayan ve Çocuksuz Mükellef İçin)

*Gelir vergisi+işçi ve işveren sigorta payı
Kaynak:OECD (2005a)

Evli olmayan ve çocuksuz mükellef için, sosyal güvenlik primleri ve gelir vergisinin ücretler üzerinde oluşturduğu yükün yıllar itibarıyla seyrine baktığımızda, OECD ülkelerindeki uygulamalar arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. 1995-2006 yılları arasında Fransa'da sosyal güvenlik primleri dahil toplam vergilerin işgücü maliyetine oranı yaklaşık 1 puan artmışken, gelir vergisinin brüt ücrete oranı 6,8 puan artış göstermiştir. Aynı dönemde Macaristan'da toplam vergilerin işgücü maliyetine oranı 0,4 puan azalırken, gelir vergisinin brüt ücrete oranı 3,3 puan artmıştır.

Tablo12: Evli olmayan ve Çocuksuz Mükellef İçin İstihdam Vergilerindeki Gelişmeler (1979-2006)

Ülkeler	Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primlerinin Toplam İşgücü Maliyetine Oranı (%)			Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı (%)		
	1979	1995	2006	1979	1995	2006
Avustralya	-	-	28,1	-	-	23,7
Avusturya	36,5	41,2	48,1	9,3	8,9	14,9
Belçika	47,4	56,3	55,4	15,2	27,2	27,8
Kanada	23,2	31,5	32,1	18,3	21,7	16,8
Çek Cumhuriyeti	-	43,2	42,6	-	10	10
Danimarka	40,6	45,2	41,3	35,7	37,4	30,2
Finlandiya	41,6	51,2	44,1	26,7	29,3	23,9
Fransa	-	49,1	50,2	8,5	8,8	15,6
Almanya	40,8	50,2	52,5	16	20,8	21,1
Yunanistan	25,6	35,6	41,2	1,4	1,7	8,7
Macaristan	-	51,4	51	-	16,4	19,7
İzlanda	-	23,1	28,6	-	20,4	24,3
İrlanda	33,9	36,9	23,1	23,7	22,4	9,7
İtalya	45,3	50,3	45,2	11,6	17,5	18,4
Japonya	16,7	19,5	28,8	7,6	6,4	7,3
Kore	-	6,9	18,1	-	2,5	3,4
Lüksemburg	38,5	34,3	36,5	17,4	13,1	14
Meksika	-	27,2	15	-	2,5	3,5
Hollanda	48	44,8	44,4	14,8	6,7	13,4
Yeni Zelanda	26	24,5	20,9	26	24,5	20,9
Norveç	43,5	37,5	37,3	25,7	21,8	21,2
Polonya	-	44,7	43,7	-	18,1	6,3
Portekiz	28,1	33,7	36,3	4,4	7	10,2
Slovakya	-	-	38,5	-	-	9
İspanya	36,4	38,5	39,1	10,1	13,2	14,1
İsveç	50,7	49,3	47,9	36,5	28,7	24,1
İsviçre	28,2	30,6	29,7	10,6	11	10,8
Türkiye	53,9	35,3	42,8	42	25,2	15,5
İngiltere	36,1	33,4	33,9	23,2	18,2	17,6
ABD	31,9	31	28,9	20,6	18,1	15,7
OECD	36,8	37,7	37,5	18,4	16,4	15,7

Kaynak: OECD (2006)

2000-2006 yılları arasında OECD ülkelerinin çoğunluğunda, ortalama ücret için, net vergi yükü (gelir vergisi+sosyal güvenlik katkı payları-nakit yardımlar) düşme eğilimine girmiştir. Buna karşın, Avusturya, Japonya, Güney Kore’de vergi yükü artmıştır. Güney Kore ve Japonya’daki artış daha çok sosyal güvenlik katkı paylarındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu süreçte, Macaristan, İrlanda ve Slovakya’da önemli oranlarda indirimler olmuştur.

Tablo 13'e bakıldığında, birçok OECD ülkesinde düşük gelirli ücretliler için vergi yükündeki azalmanın daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ücret vergilemesinde, genel anlamdaki oran indirimlerinin yanısıra özellikle düşük ücretlilere dönük indirim politikalarına öncelik verilmesinin bir sonucudur.

OECD ortalamasında, 2000-2006 yılları arasında, gelir vergisi ve sosyal güvenlik primlerinin brüt ücrete oranı ortalama ücretli bir çalışan için 0,3 puan azalırken, ortalama ücretin yüzde 67'sini alan bir çalışan için 0,7 puan azalmıştır. Bu eğilimin tam tersine, Türkiye'de düşük ücretliler için vergi yükü giderek artmıştır. Ortalama ücretin yüzde 67'sini alan bir mükellef için vergi yükü 2000 yılında yüzde 39,1 iken, 2006 yılında yüzde 42'ye çıkmıştır.

2006 yılında bekar, çocuksuz ve ortalama gelir elde eden bir ücretli için vergi yükü karşılaştırması yapıldığında, Türkiye OECD ülkeleri arasında sondan 11. sırada yer almakta iken, aynı karşılaştırma ortalama ücretin yüzde 67'sini alan bir ücretli için yapıldığında sondan 7. sırada gelmektedir. Bu durum çoğu OECD ülkesinde asgari geçim indirimi benzeri standart indirimler dolayısıyla belirli seviyenin altındaki ücretlerin gelir vergisinden istisna tutulmasından kaynaklanmaktadır. Gelir vergisi sistemleriyle kıyaslandığında, sosyal güvenlik katkı paylarının toplanması sırasında, niteliği ve işleyişi gereği, bu tür unsurlara çoğunlukla yer verilmediği görülmektedir.

**Tablo 13: 2000-2006 Yılları Arasında Vergi Yükünde Gelişmeler
(Bekar, Çocuksuz Ücretli İçin Gelir Vergisi ve Sosyal
Güvenlik Primlerinin Brüt Ücrete Oranı) (Yüzde)**

Ülkeler	Ortalama Ücretle Çalışanlarda				Ortalama Ücretin Yüzde 67'si İle Çalışanlarda			
	2000	2002	2004	2006	2000	2002	2004	2006
Avustralya	30,6	27,7	28,0	28,1	25,4	23,7	24,3	24,4
Avusturya	47,3	47,1	48,1	48,1	43,2	43,1	43,9	43,5
Belçika	57,1	56,3	55,4	55,4	51,3	50,5	48,9	49,1
Kanada	33,2	32,1	32,0	32,1	27,8	27,4	27,5	27,6
Çek Cumhuriyeti	42,7	42,9	43,5	42,6	41,4	41,5	41,9	40,1
Danimarka	44,3	42,6	41,3	41,3	41,2	39,8	39,3	39,3
Finlandiya	47,8	45,9	44,5	44,1	43,0	40,9	39,4	38,9
Fransa	49,6	49,8	49,9	50,2	47,4	47,4	42,4	44,5
Almanya	54,0	53,5	53,2	52,5	48,6	48,1	47,8	47,4
Yunanistan	38,4	37,7	39,5	41,2	35,5	34,3	34,9	35,4
Macaristan	54,6	53,7	51,8	51,0	51,4	48,2	44,8	42,9
İzlanda	26,1	28,4	29,4	28,6	19,7	22,6	23,8	23,6
İrlanda	28,9	24,5	25,0	23,1	18,1	16,7	20,0	16,3
İtalya	46,4	46,0	45,4	45,2	43,1	42,7	41,4	41,5
Japonya	24,8	30,5	27,3	28,8	23,4	29,3	26,1	27,5
Güney Kore	16,4	16,1	17,2	18,1	14,9	14,8	15,5	16,0
Lüksemburg	38,6	34,2	35,1	36,5	32,8	29,0	29,6	30,6
Meksika	12,6	15,8	15,3	15,0	7,2	10,9	10,5	10,6
Hollanda	39,7	37,4	38,8	44,4	42,0	39,1	40,8	40,6
Yeni Zelanda	19,4	19,5	20,0	20,9	18,	18,7	18,8	19,0
Norveç	38,6	38,6	38,1	37,3	35,1	35,2	35,0	34,3
Polonya	43,2	42,9	43,4	43,7	42,2	41,7	42,2	42,5
Portekiz	37,3	36,6	36,8	36,3	33,2	32,3	32,4	31,7
Slovakya	41,8	42,5	42,5	38,5	40,6	40,8	39,6	35,6
İspanya	38,6	39,1	38,7	39,1	34,7	35,7	35,2	35,9
İsveç	50,1	47,8	48,4	47,9	48,6	46,8	47,2	46,0
İsviçre	30,0	30,1	29,4	29,7	27,3	27,3	26,6	26,9
Türkiye	40,4	42,5	42,8	42,8	39,1	41,5	41,9	42,0
İngiltere	32,2	32,0	33,6	33,9	28,5	28,3	30,0	30,4
ABD	29,5	29,2	29,0	28,9	26,9	26,7	26,4	26,4
<i>Basit ortalama</i>								
OECD	37,8	37,4	37,4	37,5	34,4	34,2	33,9	33,7
AB-15	43,4	42,0	42,2	42,6	39,4	38,3	38,2	38,1
AB-19	43,8	42,8	42,9	42,9	40,3	39,3	39,0	38,5

Kaynak: OECD (2006)

Tablo 14: Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı, (Ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuksuz mükellef için, 2000-2006)

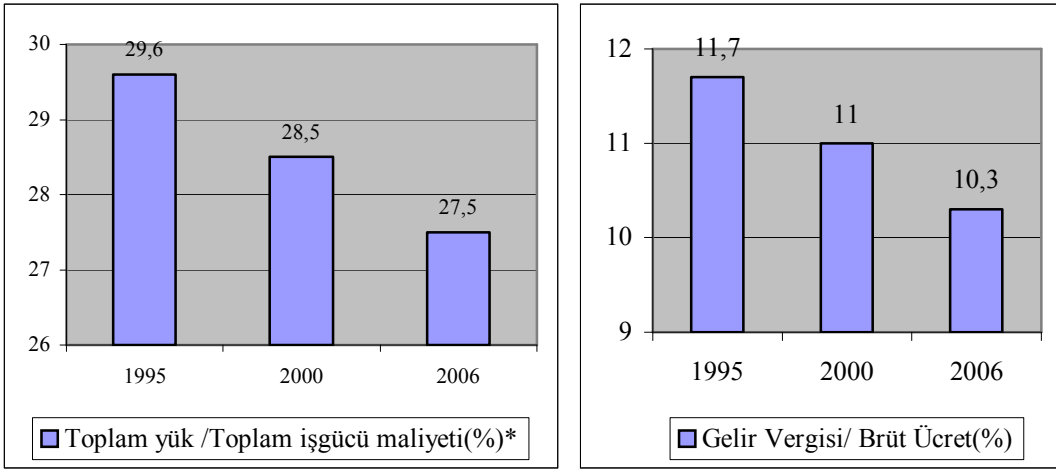
	(Yüzde)					
Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2006
Avustralya	26,1	22,7	23,2	23,7	23,7	23,7
Avusturya	11,7	13,3	13,5	13,9	14,3	14,9
Belçika	18,9	29,0	28,7	28,0	27,9	27,8
Kanada	15,5	18,0	17,6	17,5	17,1	16,8
Çek Cumhuriyeti	4,2	10,0	10,4	10,8	11,3	10,0
Danimarka	25,7	32,6	31,6	31,6	30,3	30,2
Finlandiya	27,2	26,4	26,3	25,8	25,1	23,9
Fransa	7,6	15,6	15,8	15,3	15,2	15,6
Almanya	4,0	22,8	23,3	20,3	22,7	21,1
Yunanistan	7,1	4,9	4,3	4,2	5,0	8,7
Macaristan	18,3	25,9	24	20,5	20,9	19,7
İzlanda	10,8	22,9	24,5	24,9	25,1	24,3
İrlanda	5,0	12	11,4	11,1	13,1	9,7
İtalya	14,4	18,5	18,9	17,7	18,1	18,4
Japonya	2,9	7,0	6,4	6,7	6,7	7,3
Güney Kore	1,5	2,4	2,2	2,2	2,8	3,4
Lüksemburg	15,7	13,8	10,9	11,5	12,0	14,0
Meksika	2,8	3,5	3,7	3,9	4,0	3,5
Hollanda	8,9	10,5	11,0	10,2	10,1	13,4
Yeni Zelanda	19,4	19,4	19,5	19,7	20,0	20,9
Norveç	22,9	23,6	23	22,4	22,3	21,2
Polonya	6,8	6,3	6,2	6,3	6,3	6,3
Portekiz	11,4	10,3	10,6	10,7	10,8	10,2
Slovakya	7,5	8,2	7,7	8,2	8,8	9,0
İspanya	13,4	13,8	14,1	13,4	13,6	14,1
İsveç	26,7	25,4	23,6	24,2	24,5	24,1
İsviçre	10,4	10,4	10,4	10,4	10,6	10,8
Türkiye	14,7	14,9	15,1	14,8	15,5	15,5
İngiltere	17,1	17,0	17,1	17,2	17,3	17,6
ABD	16,3	16,2	16,0	15,8	15,7	15,7
<i>Basit Ortalama</i>						
OECD	16,2	15,9	15,7	15,4	15,7	15,7
AB-15	18,2	17,7	17,4	17	17,3	17,6
AB-19	16,9	16,6	16,3	15,8	16,2	16,2

KAYNAK: OECD (2006)

1.2.1.1. EVLİ VE ÇOCUKLU MÜKELLEFLER AÇISINDAN DURUM

1995-2006 yılları arasında evli ve iki çocuklu mükellef için, OECD ortalamasında, toplam vergi yükü 2,1 puan, gelir vergisinin brüt ücrete oranı 1,4 puan azalmıştır.

Şekil 7: OECD Alanında İstihdam Vergilerinde Gelişmeler (Evli ve iki çocuklu mükellef için, Yüzde)

*Gelir vergisi+işçi ve işveren sigorta payı
Kaynak:OECD (2006a)

Evli ve çocuklu mükellefler için gelir vergisinin brüt ücrete oranına bakıldığında 9 ülkede, bütün aile türleri için, gelir vergisi yükünün azaldığı görülmektedir. Bu ülkeler; Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İrlanda, Portekiz, İsveç ve ABD'dir. En önemli indirim, bütün aile türlerinde, Macaristan'da gerçekleşmiştir. Slovakya'da bir çocuklu ailelerin gelir vergisi yüzde 8'e varan oranlarda azaltılmıştır. Türkiye'de ise bu oran 2000 yılında 14,7 iken; 2006 yılında 15,5 olmuştur (Bkz. Tablo 15).

Evli ve iki çocuklu bir ücretlinin ödediği vergi yükünün brüt ücrete oranının seyrine bakıldığında benzer şekilde azalma yönünde bir eğilimin olduğu görülmektedir. Vergi yükü OECD ülkelerinin çoğunda giderek azalmıştır. Buna karşın, Güney Kore, Meksika, Yeni Zelanda, İspanya ve İsviçre'de, bütün aile türlerinde vergi yükü artmıştır (Bkz. Tablo 15).

Tablo 15: Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı, Ortalama Gelir Seviyesindeki Evli ve İki Çocuklu Mükellef İçin, 2000-2006 (Yüzde)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2006
Avustralya	25,1	22,7	23,2	23,7	23,7	23,7
Avusturya	11,7	12,1	12,4	12,8	13,1	13,1
Belçika	18,9	19,1	19,0	17,9	16,3	16,2
Kanada	15,5	14,0	13,4	13,1	12,6	12,6
Çek Cumhuriyeti	4,2	4,0	4,5	4,9	5,2	-2,5
Danimarka	25,7	26,2	25,6	25,5	25,1	25,0
Finlandiya	27,2	26,4	26,3	25,8	25,0	23,9
Fransa	7,6	7,1	7,8	7,8	7,8	8,1
Almanya	4,0	3,2	2,8	3,4	2,4	1,7
Yunanistan	7,1	6,9	6,7	4,7	7,0	9,1
Macaristan	18,3	18,2	17,3	14,3	15,3	19,7
İzlanda	10,8	11,4	12,6	12,9	13,2	13,4
İrlanda	5,0	2,9	2,5	2,2	3,2	1,8
İtalya	14,4	13,1	11,7	10,6	11,2	10,9
Japonya	2,9	3,0	2,4	2,6	3,5	3,9
Güney Kore	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,9
Lüksemburg	1,8	0,3	0	0	0	0,3
Meksika	0,8	1,5	2,7	3,2	3,7	3,5
Hollanda	4,8	10,1	10,5	9,9	10,6	13,0
Yeni Zelanda	19,4	19,4	19,5	19,7	20,0	20,9
Norveç	18,1	19,6	19,7	19,4	19,3	18,6
Polonya	5,1	4,4	4,3	4,4	4,5	4,5
Portekiz	6,2	3,9	4	4,1	4,2	3,2
Slovakya	4,6	5,0	3,8	4,1	-3,4	-4,0
İspanya	5,0	5,7	6,2	5,5	6,0	6,9
İsveç	26,7	25,4	23,6	24,2	24,5	24,1
İsviçre	5,4	5,5	5,6	5,6	5,8	6,0
Türkiye	14,7	14,9	15,1	14,8	15,5	15,5
İngiltere	17,1	15,0	15,1	15,3	15,2	15,8
ABD	1,2	0,4	-0,4	-3,1	-3,1	-2,9
<i>Basit Ortalama</i>						
OECD	11,1	10,8	10,7	10,2	10,3	10,3
AB-15	12,2	11,8	11,6	11	11,5	11,5
AB-19	11,3	11,0	10,7	10,1	10,2	10,0

KAYNAK: OECD (2006)

Tablo 16: Aile Türü ve Ücret Seviyelerine Göre Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Primlerinin Toplam İşgücü Maliyetine Oranı (yüzde) (Nakit yardımlar düşülmüş), 2006

Aile türü:	Bekar	Bekar	Bekar	Evli	Evli	Evli	Evli
	çk yok	çk yok	2 çk	2 çk	2 çk	2 çk	çk yok
Ücret Seviyesi (ortalama ücret yüzde):	67	100	67	100-0 ¹	100-33 ²	100-67 ³	100-33 ²
Avustralya	24,4	28,1	-5,3	16,0	20,1	22,8	24,8
Avusturya	43,5	48,1	26,7	36,9	37,7	40,4	45,0
Belçika	49,1	55,4	35,0	40,1	41,0	48,0	47,6
Kanada	27,6	32,1	1,6	22,8	26,2	29,1	29,1
Çek Cumhuriyeti	40,1	42,6	19,3	26,1	33,6	37,8	41,0
Danimarka	38,9	41,3	13,6	29,5	34,4	36,1	39,4
Finlandiya	44,5	44,1	26,7	38,0	36,5	38,4	41,0
Fransa	47,4	50,2	36,0	42,0	40,0	43,9	44,6
Almanya	46,7	52,5	34,5	36,2	41,5	45,3	47,4
Yunanistan	35,4	41,2	34,7	41,5	40,0	39,3	40,5
Macaristan	42,9	51,0	24,9	39,8	39,3	41,1	47,6
İzlanda	23,6	28,6	4,0	10,4	19,2	24,4	23,6
İrlanda	16,3	23,1	-29,7	2,3	8,9	14,0	16,9
İtalya	41,5	45,2	25,8	35,1	37,9	40,8	41,7
Japonya	27,5	28,8	24,9	25,8	26,4	27,0	28,1
Güney Kore	16,0	18,1	15,7	16,8	16,6	16,7	17,3
Lüksemburg	30,6	36,5	7,0	13,0	17,6	22,8	29,0
Meksika	10,6	15,0	10,6	15,0	12,7	13,2	12,7
Hollanda	40,6	44,4	20,6	37,0	36,8	39,3	41,2
Yeni Zelanda	19,0	20,9	-13,8	2,6	11,2	17,2	20,0
Norveç	34,3	37,3	19,2	29,9	31,1	32,9	35,0
Polonya	42,5	43,7	40,3	42,2	42,5	43,2	42,5
Portekiz	31,7	36,3	22,3	26,6	27,9	31,1	32,1
Slovakya	35,6	38,5	22,3	23,7	29,4	32,0	36,1
İspanya	35,9	39,1	30,2	33,6	35,4	36,3	36,4
İsveç	46,0	47,9	36,8	41,8	41,7	43,5	46,3
İsviçre	26,9	29,7	13,4	18,9	21,3	24,3	27,6
Türkiye	42,0	42,8	42,0	42,8	42,4	42,5	42,4
İngiltere	30,4	33,9	13,0	27,8	25,8	29,0	30,4
ABD	26,4	28,9	-1,7	11,7	19,3	22,3	26,4
<i>Basit Ortalama</i>							
OECD	33,7	37,5	18,3	27,5	29,8	32,5	34,5
AB-15	38,1	42,6	22,2	32,1	33,5	36,6	38,6
AB-19	38,5	42,9	23,2	32,3	34,1	37,0	39,3

Kaynak: OECD (2006)

1. Eşlerden biri çalışıyor.

2. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 33'ünü alıyor.

3. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 67'sini alıyor.

Not: çk=çocuk

Yukarıda bahsedildiği üzere, birçok OECD ülkesinde gelir vergisi yükü kişilerin medeni durumlarına ve çocuk sahibi olup olmadıklarına göre değişmektedir. 2006 yılında, OECD ortalamasında; evli ve iki çocuklu, eşlerden sadece birinin çalıştığı ve ortalama ücret elde eden bir ailenin ödediği vergilerin toplam işgücü maliyetine oranı yüzde 29,8 iken; bekar, çocuksuz ve ortalama ücret elde eden bir çalışan için bu oran yüzde 37,5'tir. Ancak, ülke bazında karşılaştırma yapıldığında, aile tipleri arasındaki vergi yükü farklılıklarının ülkeden ülkeye çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, bu iki çeşit mükellef arasındaki vergi yükü farkı Fransa'da 10,2 puan iken, Almanya'da 11, Polonya'da 1,2, İspanya'da 3,7 ve ABD'de 9,6 puandır.

Eşlerden sadece birinin çalıştığı aileler ile eşlerin ikisinin de çalıştığı ailelerin vergi yüküne bakıldığında OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda oran farklılaştırılması olduğu görülmektedir. Ancak, bu konuda da uygulamalar ülkeler arasında farklılık göstermektedir. İki çocuklu ve eşlerden birinin çalıştığı bir aile ile eşlerin ikisinin de çalıştığı bir aile arasındaki vergi yükü Fransa'da 2 puan, İtalya'da 2,8 puan, İspanya'da 1,8 puan, ABD'de ise 7,6 puan farklılık göstermektedir. Genel olarak vergi yükündeki değişme gelir vergisindeki değişmeden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber, 5 ülkede sosyal güvenlik primleri artışı yoluyla vergi yükü artmıştır. Bunlar; Finlandiya, Polonya, Slovakya, Güney Kore ve Japonya'dır. Buna ek olarak, bazı ülkelerde vergi değişimleri sosyal güvenlik katkı paylarındaki değişimin etkisini yok etmiştir. Örneğin, Hollanda'da gelir vergisindeki artış neredeyse sosyal güvenlik katkı paylarındaki azalışla ortadan kaldırılmıştır.

2006 yılı için, Türkiye, toplam vergi yükünün işgücü maliyetine oranı açısından, bekar, çocuk sahibi olmayan ve ortalama gelir elde eden bir mükellef için OECD ortalamasının 5,3 puan üzerindeyken, evli 2 çocuklu ve eşlerin ikisinin de çalıştığı bir aile için 12,6 puan üzerindedir.

1.2.1.2. TOPLAM VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN GELİŞMELER VE VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN TÜRKİYE'NİN DURUMU

Gelir vergisi ve sosyal güvenlik işçi katkı payının ağırlığı açısından ülkeler arasında ciddi farklılıklar vardır. Örneğin; Avustralya, Yeni Zelanda ve İzlanda'da ortalama ücret elde eden işçi, sadece gelir vergisi ödeyip, sosyal güvenlik katkı payı ödemezken; Yunanistan'da aynı özelliklere sahip bir işçi neredeyse sadece sosyal güvenlik katkı payı ödemektedir. Bu noktada, gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkı paylarının brüt ücret ve emek maliyeti içerisindeki ağırlıklarına daha yakından bakmakta fayda vardır.

Tablo 17: Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının Toplam İşgücü Maliyetine Oranı, 2006*

	Toplam Vergi Yükü (%)	Gelir Vergisi (%)	Sosyal Güvenlik Katkı Payları (%)		İşgücü Maliyeti (Dolar)
			İşçi	İşveren	
Türkiye	42,8	12,8	12,3	17,7	24.993
OECD	37,3	13,3	8,8	15,2	36.205
AB-15	42,1	14,2	10,0	17,8	42.317
AB-19	42,5	13,1	10,6	18,8	37.325

KAYNAK: OECD (2006)

* Ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuk sahibi olmayan ücretli için..

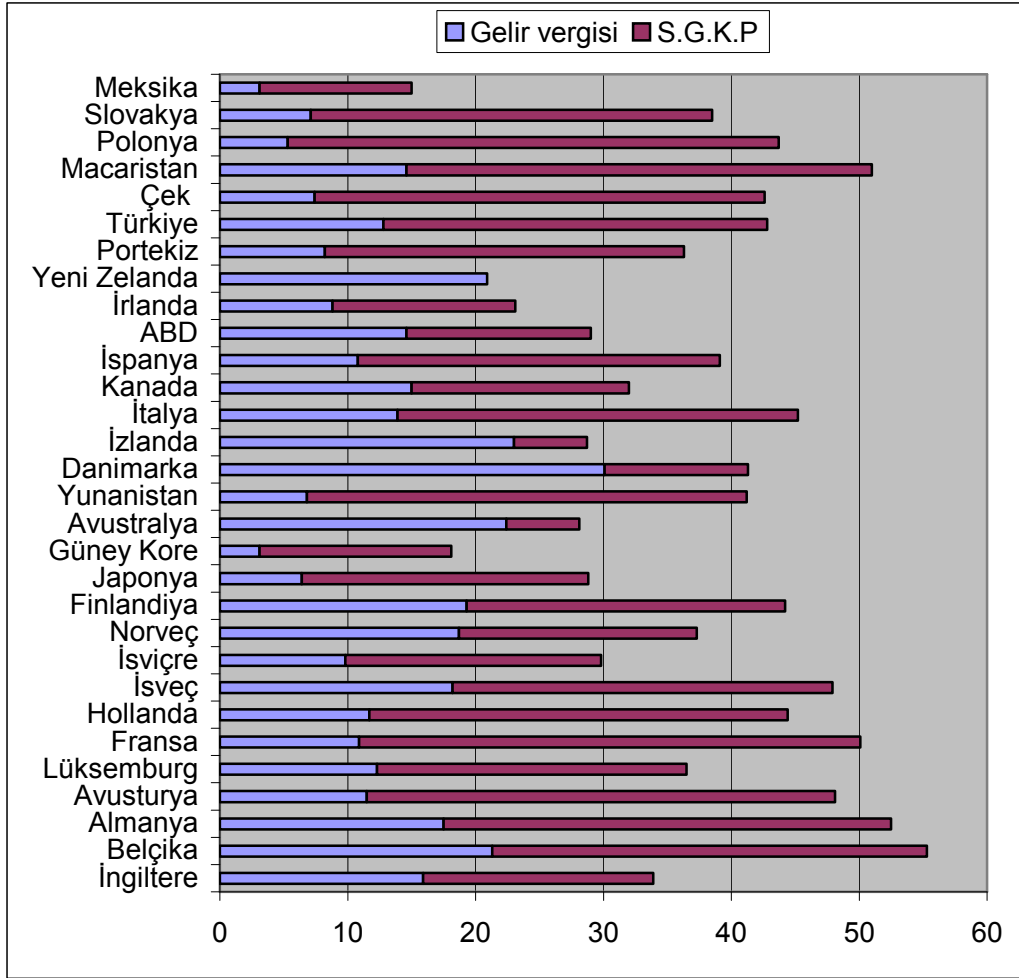
2006 yılı için vergi yükünün bileşenlerine bakıldığında, vergi gelirlerinin toplam işgücü maliyetine oranının Güney Kore'de yüzde 3,1, Yunanistan'da yüzde 6,8 olduğu buna karşın, Danimarka'da bu oranın yüzde 30'u geçtiği görülmektedir. İşçilerin ödedikleri sosyal güvenlik primlerinin toplam işgücü maliyetine oranı da ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu oran, Avustralya ve Yeni Zelanda'da yüzde 0 iken, Hollanda ve Polonya'da yüzde 19'un üzerindedir. Fransa'da işverenler toplam işgücü maliyetinin yüzde 29,7'si oranında prim öderken; Macaristan'da yüzde 25,8, Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 25,9 oranında prim ödemektedir. Buna karşın Yeni Zelanda'da ve Danimarka'da işverenler sosyal güvenlik primi ödememektedirler.

İşçi ve işverenin ödediği sosyal güvenlik primlerinin toplamının işgücü maliyetine oranı OECD ortalamasında yüzde 24'tür ve ülkelerin önemli bir kısmında bu oran yüzde 25'i geçmektedir. Örneğin; Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti,

Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan ve Polonya ortalamasının üzerinde kalmaktadır.

Şekil 8: Gelir Vergisi ve Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının İşgücü Maliyetine Oranı* 2006

(Yüzde)

Kaynak: OECD (2006).

* Ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuk sahibi olmayan ücretli için.

2005-2006 yılları arasında, evli mükellef için, toplam vergi yükündeki artış oranlarına bakıldığında, ortalama gelir elde eden tek çocuklu bir ailenin vergi yükünün, bu dönemde, Meksika'da yüzde 3 oranında artarken, Yeni Zelanda'da 11,7, Macaristan'da 0,8, Çek Cumhuriyeti'nde 1, Belçika'da 0,1, ve İzlanda'da 0,7 oranında azaldığı görülmektedir.

Tablo 18: Vergi Yükünün İşgücü Maliyetine Oranının Aile Türlerine Göre Karşılaştırması *

Ülkeler	Ailelerin toplam vergi yükü 2005 (1)	2006/05 (yüzde değişme)		
		Evli (2)	Bekar (3)	Fark (4) =(3)-(2)
Türkiye	42,8	0,0	0,0	0,0
Polonya	42,2	0,3	0,2	0,0
Fransa	42,0	0,2	0,1	-0,1
İsveç	41,8	-0,9	-0,2	0,7
Yunanistan	41,5	0,8	0,8	0,0
Belçika	40,1	-0,1	-0,1	0,0
Macaristan	39,8	-0,8	-0,1	0,7
Finlandiya	38,0	-0,3	-0,5	-0,2
Hollanda	37,0	7,4	5,5	-1,9
Avusturya	36,9	0,5	0,2	-0,3
Almanya	36,2	0,1	0,1	0,0
İtalya	35,1	0,0	-0,2	-0,3
İspanya	33,6	0,4	0,2	-0,2
Norveç	29,9	0,3	0,0	-0,2
Danimarka	29,5	0,2	0,1	-0,1
İngiltere	27,8	0,3	0,1	-0,2
Portekiz	26,6	0,0	0,0	0,0
Çek Cumhuriyeti	26,1	-1,0	-1,2	-0,2
Japonya	25,8	0,9	1,1	0,2
Slovakya	23,7	0,6	0,2	-0,4
Kanada	22,8	1,3	0,1	-1,1
İsviçre	18,9	0,3	0,1	-0,2
Güney Kore	16,8	0,6	0,8	0,2
Avustralya	16,0	0,0	-0,3	-0,2
Meksika	15,0	0,3	0,3	0,0
Lüksemburg	13,0	0,3	0,5	0,2
ABD	11,7	0,7	0,1	-0,7
İzlanda	10,4	-0,7	-0,3	0,4
Yeni Zelanda	2,6	-11,7	0,5	12,2
İrlanda	2,3	-3,5	-0,4	3,1
Basit Ortalama				
OECD	27,5	-0,1	0,3	0,4

*Ortalama gelir seviyesindeki bekar çalışan ile 1 çocuklu tek gelirli aile için.

Kaynak: OECD

Tablo 19: Aile Türü ve Ücret Seviyesine Göre Marjinal Vergi Oranlarının İşgücü Maliyetine Oranı (vergi + sosyal güvenlik katkı payları – nakit transferler), 2006

Aile türü:	Bekar	Bekar	Bekar	Bekar	Evli	Evli	Evli	Evli
	çk yok	çk yok	çk yok	2 çk	2 çk	2 çk	2 çk	çk yok
Ücret seviyesi	67	100	167	67	100-0 ¹	100-33 ²	100-67 ³	100-33 ²
(Yüzde, ortalama ücret)								
Avustralya	35,4	35,4	46,7	61,2	54,2	35,4	35,4	35,4
Avusturya	57,3	57,3	41,9	57,3	57,3	57,3	57,3	57,3
Belçika	71,2	66,4	68,4	71,2	66,4	66,4	66,4	66,4
Kanada	34,7	40,8	36,6	57,3	57,0	44,4	44,4	40,8
Çek Cumhuriyeti	47,5	47,5	55,9	62,2	57,2	47,5	47,5	47,5
Danimarka	42,9	49,2	63,0	42,9	43,7	43,7	43,7	43,7
Finlandiya	54,4	54,8	58,9	54,4	54,9	54,8	54,8	54,8
Fransa	66,8	55,8	59,6	61,3	51,5	48,3	52,0	52,0
Almanya	60,5	65,9	44,3	58,4	56,1	60,1	62,9	60,5
Yunanistan	44,2	54,1	60,6	44,2	54,1	54,1	54,1	54,1
Macaristan	53,1	76,3	62,8	53,1	77,2	76,3	76,3	76,3
İzlanda	38,8	38,8	38,8	45,1	46,0	45,1	45,1	38,8
İrlanda	31,4	33,2	49,9	65,3	33,2	33,2	33,2	33,2
İtalya	52,4	52,4	58,8	53,6	54,5	53,6	52,4	52,4
Japonya	29,3	33,2	32,6	29,3	29,2	30,5	30,5	33,2
Güney Kore	17,9	29,7	23,6	17,9	19,3	25,3	25,3	29,7
Lüksemburg	42,9	54,0	54,0	24,0	24,0	39,8	46,1	39,8
Meksika	14,4	21,5	29,8	14,4	22,8	21,5	21,5	21,5
Hollanda	55,2	50,6	52,0	51,5	51,0	50,6	50,6	50,6
Yeni Zelanda	21,0	33,0	39,0	21,0	63,0	53,0	53,0	33,0
Norveç	43,3	51,3	51,3	43,3	43,2	51,3	51,3	51,3
Polonya	46,0	46,0	53,4	46,0	45,8	46,0	46,0	46,0
Portekiz	38,6	47,1	55,6	38,6	38,6	38,6	47,1	38,6
Slovakya	44,4	44,4	42,8	44,4	43,8	44,4	44,4	44,4
İspanya	45,5	45,5	37,0	39,0	45,5	45,5	45,5	45,5
İsveç	50,7	63,4	67,2	50,7	48,8	63,4	63,4	63,4
İsviçre	34,0	36,0	42,8	29,0	31,7	34,3	37,6	35,1
Türkiye	44,5	44,5	49,4	44,5	44,5	44,5	44,5	44,5
İngiltere	40,6	40,6	47,7	73,4	40,6	40,6	46,5	40,6
ABD	34,0	34,0	43,3	25,7	48,9	34,0	34,0	34,0
<i>Basit Ortalama</i>								
OECD	43,1	46,8	48,9	46,0	46,8	46,1	47,1	45,5
AB-15	50,3	52,7	54,6	52,4	48,0	50,0	51,7	50,2
AB-19	49,8	52,9	54,4	52,2	49,7	50,7	52,1	50,9

KAYNAK: OECD (2006)

1. Eşlerden biri çalışıyor.

2. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 33'ünü alıyor.

3. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 67'sini alıyor.

Not : çk = çocuk

**Tablo 20: Aile Tipi ve Ücret Seviyesine Göre Brüt Ücretlerdeki
1 Puanlık Artışın Net Gelire Etkisi, 2006**

(Yüzde)

Aile tipi	Bekar çık yok	Bekar çık yok	Bekar çık yok	Bekar 2 çık	Evli 2çık	Evli 2çık	Evli 2çık	Evli çık yok
Ücret seviyesi (yüzde, ortalama ücret):	67	100	167	67	100-0 ¹	100-33 ²	100-67 ³	100-33 ²
Avustralya	0,85	0,90	0,81	0,37	0,54	0,81	0,84	0,86
Avusturya	0,76	0,82	1,00	0,58	0,68	0,69	0,72	0,78
Belçika	0,59	0,78	0,79	0,46	0,58	0,61	0,67	0,69
Kanada	0,91	0,86	0,89	0,44	0,55	0,74	0,77	0,82
Çek Cumhuriyeti	0,88	0,91	0,82	0,47	0,60	0,79	0,84	0,89
Danimarka	0,93	0,86	0,73	0,66	0,79	0,85	0,87	0,92
Finlandiya	0,75	0,81	0,82	0,62	0,73	0,71	0,73	0,77
Fransa	0,91	0,89	0,87	0,92	0,90	0,91	0,88	0,91
Almanya	0,75	0,72	1,04	0,63	0,68	0,68	0,68	0,75
Yunanistan	0,86	0,78	0,76	0,85	0,79	0,77	0,76	0,77
Macaristan	0,81	0,48	0,85	0,62	0,39	0,39	0,40	0,45
İzlanda	0,80	0,86	0,91	0,57	0,61	0,68	0,73	0,80
İrlanda	0,82	0,87	0,76	0,27	0,68	0,74	0,78	0,81
İtalya	0,81	0,87	0,82	0,62	0,71	0,75	0,80	0,82
Japonya	0,97	0,94	0,93	0,94	0,94	0,95	0,95	0,93
Güney Kore	0,98	0,86	0,94	0,97	0,90	0,90	0,90	0,85
Lüksemburg	0,82	0,72	0,81	0,81	0,73	0,73	0,70	0,84
Meksika	0,90	0,90	0,88	0,90	0,90	0,86	0,87	0,86
Hollanda	0,77	0,86	0,81	0,62	0,68	0,76	0,79	0,81
Yeni Zelanda	0,98	0,85	0,83	0,69	0,48	0,53	0,57	0,84
Norveç	0,86	0,78	0,85	0,70	0,69	0,71	0,73	0,75
Polonya	0,94	0,96	0,84	0,90	0,93	0,94	0,95	0,94
Portekiz	0,90	0,83	0,76	0,79	0,84	0,85	0,77	0,90
Slovakya	0,86	0,90	0,95	0,72	0,73	0,79	0,82	0,87
İspanya	0,85	0,89	0,84	0,87	0,82	0,84	0,86	0,86
İsveç	0,91	0,70	0,72	0,78	0,63	0,63	0,65	0,68
İsviçre	0,90	0,91	0,86	0,82	0,84	0,83	0,82	0,90
Türkiye	0,96	0,97	0,91	0,96	0,97	0,96	0,96	0,96
İngiltere	0,88	0,91	0,85	0,31	0,84	0,82	0,77	0,88
ABD	0,90	0,93	0,85	0,73	0,58	0,82	0,85	0,90
Basit ortalama								
OECD	0,86	0,84	0,85	0,69	0,72	0,77	0,78	0,83

KAYNAK: OECD (2006)

1. Eşlerden biri çalışıyor.

2. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 33'ünü alıyor.

3. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 67'sini alıyor

Not: ck = çocuk, Net gelir: brüt ücret-(gelir vergisi +işçi sosyal güvenlik katkı payı)

Birçok ülkede marjinal vergi oranları, ortalama gelir seviyesinde bekar ve çocuksuzlar için, toplam işgücü maliyetinin yüzde 25-55'i arasındadır. Bununla beraber bu oran Macaristan'da yüzde 76,3, Belçika'da yüzde 66,4, Almanya'da yüzde 65,9, Avusturya'da 57,3, Fransa'da 55,8, Güney Kore'de 29,7, Meksika'da

yüzde 21,5'tir. OECD üyesi ülkelerin yarısından fazlasında, marjinal vergi oranları evli ve bir çocuklu için evli olmayan ve çocuksuzlarla aynıdır ya da Lüksemburg, İrlanda, Almanya, Portekiz ve Güney Kore'de olduğu gibi 5 puan fark vardır. Buna karşın, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da 5 puan daha yüksektir. Bu yüksek oranlar bu kategoride vergi indirimleri ve diğer nakit desteklerin yavaş yavaş kaldırılmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 20'de brüt ücrette yüzde 1'lik artış olduğu zaman net gelirden ne kadar artış olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Bu oran vergi sonrası gelir esnekliğini göstermektedir. Vergi oransal (advalorem) ise net gelir yüzde 1 artacaktır. Vergi kademesi yüksek ve vergi tarifesi artan oranlarda olan vergi sistemlerinde esneklik düşük olacaktır. Örneğin, ortalama gelir seviyesindeki evli ve iki çocuklu aileler için esneklik, Macaristan'da 0,39, Yeni Zelanda'da 0,48, Avusturya'da 0,54, Kanada'da 0,55, Belçika ve ABD'de 0,58, Çek Cumhuriyeti'nde 0,60'dır. Bu oranlar anılan ülkelerde vergi kademesinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 21: Aile Tipi ve Ücret Seviyelerine Göre İstihdam Maliyetindeki Yüzde 1 Artış Sonrası Net Gelirdeki Artış, 2006

Aile tipi	(Yüzde)							
	Bekar çk yok	Bekar çk yok	Bekar çk yok	Bekar 2 çk	Evli 2 çk	Evli 2çk	Evli 2çk	Evli çk yok
Ücret seviyesi (ortalama ücret yüzde)	67	100	167	67	100-0 ¹	100-33 ²	100-67 ³	100-33 ²
Avustralya	0,85	0,90	0,81	0,37	0,54	0,81	0,84	0,86
Avusturya	0,76	0,90	1,18	0,58	0,68	0,69	0,72	0,78
Belçika	0,57	0,82	0,81	0,44	0,56	0,57	0,65	0,64
Kanada	0,90	0,75	0,95	0,43	0,56	0,79	0,78	0,84
Çek Cumhuriyeti	0,88	0,87	0,82	0,47	0,60	0,86	0,84	0,89
Danimarka	0,94	0,91	0,73	0,66	0,80	0,71	0,88	0,93
Finlandiya	0,75	0,86	0,82	0,62	0,73	0,86	0,73	0,77
Fransa	0,60	0,81	0,86	0,61	0,89	0,68	0,86	0,87
Almanya	0,75	0,89	1,21	0,63	0,68	0,77	0,68	0,75
Yunanistan	0,86	0,72	0,76	0,85	0,79	0,39	0,76	0,77
Macaristan	0,82	0,78	0,85	0,62	0,39	0,68	0,40	0,45
İzlanda	0,80	0,48	0,91	0,57	0,61	0,73	0,73	0,80

Tablo 21’de işgücü maliyeti yüzde 1 arttığında net gelirin ne kadar artacağı görülmektedir. Sosyal güvenlik katkı payları da bu analiz içinde yer almaktadır. Birçok OECD ülkesinde esnekliğin yüzde 0,55 ile yüzde 0,90 arasında olduğu görülmektedir. Ortalama gelir seviyesindeki ve iki çocuklu aileler için bu esneklik Macaristan’da 0,39, Yeni Zelanda’da 0,48, Avustralya’da 0,54’dür. Buna karşın, Japonya’da 0,94, Meksika’da 0,92 ve Polonya’da ise 0,93’tür.

Tablo 21:Aile Tipi ve Ücret Seviyelerine Göre İstihdam Maliyetindeki Yüzde 1 Artış Sonrası Net Gelirdeki Artış, 2006 (Devamı)

Aile tipi	(Yüzde)							
	Bekar çk yok	Bekar çk yok	Bekar çk yok	Bekar 2 çk	Evli 2 çk	Evli 2çk	Evli 2çk	Evli çk yok
Ücret seviyesi (ortalama ücret yüzde)	67	100	167	67	100-0 ¹	100-33 ²	100-67 ³	100-33 ²
İrlanda	0,82	0,86	0,76	0,27	0,68	0,75	0,78	0,80
İtalya	0,81	0,87	0,82	0,62	0,71	0,95	0,80	0,82
Japonya	0,97	0,94	0,98	0,94	0,94	0,90	0,95	0,93
Güney Kore	0,98	0,86	0,98	0,97	0,90	0,90	0,90	0,85
Lüksemburg	0,82	0,72	0,81	0,82	0,73	0,73	0,70	0,85
Meksika	0,96	0,92	0,90	0,96	0,92	0,90	0,90	0,90
Hollanda	0,75	0,89	0,89	0,61	0,71	0,78	0,81	0,84
Yeni Zelanda	0,98	0,85	0,83	0,69	0,48	0,53	0,57	0,84
Norveç	0,86	0,78	0,85	0,70	0,69	0,71	0,73	0,75
Polonya	0,94	0,96	0,84	0,90	0,93	0,94	0,95	0,94
Portekiz	0,90	0,83	0,76	0,79	0,84	0,85	0,77	0,90
Slovakya	0,86	0,90	0,96	0,72	0,73	0,79	0,82	0,87
İspanya	0,85	0,89	1,10	0,87	0,82	0,84	0,86	0,86
İsveç	0,91	0,70	0,72	0,78	0,63	0,63	0,65	0,68
İsviçre	0,90	0,91	0,87	0,82	0,84	0,83	0,82	0,90
Türkiye	0,96	0,97	0,91	0,96	0,97	0,96	0,96	0,96
İngiltere	0,85	0,90	0,84	0,31	0,58	0,80	0,75	0,85
ABD	0,90	0,93	0,85	0,73	0,58	0,82	0,85	0,90
Basit ortalama								
OECD	0,85	0,85	0,88	0,68	0,72	0,77	0,78	0,83
AB-15	0,80	0,82	0,87	0,63	0,74	0,75	0,76	0,81
AB-19	0,81	0,82	0,87	0,64	0,72	0,75	0,76	0,80

KAYNAK: OECD (2006) 1.Eşlerden biri çalışıyor.

2. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 33’ünü alıyor.

3. Eşlerin ikisi de çalışıyor ve çalışan eşlerden biri ortalama ücretin yüzde 67’sini alıyor

Not : çk= çocuk

Türkiye, toplam yük açısından ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuk sahibi olmayan bir mükellef için, OECD ülkeleri arasında sondan 10. sırada yer

alırken, gelir vergisi açısından sondan 16. sırada yer almaktadır. Türkiye, 2006 yılı itibarıyla, OECD ülkeleri arasında evli ve 2 çocuklu bir mükellefin ödediği toplam vergi yükü en yüksek olan ülkedir. Evli ve iki çocuklu mükellefin ödediği gelir vergisi açısından ise sondan 9. sırada gelmektedir.

Tablo 22: Türkiye'nin Vergi Yükü Açısından OECD Ülkeleri ile Karşılaştırması¹

	Toplam Yük		Gelir Vergisi	
	Bekar-çocuksuz	Evli-2 çocuklu	Bekar-çocuksuz	Evli-2 çocuklu
OECD	10	1	16	9
AB-15	9	1	9	6

KAYNAK: OECD (2006)

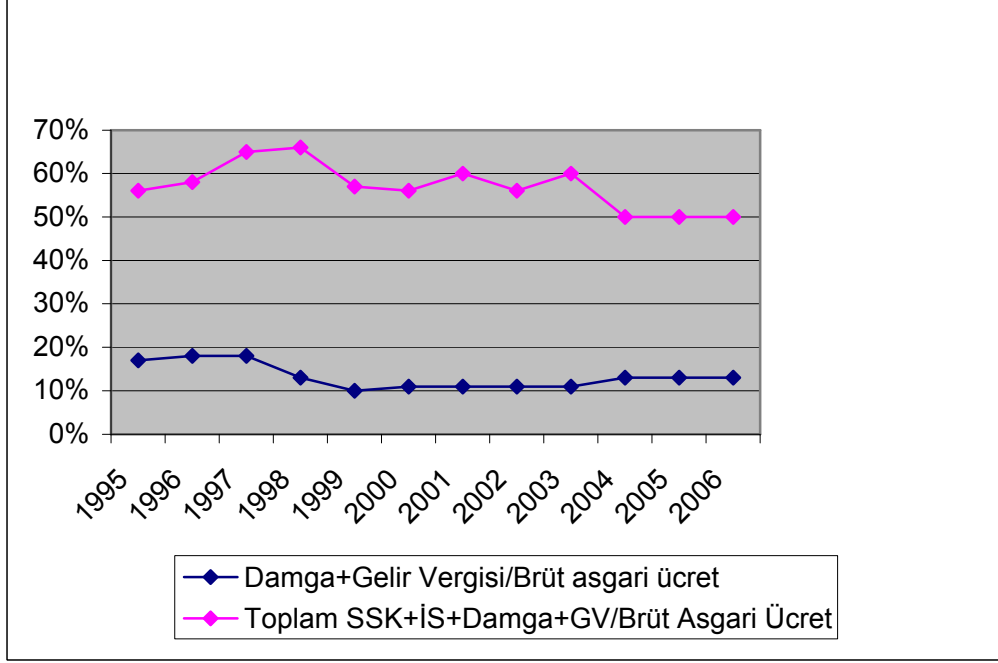
1- Ortalama ücretli için, en düşük orandan başlayarak sondan kaçınıcı sırada olduğunu göstermektedir.

1.2.2. TÜRKİYE'DE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ YÜKLER

İşgücü maliyeti 3 temel unsurdan oluşmaktadır; Net ücret + gelir vergisi + ücretlinin ve işverenin ödediği ücret gelirleri üzerinden alınan çeşitli prim ve vergiler. İstihdam vergileri genel olarak iki grupta toplanabilir; işçiler tarafından yapılan ödemeler ve işveren tarafından yapılan ödemeler.

Ülkemizde ücretler düşük olduğundan, brüt ücreti düşürüp vergi ve primleri sabit tutarak net ücreti düşürmek her zaman mümkün olmamaktadır. Bu noktada, istihdam üzerindeki yüklerin boyutu önem kazanmaktadır. İşgücü maliyeti, gelir vergisi oranı düşürülerek ya da dilimleri artırılarak düşürülebilir. Bu uygulamada vergi indiriminin ne ölçüde işgücü maliyetine, ne ölçüde net ücrete yansıtacağı önem kazanmaktadır. Türkiye'de ücretler üzerinden alınan gelir vergisi kaynakta tahsil edildiğinden genel kanı, çalışanların net ücreti pazarlık ettiği, dolayısıyla vergi indiriminin firmalara çok büyük ölçüde maliyet düşüşü şeklinde yansıtacağı yolundadır.

Şekil 9:İstihdam Üzerindeki Yükler (1995-2006)

KAYNAK: Devlet Planlama Teşkilatı

Türkiye’de istihdam üzerindeki yüklerin gelişimine bakıldığında, 1995 yılından bu yana istihdam üzerindeki yüklerin önemli oranda bir azalma göstermediği görülmektedir. Gelir vergisinin asgari ücret üzerinde oluşturduğu yük, gelir vergisi tarifelerinde yapılan düzenlemelerden dolayı, 2003 yılından bu yana bir miktar artış göstermiştir.

2006 yılı için brüt asgari ücretin yüzde 49,9’unu, vergi ve sosyal güvenlik kesintileri oluşturmaktadır. Bu oran içerisinde toplam vergilerin payı yüzde 13,4’tür. Ücretlilere yapılan vergi iadesi düşüldüğünde, bu oran yüzde 10,8 olmaktadır. Sosyal güvenlik primlerinin asgari ücrete oranı ise yüzde 36,5’tir.

Tablo 23:Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Yükler

	2005		2006	
	ASGARİ ÜCRET	ORTALAMA ÜCRET İmalat Sanayii	ASGARİ ÜCRET	ORTALAMA ÜCRET İmalat Sanayii
BRÜT ÜCRET (Yıllık, YTL)	5.864,4	12.655,0	6.372,0	14.334,0
SSK PRİMİ İŞÇİ PAYI	821,0	1.771,7	892,1	2.006,8
İŞSİZLİK PRİMİ İŞÇİ PAYI	58,6	126,6	63,7	143,3
GELİR VERGİSİ MATRAHI (Yıllık, YTL)	4.984,7	10.756,8	5.416,2	12.183,9
ÜCRET GELİR VERGİSİ	747,7	1.821,4	812,4	2.086,8
ÜCRET DAMGA VERGİSİ	35,2	75,9	38,2	86,0
TOPLAM VERGİ	782,9	1.897,3	850,7	2.172,8
NET ÜCRET (Yıllık, YTL)	4.201,8	8.859,5	4.565,5	10.011,1
SSK İŞVEREN PAYI	1.143,6	2.467,7	1.242,5	2.795,1
İŞSİZLİK PRİMİ İŞVEREN PAYI	117,3	253,1	127,4	286,7
İŞVERENİN ÖDEYECEĞİ YÜK (Yıllık, YTL)	1.260,8	2.720,8	1.370,0	3.081,8
SSK VE İŞSİZLİK PRİMLERİ TOPLAMI (Yıllık, YTL)	2.140,5	4.619,1	2.325,8	5.231,9
BİR İŞÇİNİN İŞVERENE TOPLAM MALİYETİ (Yıllık, YTL)	7.125,2	15.375,8	7.742,0	17.415,8
VERGİ İADESİ	166,5	351,0	165,5	363,0
VERGİ İADESİ SONRASI TOPLAM VERGİ	616,4	1.546,3	685,1	1.809,8
VERGİ İADESİ ÖNCESİ (%)				
TOPLAM YÜK/BRÜT ÜCRET	49,9	51,5	49,9	51,7
TOPLAM VERGİ/BRÜT ÜCRET	13,4	15,0	13,4	15,2
TOPLAM PRİMLER/BRÜT ÜCRET	36,5	36,5	36,5	36,5
VERGİ İADESİ SONRASI (%)				
TOPLAM YÜK/BRÜT ÜCRET	47,0	48,7	47,3	49,1
TOPLAM VERGİ/BRÜT ÜCRET	10,5	12,2	10,8	12,6

Kaynak: Çalışma Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, TÜİK, TİSK verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Buradaki hesaplamalar OECD ile farklılık göstermektedir. İmalat Sanayii ortalama ücretleri TÜİK Ücret ve Kazanç İstatistikleri, vergi iadeleri ise TİSK Çalışma İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

2006 yılında, imalat sanayiinde ödenen ortalama brüt ücret üzerindeki toplam yük yüzde 51,7, gelir vergisi ve damga vergisinin oluşturduğu yük yüzde 15,2’dir. Sosyal güvenlik primlerinin brüt ücrete oranı ise yüzde 36,5 seviyesindedir.

Ancak, 2008 yılından itibaren uygulanmak üzere, özel gider indirimini kaldıran ve asgari geçim indirimi uygulamasını tekrar uygulamaya koyan düzenleme ile (28.03.2007 tarihli ve 5615 Sayılı Kanun) asgari ücret üzerindeki vergi yükü, ücretlinin eşinin gelirin ve çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaştırılmaktadır. Bu düzenleme ile OECD uygulamalarına paralel olarak düşük gelirli gurupların

vergi yükü indirilmiştir. Son düzenleme ile asgari ücret üzerindeki, gelir vergisinden kaynaklanan vergi yükü 4 çocuklu bir mükellef için sıfır olmaktadır.

Tablo 24:Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Yükler (Yeni düzenlemeye göre)

Yıllık, YTL	2007	2007(1)	2007(1)(2)	2007(1)(2)	2007(1)(2)
	ASGARI ÜCRET	ASGARI ÜCRET (bekar)	ASGARI ÜCRET (evli)	ASGARI ÜCRET (2 çocuk)	ASGARI ÜCRET (4 çocuk)
BRÜT ÜCRET	6.885,1	6.885,1	6.885,1	6.885,1	6.885,1
SSK PİRİMİ İŞÇİ PAYI	963,9	963,9	963,9	963,9	963,9
İŞSİZLİK PİRİMİ İŞÇİ PAYI	68,9	68,9	68,9	68,9	68,9
GELİR VERGİSİ MATRAHI	5.852,3	5.852,3	5.852,3	5.852,3	5.852,3
ÜCRET GELİR VERGİSİ	877,9	877,9	877,9	877,9	877,9
ÜCRET DAMGA VERGİSİ	41,3	41,3	41,3	41,3	41,3
VERGİ İADESİ	471,6	-	-	-	-
ASGARI GEÇİM İNDİRİMİ		516,4	619,7	774,6	877,9
TOPLAM VERGİ	447,6	402,8	299,5	144,6	41,3
NET ÜCRET	5.404,8	5.449,6	5.552,8	5.707,7	5.811,0
SSK İŞVEREN PAYI	1.342,6	1.342,6	1.342,6	1.342,6	1.342,6
İŞSİZLİK PİRİMİ İŞVEREN PAYI	137,7	137,7	137,7	137,7	137,7
İŞVERENİN ÖDEYECEĞİ YÜK	1.480,3	1.480,3	1.480,3	1.480,3	1.480,3
SSK VE İŞSİZLİK PİRİMLERİ TOPLAMI	2.513,1	2.513,1	2.513,1	2.513,1	2.513,1
BİR İŞÇİNİN İŞVERENE TOPLAM MALİYETİ	8.365,4	8.365,4	8.365,4	8.365,4	8.365,4
TOPLAM YÜK/BRÜT ÜCRET (%)	43,0	42,4	40,9	38,6	37,1
TOPLAM VERGİ/BRÜT ÜCRET (%)	6,5	5,9	4,4	2,1	0,6

Kaynak Çalışma Bakanlığı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

(1)2008 yılında uygulamaya başlanacak düzenlemenin 2007 yılında uygulanması durumunda

(2)Evli ve eşi çalışmayan mükellef için

Not: Vergi iadesi tutarları tahmini tutarlardır.

2008 yılından itibaren yürürlüğe girecek olan yeni düzenleme ile 2007 yılında yüzde 43 olan asgari ücret üzerindeki vergi yükü (vergi iadesi dahil) evli olmayan çalışan için yüzde 42,4’e, evli ve eşi çalışmayan çalışan için yüzde 40,9’a, evli, eşi çalışmayan ve 2 çocuk sahibi çalışan için yüzde 38,6’ya ve evli, eşi çalışmayan ve 4 çocuk sahibi çalışan için yüzde 37,1’e inmektedir ve 4 çocuk sahibi asgari ücretli ise gelir vergisi açısından tamamen vergi dışı kalmaktadır.

1.2.2.1. ÜCRETSTOPAJI

Türkiye’de ücretler gelir vergisinin bir unsuru olarak değerlendirilip, artan oranlı bir tarifeye göre, kaynaktan vergilendirme yapılmaktadır. Tablo 25’de 2006 yılı için uygulanan vergi tarifesindeki marjinal ve ortalama vergi oranları yer almaktadır.

Ücretlerin vergilendirilmesi ile ilgili olarak aşağıda daha ayrıntılı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Tablo 25:Marjinal Vergi Oranları (2006)

		Marjinal Vergi Oranı (%)	Azami ortalama vergi oranı (%)
Asgari	Azami		
0	7.000 YTL	15	15
7.000 YTL	18.000 YTL	20	18
18.000 YTL	40.000 YTL	27	24
40.000 YTL	-	35	35

Kaynak: Maliye Bakanlığı

1.2.2.2. SOSYAL GÜVENLİK PRİMLERİ

Türkiye genç nüfus yapısına rağmen sosyal güvenlik sistemi açısından önemli sorunlar yaşamaktadır. Aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına oranının düşük olması, kayıtdışı istihdam ve işsizlik oranının yüksek oluşu, yaşlılık aylığına hak kazanmak için yaş koşulu aranmaksızın belirli bir prim ödeme ve sigortalılık süresinin yeterli görülmesi, Türk sosyal sigorta sisteminin 1990'ların başından itibaren krize girmesine sebep olmuştur. Bu durum, sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman ihtiyacının kamu borçlanması yoluyla kapatılmasını zorunlu hale getirmektedir. Son 10 yıldır sosyal güvenlik sisteminin açıklarının kapatılması için kullanılan kaynaklar, neredeyse Türkiye'nin 2004 yılında yarattığı toplam milli gelire eşittir.

Sosyal güvenlik sisteminin başlıca sorunları şunlardır;

- Sigortacılık tekniğine uymayan af ve geriye dönük borçlanma uygulamaları sistemde önemli sorunlar yaratmaktadır. İleriye dönük af beklentisi prim tahsilatının azalmasına yol açmaktadır.
- Emeklilik yaşının düşüklüğü, yaşlılık aylığının hesabında çalışma hayatının son dönemindeki kazançların dikkate alınması ve

sigortalıların aktif dönemlerinde (çalışırken) ödedikleri primler ile pasif dönemlerinde (emekli olduklarında) aldıkları sigorta yardımları arasında sigorta tekniğine uygun bir dengenin sağlanmaması, sistemin finansmanını olumsuz etkilemiştir.

- 1995-2004 döneminde sosyal güvenlik kurumlarının reel sağlık harcamaları büyüme oranlarının oldukça üzerinde bir artış göstermiştir.

Sosyal güvenlik alanında karşılaşılan önemli sorunlardan birisi olan kayıtdışılık sistemin finansman sorunlarının temelini oluşturmaktadır. Kayıtdışılık, istihdamın kayıt altına alınmaması ya da eksik gelir üzerinden kayıt altına alınması, vergi gelirlerinin toplanamaması gibi bir dizi zincirleme sorunla iç içedir. 2006 yılında toplam istihdamın yüzde 50'si kayıtdışında bulunmaktadır. Bu oran 11,7 milyon kişi civarında bir işgücüne tekabül etmektedir.

Tablo 26: Asgari Ücret Üzerinden Alınan Sosyal Güvenlik Primleri

Yıllık Ortalama (YTL)	1995	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Net Asgari Ücret	3,7	63,1	111,0	173,9	226,0	310,7	350,2	380,5
SSK İşçi Primi	0,8	12,0	21,3	33,1	42,8	60,7	68,4	74,3
İşsizlik Sigortası İşçi Primi / Tasarruf Primi	0,1	1,7	3,0	2,4	3,1	4,3	4,9	5,3
Brüt Asgari Ücret	5,6	85,8	152,2	236,4	306,0	433,6	488,7	531,0
SSK İşveren Primi / Tasarruf Primi	1,1	22,7	44,0	62,6	94,2	84,5	95,3	103,5
İşsizlik Sigortası İşveren Primi	0,2	3,5	6,7	6,2	9,2	8,7	9,8	10,6
İşverene Maliyet	6,9	112,0	202,9	305,3	409,5	526,8	593,8	645,2
SSK Primleri + İşsizlik Sigortası Primleri / Brüt AÜ(%)	39	46	49	44	49	37	37	37

Kaynak: Çalışma Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı

Ücret dışı vergi yükünün Türkiye’de nispeten yüksek olmasına karşın sosyal güvenlik katkı payları ve kişisel gelir vergisinin GSYİH’deki payı düşüktür. Örneğin işçiler ve işverenlerden alınan sosyal güvenlik katkı paylarının GSYİH içindeki payı, 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla yüzde 2,1 ve 2,8’dir. Bu oranlar AB-15 ülkeleri için yüzde 3,7 ve 6,8’dir.

1.2.2.3. DİĞERYÜKLER

İşsizlik Sigortası, 1999 yılından bu yana uygulanmaktadır. Bu kapsamda işçiden brüt asgari ücretin yüzde 1'i ve işverenden brüt asgari ücretin yüzde 2'si oranında işsizlik sigortası fonu kesintisi yapılmaktadır.

Sigortalı işsizin, işsizlik ödeneği, sağlık sigortası, danışmanlık-işe yerleştirme ve mesleki eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için; hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 3 yıl içerisinde en az 600 gün prim ödeyerek, son 120 günü kesintisiz çalışmış, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybetmiş olması gerekmektedir. Bu kapsamda, 2006 Kasım ayı itibarıyla 94.956 kişiye toplam 26.000.206,25 YTL ödeme yapılmıştır. Sigortalının prime esas aylık brüt kazancı üzerinden hesaplanan prim kesintileri ve bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratlar, işverenlerden alınan gecikme zammı ve faizler fonun gelirlerini oluşturmaktadır.

Tablo 27: İmalat Sanayiinde Çalışan Başına Ortalama Kıdem Tazminatı Yüğü

Yıllar	Kıdem Tazminatı Yüğü (YTL)
1990	12
1991	23
1992	42
1993	69
1994	114
1995	173
1996	377
1997	756
1998	1,438
1999	2,624
2000	4,439
2001	6,479
2002	9,920
2003	11,561
2004	13,174
2005	14,854
2006	19,058

Kaynak: TİSK, 2005 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti

Türkiye’de işveren açısından sosyal güvenlik primleri ve vergiler dışında en önemli yük kıdem tazminatıdır. Kıdem tazminatı yükümlülüğü işverenin değişen ekonomik koşullara uyum sağlamak için küçülme veya farklı nitelikte eleman istihdam etme kararını güçleştiren bir unsurdur. Kıdem tazminatı Türk İş Hukuku’na 1936 yılında 3008 sayılı yasa ile girmiştir. İş hukukunda iş güvencesi ve işsizlik sigortasının bulunmaması nedeni ile de yıllardır kurumsallaşmış ve mevzuatın bir parçası haline gelmiştir. İşçileri haksız yere işten çıkarmalara karşı koruyan bir hak olan kıdem tazminatı hakkı, iş sözleşmesinin sona erdiği her durumda doğmayan, sözleşmenin işveren veya işçi tarafından sona erdirilmesi ve işçinin ölümü halinde kazanılan bir haktır. Türkiye’de kıdem tazminatı yükü diğer ülkelere göre yüksektir. Türkiye’de 20 hizmet yılını doldurmuş bir işçi 20 aylık kıdem tazminatına hak kazanmaktadır; oysa aynı hizmet yılı için OECD ülkelerinde 6 ay, diğer Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde 4 ay, diğer orta gelir düzeyli ülkelerde ise 10 aylık kıdem tazminatı söz konusudur.

1.2.3. TÜRKİYE’DE ÜCRETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

İş Kanununun 32’inci maddesinde ücret şöyle tanımlanmıştır; “Genel anlamda ücret, bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutardır. Türk Vergi Sisteminde ücretlerin vergilendirilmesi Gelir Vergisi Kanununda düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanunu (GVK)’nın 1. maddesinde “gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Gelir Vergisine konu olan kazanç ve iratlar, yedi başlık halinde GVK’nın 2. maddesinde sayılmıştır. Bunlar; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazançlar ve iratlardır. Bu maddede emek gelirinin ücret, emekle sermayenin müşterek gelirinin kazanç, sadece sermayenin gelirinin ise irat olarak adlandırıldığı görülmektedir.³⁸

Ayrırma prensibi gelirlerin kaynaklarına göre farklı şekillerde vergilendirilmesini ifade eder. Buna göre gelirler iki kategoriye ayrılırlar: birincisi emek ve emek ile sermayenin karışımından elde edilen gelirlerdir. Bunlardan ilkinde

ücret geliri, sonrakine de ticari kazançlar, serbest meslek kazançları, zirai kazançlar örnek gösterilebilir. İkinci kategorideki gelirler ise sermaye gelirleridir. Bunlara menkul ve gayrimenkul sermaye iratları örnek gösterilebilir. Ayırma prensibi, sermaye gelirlerinin emek ve emek-sermaye gelirlerine nazaran daha kuvvetli bir ödeme gücünü temsil ettiği düşüncesine dayanır. Bu sebeple, aynı tutardaki emek gelirin nazaran, sermaye gelirlerinden daha yüksek oranda vergi alınmasını öngörür. Vergi sistemimiz bu prensip ışığında değerlendirildiğinde GVK’da yer alan özel indirim ve sakatlık indiriminin ayırma prensibinin bir tatbikatı olduğu söylenebilir. Ancak, gelir vergisi mevzuatımız genel olarak ayırma prensibinin tersine çalışmakta olup, sermayeden elde edilen iratlar ücret gelirlerine nazaran hem tevkifat hem nihai vergileme bakımından daha avantajlı konumdadır.³⁹

GVK’nın 61. maddesinde ücret şöyle tanımlanmıştır; “Ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.” Ücretin ödenek, tazminat, zam, avans, aidat, prim, ikramiye veya başka adlar altında ödenmesi onun mahiyetini değiştirmemekte, yani bunların tamamı ücret olarak vergilendirilmektedir. İşverenler ise “hizmet erbabını işe alan, emir ve talimatları dahilinde çalıştıran gerçek ve tüzel kişiler” olarak tanımlanmıştır.

Gelir vergisi sistemi esas itibarıyla beyana dayalı olmasına rağmen ücretler genel olarak stopaj (tevkifat) yoluyla vergilendirilmektedir. GVK’nın 94’üncü maddesinin 1 numaralı bendi uyarınca istisnalardan yararlananlar hariç olmak üzere, bütün ücretler ve ücret sayılan ödemeler tevkifata tabidir. Gelir vergisinden istisna edilmiş bulunan ücretlerin vergilendirilmesi söz konusu olmadığından istisnalar dışında kalan bütün ücret ödemelerinden tevkifat yapılması gerekmektedir. Aşağıda yer alan kurum ve kuruluşlar çalıştırdıkları hizmet erbabına ödedikleri ücretlerden vergi kesmek zorundadırlar;

³⁸ Bilici (2005 :151)

³⁹YARAYIŞLI (2005)

- Kamu idare ve müesseseleri,
- İktisadi kamu müesseseleri,
- Sair kurumlar,
- Ticaret şirketleri,
- İş ortaklıkları,
- Dernekler,
- Vakıflar,
- Dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri,
- Kooperatifler,
- Yatırım fonu yönetenler,
- Gerçek gelirlerini beyan etmek zorunda olan ticaret ve serbest meslek erbabı,
- Zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler,

Stopaj gerçek ücret (safî ücret) üzerinden yapılmaktadır. Gerçek ücrete ulaşılrken GVK'nun 63. maddesinde belirtilen indirimler yapılmaktadır. Bu indirimlerden bazıları şunlardır:

- Emekli aidatı veya sosyal sigorta primleri,
- Mükellefin kendisi, eşi ve küçük çocukları için özel nitelikte yaptırılan ölüm, kaza, hastalık gibi şahıs sigortalarına hizmet erbabı tarafından ödenen primler,
- Sendika Kanunu hükümlerine göre sendikalara ödenen aidatlar,

Diğer taraftan, gayrisafi ücret üzerinden özürlü ücretliler için sakatlık indirimi yapılmaktadır. Sakatlık indirimi adından anlaşılacağı üzere, sakat olan ücretliler için getirilmiştir. Sakatlık dereceleri 3 grupta toplanmış; çalışma gücünün asgari yüzde 80'ini kaybetmiş olanlar 1. derece, yüzde 60'ını kaybetmiş bulunanlar 2. derece, yüzde 40'ını kaybetmiş bulunanlar ise 3. derece sakat kabul edilmiştir. 1.1.2006 tarihinden itibaren uygulanmak üzere yararlanılacak indirim tutarı:

1. derece sakat ücretliler için 530 YTL,
2. derece sakat ücretliler için 265 YTL,
3. derece sakat ücretliler için 133 YTL olarak belirlenmiştir.

Ayrıca, aşağıda belirtilen ücretler gelir vergisinden istisna tutulmuştur:

- Köylerde veya son nüfus sayımına göre belediye içi nüfusu 5.000'i aşmayan yerlerde faaliyet gösteren ve münhasıran el ile dokunan halı ve kilim imal eden işletmelerde çalışan işçilerin ücretleri,
- Gelir Vergisinden muaf olanların veya gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçilerin yanında çalışan işçilerin ücretleri,
- Toprak altı işletmesi halinde bulunan madenlerde cevher istihsali ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışanların münhasıran yer altında çalıştıkları zamanlara ait ücretleri,
- Köy muhtarları ile köylerin katip, korucu, imam, bekçi ve benzeri hizmetlilerine köy bütçesinden ödenen ücretler ile çiftçi mallarını koruma bekçilerinin ücretleri,
- Hizmetçilerin ücretleri,⁴⁰

⁴⁰ Hizmetçiler özel fertler tarafından evlerde, bahçelerde, apartmanlarda ve ticaret mahalli olmayan sair yerlerde orta hizmetçiliği, süt ninelik, dadılık, bahçıvanlık, kapıcılık gibi özel hizmetlerde çalıştırılanlardır.

- Sanat okulları ile bu mahiyetteki enstitülerde, ceza ve ıslahevlerinde, darülacezelerin atelyelerinde çalışan öğrencilere, hükümlü ve tutuklulara ve düşkünlere verilen ücretler,
- Hizmet erbabına işverenlerce yemek verilmek suretiyle sağlanan menfaatler,⁴¹
- Genel olarak maden işletmelerinde ve fabrikalarda çalışan işçilere ve özel kanunlarına göre barındırılması gereken memurlarla müstahdemlere konut tedariki ve bunların aydınlatılması, ısıtılması ve suyunun temini suretiyle sağlanan menfaatler ile mülkiyeti işverene ait brüt alanı 100 m²'yi aşmayan konutların hizmet erbabına mesken olarak tahsisi suretiyle sağlanan menfaatler,⁴²
- Hizmet erbabının toplu olarak işyerlerine gidip gelmelerini sağlamak maksadıyla işverenler tarafından yapılan taşıma giderleri,
- Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen emekli, malûliyet, dul ve yetim aylıkları,⁴³
- 3308 sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanununa tabi çırakların asgari ücreti aşmayan ücretleri,

⁴¹ İşverenlerce, işyerinde veya müstemilatında yemek verilmeyen durumlarda çalışılan günlere ait bir günlük yemek bedelinin 800 000 TL'yi aşmaması ve buna ilişkin ödemenin yemek verme hizmetini sağlayan mükelleflere yapılması şarttır. Ödemenin bu tutarı aşması halinde, aşan kısım ile hizmet erbabına yemek bedeli olarak nakden yapılan ödemeler ve bu amaçla sağlanan menfaatler ücret olarak vergilendirilir.

⁴² Bu konutların 100 m²'yi aşması halinde, aşan kısma isabet eden menfaat için bu istisna hükmü uygulanmaz

⁴³ 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen aylıkların toplamı, en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur. Genel, katma ve özel bütçelerden ödenen bu nevi aylıklar dahil

- Yabancı ülkelerde bulunan sosyal güvenlik kurumları tarafından ödenen emekli, malûliyet, dul ve yetim aylıkları,
- Kanunî ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan dar mükellefiyete tâbi işverenlerin yanında çalışan hizmet erbabına, işverenin Türkiye dışında elde ettiği kazançları üzerinden döviz olarak ödediği ücretler,
- 100 ve daha aşağı sayıda işçi çalıştıran işyerlerinde 1, 100'den fazla işçi çalıştıran işyerlerinde 2 amatör sporcu çalıştıranların, her yıl millî müsabakalara iştirak ettiklerinin belgelenmesi ve bu amatör sporculara ödenen ücretler.⁴⁴

Yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi, ücretlilere yapılan indirimler ve nakdi yardımlar birçok OECD ülkesinde gelir vergisi sisteminin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Gelir vergisi sistemimizde ücretler ile ilgili olarak fazla sayıda istisna düzenlemesi bulunmasına karşın, bu istisnalar daha çok bazı ücretlerin vergi dışı bırakılması şeklinde olmakta, kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarına göre vergi farklılaştırılması yapılmamaktadır. Diğer taraftan, ücretler ile ilgili olarak fazla sayıda istisna düzenlemesi bulunmasına karşın toplanan gelir vergileri içinde en büyük pay ücretlerin payıdır.

1.1.2004 tarihinden önce GVK'nın 31. maddesinde yer alan özel indirim uygulaması ve GVK'nın 63. maddesinin 5. fıkrasında yer alan gider indirimi uygulaması ile ücretlilere vergi indirimi yapılmaktaydı. Özel indirim tutarları günlük maktu bir miktar olarak belirlenmişti ve ücret tutarından indirilmekteydi. Ayrıca, Bakanlar Kurulu özel indirim tutarlarını, sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgari ücret tutarına kadar artırmaya yetkili kılınmıştı. Bu yetki, kalkınmada birinci ve ikinci öncelikli yörelerde veya diğer yörelerdeki asgari ücretlilere farklı özel indirim tutarları tespit edilmek şeklinde de kullanılmaktaydı.

⁴⁴ Asgari ücretin iki katını aşmamak kaydıyla

Tablo 28: Ücretlerde Özel İndirim Tutarları (TL)

YILI	GÜNLÜK	AYLIK	YILLIK	DAYANAĞI
1999	500.000.-	15.000.000.-	180.000.000.-	98/12030 S. BKK.
2000	625.000.-	18.750.000.-	225.000.000.-	99/13645 S. BKK.
2001	730.000.-	21.900.000.-	262.800.000.-	2000/1689 S. BKK.
2002	1.000.000.-	30.000.000.-	360.000.000.-	2001/3398 S. BKK.
2003	1.500.000.-	45.000.000.-	540.000.000.-	2002/5000 S. BKK.
2004	01.01.2004 İTİBARIYLA YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMIŞTIR. (4842 Sayılı Kanununun 3. Maddesi)			

Gider indirimi uygulaması ise mükellefin kendisi eşi ve çocukları ile ilgili eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının yıllık toplam tutarının 1/3'ünün vergi matrahından indirilmesi şeklinde yapılmaktaydı.

Tablo 29: 2005 yılında imalat sanayiinde işçi başına “Özel Gider İndirimi” uygulaması ile iade edilen gelir vergisi farkı.

İşkolu	Ortalama İşçi Sayısı	İşçi Başına İade Tutarı (YTL/Yıl)
Ağaç	859	276
Cam	4.626	469
Çimento	4.488	525
Gıda	580	182
İlaç	1.497	518
İnşaat	9.020	296
Kağıt	849	387
Kimya	3.507	402
Şeker	12.834	440
Tekstil	20.402	225
Toprak	3.488	224
Yerel Yönetim	20.461	387
Ortalama	82.611	351

Kaynak: TİSK, 2005 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti

Ancak, bu uygulamadan faydalanılması için aşağıda belirtilen şartların yerine getirilmesi gerekmektedir;

- Harcamaların Türkiye’de yapılması ve gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle tevsik edilmesi ve bu belgelerin işverene verilmesi gerekmektedir.
- Bu suretle hesaplanan indirim tutarı, harcamanın yapıldığı yıla ait ücretin yıllık vergi matrahının yüzde 35’ini geçemez.

24.04.2003 tarihli ve 4842 Sayılı Kanun ile özel indirim uygulaması kaldırılarak özel gider indirimi haline getirilmiş ve özel gider indirimi uygulaması yeniden düzenlemiştir. 1.1.2004 tarihinden itibaren yürürlüğe giren yeni uygulama ile; mükellefin kendisi, eşi ve çocukları ile ilgili eğitim, sağlık, gıda, giyim ve ikamet edilen konuta ait kira harcamalarının yıllık toplam tutarının, belgelerin ibraz edilerek ve vergi matrahının toplam tutarını geçmemesi şartıyla;

- 3600 Yeni Türk Lirasına kadar yüzde 8'i,

- 7.200 Yeni Türk Lirasının 3.600 Yeni Türk Lirası için yüzde 8'i, aşan kısmı için yüzde 6'sı,

- 7.200 Yeni Türk Lirasından fazlasının, 7.200 Yeni Türk Lirası için yüzde 7'si, aşan kısmı için yüzde 4'ünün ücretlinin ertesi yılda ödeyeceği gelir vergisi tutarından mahsup edilmesi uygulaması getirilmiştir.

Ancak, ücret geliri elde edenler için, 2008 yılından itibaren uygulanmak üzere, özel gider indirimini kaldıran, asgari geçim indirimi uygulamasını tekrar yürürlüğe koyan bir düzenleme yapılmıştır. 28.3.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5165 Sayılı Kanuna göre; asgari geçim indirimi 16 yaşından büyükler için yılın başında tespit edilen asgari ücretin yıllık brüt tutarının;

- Ücretlinin kendisi için %50'sinin,
- Çalışmayan eşi için %10'unun,
- Çocukları için ise %7,5'inin,

Gelir vergisi tarifesinin ilk gelir dilimi olan %15 ile çarpılması sonucu bulunacak miktarın hesaplanan gelir vergisinden düşülmesi suretiyle

hesaplanacaktır. Çocuk sayısı 2'den fazla ise, 2'den fazla her çocuk için indirim oranı yüzde 5 olarak uygulanacaktır.

Tablo 30: Gelir Vergisi Tarifeleri

2007 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE	
7.500 YTL'ye kadar	15%
19.000 YTL'nin 7.500 YTL'si için 1.125 YTL, fazlası	20%
43.000 YTL'nin 19.000 YTL'si için 3.425 YTL, fazlası	27%
43.000 YTL'den fazlasının 43.000 YTL'si için 9.905 YTL, fazlası	35%
2006 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE	
7.000 YTL'ye kadar	15%
18.000 YTL'nin 7.000 YTL'si için 1.050 YTL, fazlası	20%
40.000 YTL'nin 18.000 YTL'si için 3.250 YTL, fazlası	27%
40.000 YTL'den fazlasının 40.000 YTL'si için 9.190 YTL, fazlası	35%
2005 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE*	
6600 Yeni Türk Lirasına kadar	20%
15000Yeni Türk Lirasının 6.600 lirası için 1.320 lira, fazlası	25%
30000Yeni Türk Lirasının 15.000 lirası için 3.420 lira, fazlası	30%
78000Yeni Türk Lirasının 30.000 lirası için 7.920 lira, fazlası	35%
78000Yeni Türk Lirasından fazlasının 78.000 lirası için 24.720 lira, fazlası	40%
2004 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE*	
6.000.000.000 liraya kadar	20%
14.000.000.000 liranın 6.000.000.000 lirası için, 1.200.000.000 lira, fazlası	25%
28.000.000.000 liranın 14.000.000.000 lirası için, 3.200.000.000 lira, fazlası	30%
70.000.000.000 liranın 28.000.000.000 lirası için, 7.400.000.000 lira, fazlası	35%
140.000.000.000 liranın 70.000.000.000 lirası için, 22.100.000.000 lira, fazlası	40%
140.000.000.000 lira, fazlasının 140.000.000.000 lirası için 50.100.000.000 lira, fazlası	45%
2003 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE*	
5.000.000.000 liraya kadar	20%
12.000.000.000 liranın 5.000.000.000 lirası için, 750.000.000 lira, fazlası	25%
24.000.000.000 liranın 12.000.000.000 lirası için, 2.150.000.000 lira, fazlası	30%
60.000.000.000 liranın 24.000.000.000 lirası için, 5.150.000.000 lira, fazlası	35%
120.000.000.000 liranın 60.000.000.000 lirası için, 15.950.000.000 lira, fazlası	40%
120.000.000.000 liradan fazlasının 120.000.000.000 lirası için 36.950.000.000 lira, fazlası	45%
2002 YILI GELİRLERİNE UYGULANAN TARİFE	
3.800.000.000 liraya kadar	15%
9.500.000.000 liranın 3.800.000.000 lirası için, 570.000.000 lira, fazlası	20%
19.000.000.000 liranın 9.500.000.000 lirası için, 1.710.000.000 lira, fazlası	25%
47.500.000.000 liranın 19.000.000.000 lirası için, 4.085.000.000 lira, fazlası	30%
95.000.000.000 liranın 47.500.000.000 lirası için, 12.635.000.000 lira, fazlası	35%
95.000.000.000 liradan fazlasının 95.000.000.000 lirası için 29.260.000.000 lira, fazlası	40%

*Ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde vergi oranları beş puan indirilmek suretiyle uygulanır.

Türk Vergi Sisteminde gelir vergisi artan oranlı bir yapıya sahiptir. Vergi matrahı arttıkça gelir vergisi oranları yükselmektedir. Gelir vergisi tarifelerinin artan oranlı olmasının sebeplerinden biri ödeme gücü ilkesine göre vergi alınması, diğeri ise vergi tarifesinin gelir dağılımının düzenlenmesi ile ilgili işlevidir.

2001 yılından bu yana uygulanan gelir vergisi tarifeleri Tablo 30'da yer almaktadır. Gelir vergisi tarifesi ücretliler için yüzde 15'den, diğeri gelir vergisine tabi gelirler için yüzde 20'den başlamaktaydı. 5479 Sayılı Kanun ile 1.1.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, ücretler ve diğeri gelir vergisine tabi gelirler arasındaki 5 puanlık fark kaldırılmış ve vergi kademeleri 5'den 4'e indirilmiştir. Yine aynı Kanun ile en yüksek vergi dilimine uygulanan vergi oranı 5 puan indirilmiştir.

Gelir stopaj vergisi mükellef sayısı 2001 yılından bu yana giderek artmıştır. 2002 yılında 1.976.469 kişi gelir vergisi mükellefi iken bu sayı 2007 yılı Eylül ayı itibarıyla 2.262.808 kişi olmuştur.

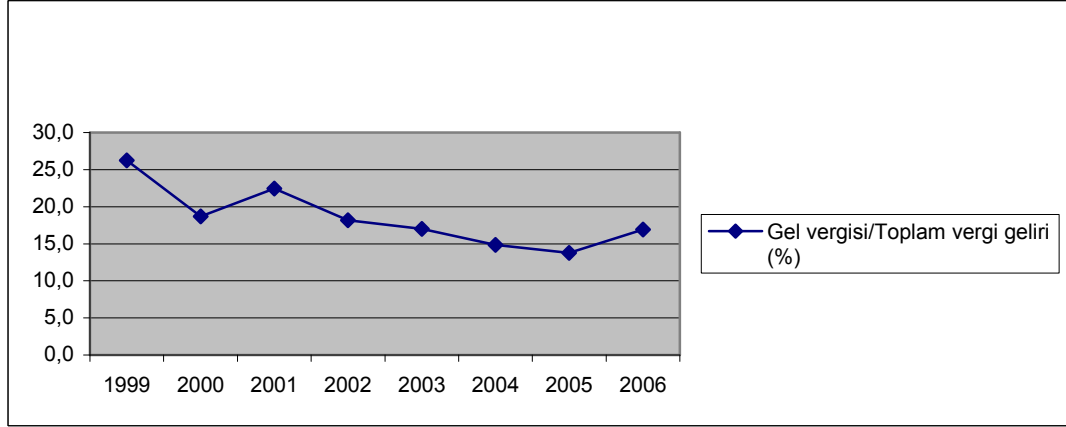
Tablo 31: Gelir Stopaj Vergisi Mükellef Sayıları

2002-Aralık	1.976.469
2003-Aralık	2.032.950
2004-Aralık	2.141.913
2005-Aralık	2.127.603
2006 Aralık	2.212.690
2007 Eylül	2.262.808

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhesabat Genel Müdürlüğü

Gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı 1999 yılında yüzde 26,2 iken bu oran 2003 yılında yüzde 17'ye, 2005 yılında ise yüzde 13,8'e inmiştir. Bu dramatik düşüşte, gelir vergisi tahsilatının artırılmaması, çıkarılan vergi afları ve ekonomik krizler nedeniyle vergi tabanının genişletilememesi ile sistemde dolaylı vergilerin ağırlığının artması etkili olmuştur.

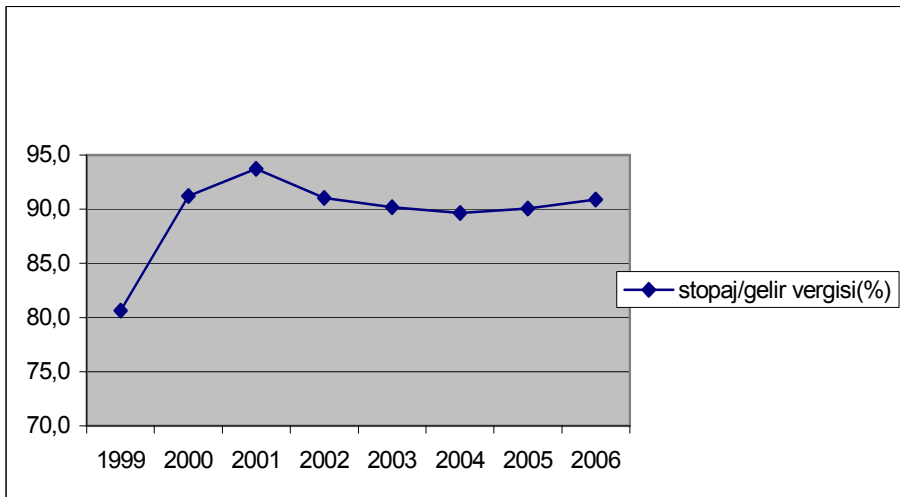
Şekil 10: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (1999-2006)

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü

Gelir vergisi sistemi esas itibarıyla beyana dayalı olmakla beraber stopaj yoluyla alınan vergiler gelir vergisi tahsilatının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Gelir vergisi tahsilatının yüzde 90'ına yakını stopaj yoluyla alınan vergiler oluşturmaktadır.

Şekil 11: Stopaj Yoluyla Elde Edilen Gelirlerin Gelir Vergisi İçerisindeki Payı (1999-2006)

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü

Ücretlerden alınan vergilerin toplam stopaj gelirleri içerisindeki payı 2001 yılında yüzde 39 iken, 2005 yılında bu oran yüzde 59'a çıkmıştır. Ücret stopajından elde edilen gelir 2006 yılında 25 milyon YTL tutarında olup, bu rakam kamu maliyesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 32: Ücretlerden Alınan Gelirlerin Toplam Stopaj Gelirleri İçerisindeki Payı (YTL)

	2002	2003	2004	2005	2006
Ücretlerden yapılan tevkifat	7.453.225	10.623.420	12.676.264	15.797.384	14.899.186
Toplam Tevkifat	15.954.532	20.193.395	22.707.875	26.772.709	25.306.557
Ücretler/Toplam Tev.(yüzde)	46,7	52,6	55,8	59,0	58,9

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü

NOT : Tablodaki tutarlar brüt tutarlar olup, Kamu Hesapları Bültenindeki rakamlarla farklılık arz etmektedir.

2. TOPLAM VERGİ YÜKÜ VE DİĞER VERGİ POLİTİKALARININ İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ

Vergileme- istihdam ilişkisi incelenirken tüm vergi sisteminin etkisinin göz önünde bulundurulması uygun olacaktır. Çünkü, neredeyse tüm vergiler işgücü piyasası üzerinde etkide bulunmaktadır. Örneğin sermaye üzerindeki vergiler (servet vergileri dahil) üretim faktörlerinin göreceli fiyatlarını değiştirmektedir. Kurumlar vergisinde yapılacak indirim işgücü talebini artırabilir. Çevre vergisi gibi gelir vergisine alternatif kaynaklar bulunabilir.

Vergilerin kompozisyonunun yanı sıra toplam vergi yükünün gelişimi yatırım ve üretim kararlarını belirleyen önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi yükünün artması demek ilave bir kaynağın özel kesimden kamuya aktarılması anlamına gelmektedir. Bu anlamda “vergileme kapasitesi” kavramını göz önünde bulundurmak gerekir. Belli bir vergi matrahına sıfırdan başlayarak gittikçe yükselen vergi oranları uygulandığında verginin getirdiği hasılat önce büyüyecek, bir optimuma ulaştıktan sonra azalacaktır.⁴⁵

Tablo 33: Vergi Yükü¹ (2000-2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ²	2006 ²
Sos. Güv. Kur. Hariç Vergi Yükü (%)	26,1	27,6	24,2	25,9	26,3	27,7	27,5
Sos. Güv. Kur. Dahil Vergi Yükü (%)	31,9	33,8	30,2	32,5	33,2	34,5	35,5

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

1. Vergi gelirleri, mahalli idarelere vergi gelirlerinden verilen paylar, bütçe dışı fon gelirleri ve sosyal güvenlik primlerinin gaynsafı yurtiçi hasılaya oranı, vergi iadesi düşülmemiş ,
2. Tahmin

Vergi politikalarının genel etkisini değerlendirmek açısından toplam vergi yükünün gelişimini incelemek faydalı olacaktır. Kamu açıklarının giderek artması gelir artırıcı maliye politikası tedbirlerinin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Ekonomik büyümenin yeterli ölçüde sağlanamaması, gelir idaresinin etkinliğinin artırılmaması, kayıtdışı ekonominin yaygınlaşması ile dolaysız vergilerin tahsilatında önemli bir artış sağlanamamıştır. Kamu açıkları dolaylı vergilerin oranının artırılması yolu ile finanse edilmiştir ve konsolide bütçe vergi yükü yıllar itibarıyla giderek artmıştır. 2000 yılında yüzde 31,9 olan sosyal güvenlik primleri

⁴⁵ Literatürde “Laffer Eğrisi” olarak adlandırılmaktadır.

dahil vergi yükünün 2006 yılında yüzde 35,5 olması beklenmektedir. Bu oran OECD ortalamasında 2004 yılı için yüzde 35,9'dur.

Vergilemenin yol açtığı etkinlik kaybını yani aşırı yükü azaltan etkenlerden birisi de vergi tabanının geniş olmasıdır. Veri bir gelir düzeyine ulaşmak için, vergi tabanı daraldıkça vergi oranlarının artırılması gerekir. Vergi tabanının geniş olması aşırı yükü azaltacağı gibi vergi adaletinin gelişmesine de katkıda bulunabilir. Vergi tabanının dar olması kayıtlı mükelleflerin vergi yükünün giderek artmasında önemli etkenlerdendir

2.1. GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ ETKİSİ

OECD ülkelerinde sermaye gelirleri ücret gelirleri ile aynı efektif vergi oranında vergilendirilmemektedir. Ücret dışındaki gelirler için vergi indirimleri ve muafiyetleri mevcuttur. Bu durumda sermaye gelirleri büyük oranda vergi dışı kalmaktadır. Fakat bu sermaye gelirlerinin tamamıyla vergi dışı kalması anlamına gelmemektedir. Sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi yatırımların azalmasına neden olacağından, bu da uzun vadede işgücü talebinin artmasını engelleyerek aynı zamanda ücretler üzerinde de etkili olacaktır. Yatırım maliyetlerindeki artış ücretlerin azalması yönünde bir baskı yaratacaktır. Bu durum aynı zamanda, inovasyon, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi hususları olumsuz bir biçimde etkileyecektir.

Bu kapsamda bir diğer önemli konu, uluslararası vergi rekabetidir. Eğer sermaye gelirleri uluslararası vergi oranlarından daha yüksek bir oranda vergiye tabi tutulursa doğal olarak sermaye kaçışı olacaktır. Vergileme uluslararası şirketler açısından yatırım kararları verilirken göz önünde tutulan en önemli hususlardan bir tanesidir. Türkiye'de yüzde 30 olan kurumlar vergisi oranı 2006 yılından itibaren yüzde 20'ye indirilerek vergi rekabeti açısından daha uygun bir duruma getirilmiştir.

Tablo 34: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları, 2006 (Yüzde)

Ülkeler	Kurumlar Vergisi Oranları
Belçika	34,0
Kanada	22,1
Çek Cumhuriyeti	24,0
Danimarka	28,0
Finlandiya	26,0
Fransa	34,4
Almanya	25,0
Yunanistan	29,0
Macaristan	16,0
İzlanda	18,0
İrlanda	12,5
İtalya	33,0
Japonya	30,0
Güney Kore	25,0
Meksika	29,0
Hollanda	29,6
Polonya	19,0
Slovakya	19,0
İspanya	35,0
İsveç	28,0
İsviçre	8,5
Türkiye	20,0
İngiltere	30,0
ABD	35,0

Kaynak: OECD

2.2. DOLAYLI VERGİLERİN ETKİSİ

Vergi sistemi yeniden yapılandırılırken bir seçenek de istihdam üzerindeki vergilerin azaltılıp tüketim vergilerinin artırılmasıdır. Bu durum “varış prensibine göre vergilendirme” (destination principle) olarak adlandırılmaktadır. Bu prensibe göre; mal ve hizmet ithalatı hâkim vergi oranından vergilendirilmekte, buna karşın ihracat vergilendirilmemekte ve üreticiler üzerinde doğrudan bir yük oluşturmamaktadır. Bu tür vergiler; katma değer vergisi, satış vergileri ve petrol ürünlerinden ve tütün ürünlerinden alınan vergiler gibi özel tüketim vergileridir. Eğer tüketim vergileri uluslararası ticarete konu olan mallar üzerinden alınıyorsa üreticiler ürünlerini uluslararası pazarda belirlenmiş sabit fiyat üzerinden satmaya devam ederler ve ihracat vergiden muaf olduğundan vergi yükünden kaçınmış olurlar. Bu durumda istihdam olumlu etkilenmekle beraber, vergi yükü daha çok tüketici üzerinde kalmaktadır. Bu tür bir vergilemenin iki sonucu ortaya çıkabilir: ilk

olarak vergi yükü sadece ücret geliri elde edenler değil aynı zamanda diğer gelir türlerini elde eden tüketiciler için bir yük oluşturacaktır. İkinci olarak, bu tür vergileme, gerek maliyetlerin artması gerekse tasarruf eğiliminin azalması yoluyla sermaye birikimi üzerinde gizli bir baskı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bir ücret katılığı ortaya çıkmakta, nominal ücretler kişilerin mevcut hayat standardını devam ettirecek şekilde artmakta ve bu durumda işgücü talebi ertelenmektedir. Bu durum gerçekleşmezse istihdam geçici olarak bir miktar artabilir. Ancak, bu tür bir vergileme rejiminde sosyal ve politik kısıtlamalar oluşabilir. Aynı zamanda bu tür bir vergileme şekli emeklilik, işsizlik sigortası gibi sosyal ödemelerin artmasına da yol açacaktır. Diğer bir deyişle, dolaylı vergilerin artması transfer gelirlerinin, alım gücü açısından, düşmesine yol açacaktır. Öte yandan bu durum işgücüne katılımı teşvik edici olabilir. Bu durumda hükümetler bir politika tercihi ile karşı karşıyadır: Vergi yükündeki değişikliğin çalışanların mı yoksa diğer kesimlerin mi üzerine kalacağı konusunda bir politika tercihi yapılması gerekecektir.

Dünya bankasının yaptığı bir simülasyona göre⁴⁶; katma değer vergisinin artması kısa ve orta vadede enflasyon oranının artmasına neden olacaktır. Artan vergi oranları ilk olarak kayıtlı sektörde fiyatların artmasına neden olacaktır. Bu da kayıtlı sektörde talebin ve dolayısıyla üretimin azalmasına yol açacaktır. Kamu gelirlerinde sağlanan artış sonucunda oluşan kredibilitenin etkisiyle devlet tahvili faizi kısa ve orta vadede azalacaktır. Bu azalma hanehalkı transferlerinin artmasına imkan sağlayacaktır. Genel fiyat seviyesinin artmasını takiben nominal döviz kurları orta vadede dalgalanacak, YTL'nin değeri artacak, risk primi artacak ve borçlanma faizleri artacaktır. Bu da kısa vadede yatırımların azalmasına yol açacaktır. Yatırımdaki azalma üretim kapasitesinin azalmasına ve diğer üretim faktörlerinin marjinal üretiminin azalmasına yol açmaktadır. Fakat, maliye politikasının kredibilitenin artması bu etkileri hafifletmektedir. Kayıtlı sektörde talebin daralması eğitimsiz (unskilled) işgücünün işsizlik oranının artmasına yol açacaktır. Ücretlerde değişiklik olmadıkça kayıt dışı kesimin oranı değişmeyecektir. Kayıtdışı sektörde ücretler artarken, kayıtlı sektörde ücretler düşmektedir. Eğitimli istihdamda düşüş kısmen gerçekleşebilir. Kayıtlı ve kayıt dışı sektör arasındaki ücret farkı

azalmaktadır. Aynı zamanda, kayıtlı sektöre geçiş de azalmaktadır. Sonuç olarak dolaylı vergilerdeki artış kayıtlı sektördeki istihdamı azaltacak etki yapabilecektir.⁴⁷

1970'lerin ve 1990'ların başında, OECD ülkelerinde işsizlik oranlarının önemli ölçüde artmasının sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu Keynesyen-monetarist bakış açısıyla şöyle açıklanmıştır: Ücret pazarlıkları kısa vadede oluşmakta, uzun vadede yüksek vergiler ve enerji şokları doğal işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. Reel faizlerin işgücü talebini belirleyen önemli unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Belli bir işsizlik oranında, fiyat seviyesinin yükselmesi ve reel faizlerdeki artış reel ücretleri aşağıya çekecektir. Bu durum ücretlerin tüketim malları cinsinden azalmasına yol açarak, işverenin yeni işçi istihdam edebilme kapasitesinin artmasına yol açacaktır. Bu durumda eğer firma yeni çalışan istihdam etme yoluna giderse, çalışanların eğitimine ya da işgücüne duyarlı sermaye mallarına yatırım yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Yüksek teknoloji ürünlerin üretim metodları açısından, yeni istihdam edilenler daha az eğitilmiş olacaktır. Firmalar bunları eğitmek için daha fazla harcama yapacaklardır ve bu da yeni istihdam yaratmanın maliyetini artıracaktır. Ücret katılığı nedeniyle reel faiz şokları ücretlerin aşağıya düşmesini engellemektedir. Bu gelişmeler doğal işsizlik oranının⁴⁸ zaman içinde artması sonucunu doğurmaktadır. İngiltere üzerinde, 1966- 1995 yıllarındaki veriler ele alınarak bir analiz yapılmış ve 1980'lerin başında gelir vergisi inerken işsizlik oranının arttığı fakat buna rağmen üretkenlik artışında herhangi bir yavaşlama olmadığı görülmüştür.⁴⁹ Küresel düzeyde son on yılda eğilim “daha az işgücü ile daha çok üretim” yönündedir. 1995-2002 arası sanayi istihdamında 22 milyon iş kaybına karşın verimlilik sayesinde sanayi üretimi yüzde 30 artmıştır.⁵⁰

⁴⁶ Dünya Bankası (2006)

⁴⁷ Dünya Bankası (2006: 29,30)

⁴⁸ Enflasyonun istikrarlı bir seyir izlediği, emek ve mal piyasalarının dengede olduğu işsizlik oranıdır. NAIRU, yani “enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı” olarak adlandırılmaktadır.

⁴⁹ PHELPS (1998)

⁵⁰ DPT(2006e)

Tablo 35: İmalat Sanayi Göstergeleri

	İstihdam İndeksi	Üretim Endeksi	Üretkenlik	Nominal Ücret Endeksi
1997	100,0	100,0	100,0	100,0
1998	101,6	100,0	98,4	186,0
1999	91,7	95,9	104,6	312,0
2000	90,3	105,3	116,6	424,0
2001	82,6	93,2	122,8	574,4
2002	84,4	104,8	124,2	725,5
2003	87,0	116,3	133,7	849,1
2004	90,1	131,2	145,5	903,6
2005	90,2	138,2	153,2	960,3

Kaynak: DPT

Türkiye’de 1997–2005 yılları arasındaki imalat sanayi göstergelerine baktığımızda (1997=100); istihdamın yüzde 10 oranında azaldığı, üretimin yüzde 38 oranında, üretkenliğin ise yüzde 53 oranında arttığı buna karşın, nominal ücretlerin yüzde 960 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Bu verilere göre, firmalar üretim artışını yeni istihdam yaratma yoluyla değil, üretkenlik artışı ile sağlamışlardır. Sonuç olarak, Türkiye’de son yıllarda dünyadaki genel eğilime paralel olarak üretim artışında verimlilik artışı önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, Dünya Bankası çalışmasında belirtildiği gibi, reel faizlerdeki artış istihdam oranının azalması yönünde bir etki doğurmayabilir. Ancak, üretim maliyetlerinin artması üretim artışını engelleyici bir unsurdur.

Diğer yandan, işgücüne duyarlı ve uluslararası ticarete konu olmayan mallar üzerindeki dolaylı vergilerin azaltılması yoluyla istihdam artışı teşvik edilebilir. Örneğin; kuaförlük vb. istihdama duyarlı hizmetler üzerindeki dolaylı vergiler düşürülebilir. Bu sektörlerde ağır vergi yükü dolayısıyla yoğun şekilde kayıt dışılık mevcuttur. Bu politika aynı zamanda kalifiye olmayan işgücüne istihdam olanağı yaratmak açısından olumlu sonuçlar doğurabilir.

Son yıllarda istihdam üzerindeki vergilerin azaltılıp çevre ile ilgili vergilerin artırılması düşüncesi ilgi çekmektedir. Çünkü bu şekilde kamu idaresi hem çevre kirliliğinin azalmasını sağlayacak hem de istihdam artışına katkıda bulunacak bir vergi politikası uygulayabilecektir. Çevre vergileri genel olarak 2’ye ayrılmaktadır:

- Tüketim üzerinden alınan çevre vergileri: Bu vergiler daha çok enerji üzerinden alınan vergilerdir. Bazı enerji vergileri nihai tüketim aşamasında alınırken, bazıları üretim ve dağıtım aşamasında alınarak üretim maliyetlerini etkilemektedir. Örneğin “karbon vergisi” (carbon tax) Avrupa Komisyonu tavsiyesine uygun olarak sadece nihai tüketim aşamasında alınmakta, hammadde olarak üretim aşamasında kullanıldığında bu vergi kapsamına girmemektedir. Fakat bu tür bir vergileme rejiminin gelir dağılımı açısından değişik sonuçları ortaya çıkabilir. Bu vergiye konu olan ürünler düşük gelirli grupların harcamaları içerisinde daha fazla bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla harcamalar yoluyla gelir dağılımına etkide bulunmaktadır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki; bu etki ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu çerçevede, yukarıda sözü edilen vergi politikasını pratikte uygulamak zordur.
- Üretim aşamasında alınan çevre vergileri: Kamu idaresi vergi gelirlerinin tamamını özel sektörün imkanlarını geliştirmek için kullanmış olsa idi gerçek vergi yükü sıfıra yakın bir oran olacaktı. Ancak, vergi gelirleri büyük oranda başka amaçlar için kullanıldığından, doğal olarak, vergi yükü genel ekonomide bir fiyat etkisi yaratmaktadır. Bu bağlamda enerji vergilerinin azaltılıp diğer vergilerin artırılması özel sektör için daha avantajlı olacaktır. Fakat, bordro vergileri veya sosyal güvenlik primlerindeki artış etkisini toplumda hemen gösterdiğinden ve politik anlamda bunu yapmak zor olduğundan, enerji vergileri kamu için önemli bir gelir kaynağı durumundadır. Diğer yandan, çevre bir kamu hizmeti olarak görülürse çevrenin korunması belli bir maliyet karşılığında olacaktır yani, diğer kamu malları gibi bir vergi maliyeti vardır. Bu çerçevede, enerji vergilerinin artırılıp buna karşın istihdam vergilerinin azaltılması uygun bir politika seçeneği olarak görülebilir. Ancak, bu vergileme seçeneği ile enerji vergilerinin artırılıp istihdam vergilerinin azaltılması hem özel sektörde girdi maliyetlerinin artmasına yol açacak, hem de

işgücüne katılımın azalmasına yol sebep olacaktır. Böyle bir politika uygulanırken düşünülmesi gereken diğer bir husus, yurt içi fiyatların artması nedeniyle ithal mallara olan talebin artmasıdır. Üretim enerjisi duyarlı sektörlerden emek-yoğun sektörlerle kayabilecektir.

2.3. İSTİHDAMA YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER

Ekonomik literatürde “teşvik” kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır. Tanımdan anlaşılacağı üzere, ekonomik teşviklerin temelinde, kamu kaynaklarının, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi yatmaktadır.⁵¹ Teşvikler nakit destekler ve diğer transferler şeklinde olabileceği gibi vergi ve diğer yükümlülüklerden muafiyet ve istisna edilme şeklinde de olabilir.

Teşvik politikaları genel olarak bir ülkedeki yatırım ve istihdam seviyesinin artırılması amacı doğrultusunda verilmekle beraber, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması da en önemli hedefler arasında yer almaktadır. Bunların dışında üretim yapısının değiştirilerek, katma değeri yüksek alanlarda üretim yapılması da teşvik politikalarının hedefleri arasında yer almaktadır. Bütün bu hedef ve amaçlar istihdamın niteliği ve niceliğinin artırılmasına doğrudan katkıda bulunmaktadır. Teşvik politikalarının ekonomik amaçları olduğu kadar sosyal amaçları da mevcuttur.

Yatırım kararı aşamasında, yatırım döneminde veya işletmeye geçilen ilk yıllarda firmaların muhatap oldukları yükümlülüklerde yapılacak indirimler, muafiyetler, istisnalar veya yatırıma uygun koşullu finansman sağlanarak yatırımcıyı cesaretlendirip yatırım hevesini artıracak her türlü destek unsuru teşvik aracı olarak kullanılabilir. Yatırımların teşvikine yönelik olarak kullanılacak araçlar çok çeşitlidir. Bir maliye politikası aracı olarak vergiler gerek genel vergi

⁵¹ Çiloğlu (1997)

oranlarında yapılan düzenlemeler gerekse sektörel ve bölgesel anlamda yapılan düzenlemeler ile yaygın bir teşvik politikası aracı olarak kullanılmaktadır.⁵²

Tablo 36: Teşvik Belgeli Yatırımlarda İstihdam Edilen Kişi Sayısı (1980-2006)

Yıllar	Belge Sayısı	İstihdam (kişi)
1980	571	59.586
1981	3.244	136.534
1982	1.556	71.628
1983	977	50.504
1984	1.176	63.463
1985	1.833	108.697
1986	2.491	146.588
1987	2.828	161.999
1988	2.742	269.087
1989	3.257	205.166
1990	3.141	181.718
1991	1.775	171.520
1992	1.554	113.189
1993	3.051	198.386
1994	1.392	91.184
1995	4.955	375.893
1996	5.024	269.613
1997	5.144	335.806
1998	4.291	285.014
1999	2.968	193.282
2000	3.521	188.051
2001	2.155	107.267
2002	3.002	142.363
2003	3.876	179.965
2004	4.078	167.440
2005	4.303	180.685
2006	3.090	123.189
Toplam	77.995	4.577.817

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Ülkemizde yatırımlara verilecek olan devlet destekleri ve yardımları 21.12.2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı ‘Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı’ ile düzenlenmiştir. Bu karar ile iller kalkınma derecelerine göre üçe ayrılmıştır. Yatırımlar, yatırım yapılacak bölgenin kalkınma derecesine göre çeşitli vergi indirimleri ve kredi olanakları ile desteklenmiştir. Bu Karar’dan sonra 10.06.2002 tarihli ve 2002/4367 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmış ancak, 28.8.2006 tarihli ve 2006/2631

⁵²Duran (2003)

sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2006/2631 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslar arası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek, istihdam yaratmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini temin etmek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin uluslar arası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen yatırım, üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını ve istihdam yaratmalarını sağlamak, çevre korumaya yönelik yatırımlar, ileri teknoloji gerektiren yatırımlar ile bu yatırımlara ilişkin araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek hedeflenmektedir. Bunların dışında çeşitli kanunlar ile KOBİ teşvikleri ve ihracat ve hayvancılığın geliştirilmesi için gerekli yardımlar sağlanmaktadır.

1980-2006 yıllarında 77.995 adet yatırım teşvik belgesi ile yapılan 156.337.852.443 YTL'lik(cari fiyatlarla) toplam yatırım ile 4.577.817 kişilik istihdam sağlanmıştır. 2006 yılında, teşvik belgesi kapsamında 22.771.747.471 YTL'lik yatırım ile 123.189 kişiye istihdam sağlanmıştır. Bu durumda 2006 yılında bir kişiye istihdam yaratmanın maliyeti 184.852 YTL'dir.

2.3.1. BÖLGESEL TEŞVİKLER

Geçmiş dönemlerde, geri kalmış yörelerde yeni yatırım sahalarının açılması, buralarda yaşayanlar için yeni istihdam imkanlarının yaratılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve diğer bölgelere olan göçün önlenmesi amacıyla bazı vergisel teşvikler uygulanmıştır. 21.1.1998 tarihli ve 4325 Sayılı Kanun ile, Olağanüstü Hal Bölgesinde ve kişi başına düşen GSYİH miktarı 1500 ABD Doları ve daha az olan illerde yatırımları arttırmak ve istihdamı sağlamak amacı ile bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler şunlardır;

- Bu Kanunun kapsamına giren illerde yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, iş yerlerinde fiilen ve sürekli olarak asgari 10 işçi çalıştırmaları şartıyla işe başladıkları tarihten itibaren

beş vergilendirme dönemi gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur.

- Bu Kanunun kapsamındaki illerde, 1.2.1998 tarihinden başlamak üzere yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin işyerlerinde çalışan işçilerin ücretlerinden kesilen ve tahakkuk ettirilen gelir ve damga vergileri izleyen ikinci yılın aynı dönemine ertelenmiştir.⁵³
- Bu Kanun kapsamındaki illerde yapılacak teşvik belgeli yatırımlar ile ilgili arazi ve arsa tedariki ile ilgili işlemler ve kredi kullanılmasından dolayı meydana gelecek vergi yükümlülüklerinden 31.12.2002 tarihine kadar muaf olunması sağlanmıştır.
- 1.2.1998 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin işyerinde çalıştırdıkları işçilerin kazançları üzerinden tahakkuk eden sigorta primi işveren payları 31-12-2002 tarihine kadar Hazine tarafından karşılanacaktır.
- Asgari 10 kişilik istihdam öngörülen teşvik belgeli yatırımlara Hazineye ait arazi ve arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilecektir.

Ancak, daha sonra 12.4.2000 tarihli ve 4562 Sayılı Kanunun 14. maddesinin son fıkrası ile kişi başına düşen GSYİH miktarı 3500 ABD Dolar ve daha az olan illere (4731 sayılı kanunun 7.maddesine göre 31-12-2002 tarihinde yürürlüğe girmek üzere) bu kanundan yararlanma fırsatı tanınmıştır.

Yukarıda bahsedilen bu düzenlemelerden yeterince sonuç alınmadığı kamu ve özel kesim tarafından ifade edilmekle birlikte; 5084 sayılı kanun ile benzer bir teşvik uygulaması 06.02.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun,

⁵³ 31-12-2002 tarihine kadar uygulanacağı belirtilmiştir.

vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurt içi hâsıla tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan illeri, bedelsiz arsa ve arazi temini açısından yukarıdaki illeri ve kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri kapsamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurt içi hâsıla tutarı 1500 ABD Doları veya daha az olan toplam 36 il bulunmaktadır. Adıyaman, Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Diyarbakır, Düzce, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Ordu, Osmaniye, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Uşak, Van, Yozgat bu kapsamda yer alan illerdir.

Bu Kanun genel olarak 4325 sayılı Kanun benzeri bir uygulama getirirse de, iki kanun arasında bazı farklılıklar mevcuttur;

- 4325 Sayılı Kanunda ücretlilerden kesilen ve beyan edilerek tahakkuk ettirilen gelir ve damga vergileri ertelemeye tabi tutulurken, 5084 sayılı Kanunda gelir vergisi terkin edilmektedir.
- 4325 sayılı Kanunda teşvik belgeli yatırımla ilgili yapılan ve Kanunda sayılan işlemler için veraset intikal vergisi, damga vergisi, BSMV, emlak vergisi ve harçlar ile Belediye Gelirleri Kanunu'na göre alınan vergi resim ve harçlardan müstesna iken, 5084 Sayılı Kanunda böyle bir istisna mevcut değildir.
- 5084 Sayılı Kanunda, yönetim ve kontrolü elinde bulunduracak şekilde doğrudan veya dolaylı ortaklık ilişkisi bulunan şirketler arasında istihdamın kaydırılması, şahıs işletmelerinde işletme sahipliğinin değiştirilmesi gibi ek bir kapasite ve istihdam artışına yol açmayacak işlemlerin bu teşviklerden yararlanamaması yönünde hükümler yer almaktadır.⁵⁴

⁵⁴ Acar (2004)

Yukarıda belirtilen türde il bazında teşviği içeren düzenlemeler hangi illerin kapsama gireceği konusunda tartışmalar yaşanmasına neden olmakta ve kapsama girecek iller konusundaki kriterler sürekli değişmektedir. Nitekim 5350 Sayılı Kanun ile 5084 Sayılı Kanunda aşağıda listelenen değişiklikler yapılmıştır. Bunlar;

- 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı, 1500 ABD Doları veya daha az olan illera ek olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan iller Teşvik kapsamına dahil edilerek bu kapsamdaki il sayısı 36 ilden 49 ile çıkarılmıştır.
- 5084 Sayılı Kanun'da yeni işe başlayan işyerleri veya yeni işe alınan işçiler için uygulanan gelir vergisi muafiyeti ve sigorta primlerinin hazine tarafından karşılanması uygulamasına (2008 yılına kadar) yeni işe başlayan işletmeler için en az 30 kişi çalıştırılması, mevcut işletmeler için işçi sayısını yüzde 20 artırılması şartı getirilmiştir.
- En az 10 kişilik istihdam sağlayan yatırımlara bedelsiz arsa tahsis uygulaması en 30 kişi istihdam edilmesi şartına bağlanmıştır.
- 5084 Sayılı Kanuna göre; imalât sanayii, madencilik, hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), seracılık, soğuk hava deposu, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanında faaliyete geçen, fiilen ve sürekli olarak asgari on işçi çalıştıran işletmelerin ve sayılan sektörlerde faaliyet gösterip asgari on işçi çalıştırıp işçi sayısını yüzde 20 artıran işletmelerin elektrik enerjisi giderlerinin yüzde 20'si hazine tarafından karşılanmaktaydı. Bu Kanun ile, imalat sanayii, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim ve sağlık alanlarında en az 30 kişi çalıştırma şartı getirilmiştir.
- Bu Kanunun kapsamına giren illerde 31.12.2007 tarihine kadar tamamlanan yeni yatırımlar için gelir vergisi, sosyal güvenlik primi ve

enerji desteği uygulaması yatırımın tamamlandığı tarihi izleyen beş yıl süre ile uygulanacaktır.

Söz konusu Kanunun istihdama olan etkilerini ölçmek açısından Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı'ndan alınan Aralık 2004 verileri ile Aralık 2005 verileri karşılaştırıldığında; 5084 sayılı Kanun kapsamına giren 36 ilde özel sektörde kayıtlı toplam çalışan sayısı 2004 Aralık ayı itibarıyla 398.473 kişi iken, 2005 yılı Aralık ayında toplam çalışan sayısının 505.234 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu dönemde 36 ilde kayıtlı olarak istihdam edilen kişi sayısındaki artış 106.761 olarak gerçekleşirken oransal artış yüzde 27 düzeyine ulaşmıştır. 2001 krizinin etkisiyle kayıtlı istihdamda 36 ilde yüzde 14,4, toplam istihdamda ise yüzde 7,9 daralma yaşanmıştır. 2002 yılında 36 ildeki ve Türkiye genelindeki kayıtlı istihdam hızlı bir toparlanma göstererek, 2000 yılındaki seviyesini yakalamıştır. 2004 yılının başında yürürlüğe giren 5084 sayılı Kanun, kapsamına giren illerde kayıtlı istihdamın artmasına neden olmuştur. 2005 yılında Türkiye genelindeki kayıtlı istihdam artışı yüzde 12,7 oranında gerçekleşirken; 36 ildeki artış oranı yüzde 27 civarında olmuştur. Ancak, söz konusu illerde istihdam seviyesi, diğer illere göre, hala önemli ölçüde düşüktür.

Tablo 37: Özel Sektörde İstihdam Edilen Kişi Sayısı (2000-2005)

	36 İl	Fark	Oran %	Diğer İller	Fark	Oran %	Türkiye Toplam	Fark	Oran %
2000	321.632	-	-	4.169.809	-	-	4.491.441	-	-
2001	275.310	-46.322	-14,4	3.859.613	-310.196	-7,4	4.134.923	-356.518	-7,9
2002	329.805	54.495	19,8	4.191.076	331.463	8,6	4.520.881	385.958	9,3
2003	322.464	-7.341	-2,2	4.606.617	415.541	9,9	4.929.081	408.200	9,0
2004	398.473	76.009	23,6	5.138.589	531.972	11,5	5.537.062	607.981	12,3
2005	505.234	106.761	26,8	5.732.871	594.282	11,6	6.238.105	701.043	12,7

Kaynak: Çalışma Bakanlığı

28.3.2007 tarihli ve 5615 Sayılı Kanun ile 5084 Sayılı Kanunun kapsamı genişletilmiştir. 5615 Sayılı Kanun ile vergi teşviklerinden yararlanma koşulu 30 işçiden 10 işçiye indirilmiştir. Bu düzenleme ile; teşvik kapsamındaki illerde 2008 yılının sonuna kadar uygulanmak üzere, 1 Nisan 2005 tarihinden itibaren faaliyete

geçen ve asgari 10 işçi çalıştırılan işletmeler ile 1 Nisan 2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş işletmelerden; fiilen ve sürekli olarak hayvancılık, seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalat sanayi, madencilik, turizm, konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerji giderlerinin yüzde 20'si hazine tarafından karşılanacaktır. Bu orana, 1 Nisan 2005 tarihinden sonra faaliyete geçen işletmelerde asgari sayıdan sonraki her bir işçi için 0.5 puan eklenecektir.

Yatırım yeri tahsisinde mülkiyet devri yerine, bedelsiz olarak 49 yıl süre ile irtifak veya kullanım hakkı tesisi uygulaması getirilmiştir. Yatırımın tamamlanmaması veya öngörülen istihdam sayısına yüzde 10'u aşan oranda uyulmaması halinde ise bedelsiz olarak tesis edilmiş irtifak hakkı veya verilen kullanma izni bedelliye dönüştürülecektir. Bedelsiz irtifak hakkı veya kullanma iznine konu taşınmazların üzerinde gerçekleştirilecek yatırımın toplam tutarı, bu taşınmazların maliki idarelerce takdir edilecek rayiç bedelinin 3 katından daha az olamayacaktır.

2.3.2. DİĞER TEŞVİKLER

Yatırımları ve istihdamı teşvik etmek amacı ile uygulanan teşvikler arasında en önemli teşviklerden biri yatırım indirimi istisnasıdır. Yatırım indirimi uygulaması 1960'lı yıllardan beri Türk Vergi Sistemi içinde yer almıştır. Bu kapsamda, dar mükellefiyete tâbi olanlar dahil, ticarî veya ziraî kazançları bilanço esasına göre tespit edilen vergiye tâbi mükellefler (adi ortaklıklar, kollektif ve adi komandit şirketler ile kurumlar vergisi mükellefleri dahil) faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortismanına tâbi iktisadî kıymetlerin maliyet bedellerinin yüzde 40'ını vergi matrahlarının tespitinde ilgili kazançlarından yatırım indirimi istisnası olarak indirim konusu yapabilmektedirler. Yatırım indirimi istisnası tutarı hesaplanmasında amortismanına tabi iktisadi kıymetin maliyet bedeli esas alınmaktadır. Yatırım indirimi istisnası uygulamasına istisnaya konu iktisadi kıymete ilişkin harcamaların yapıldığı yılda başlanmakta ve indirilecek tutara ulaşıncaya kadar devam edilmektedir. Yatırım harcamalarının yapıldığı yıla ilişkin vergi matrahının tespitinde, kazancın yetersiz olması nedeniyle dikkate alınamayan

istisna tutarı, izleyen yıllarda yeniden değerlendirilerek dikkate alınmaktadır. Yatırım indirim uygulaması için teşvik belgesi gerekmektedir. 24.4.2003 tarihli ve 4842 Sayılı Kanun ile teşvik belgesi zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca, aynı Kanun ile yatırım indirimi uygulaması için gerekli alt sınır 5 milyar TL'ye (2005 yılı için 10.000 YTL) indirilmiştir. Bu uygulama KOBİ'lerin desteklenmesi açısından önem arz etmekteydi. Ancak bu kanun ile Bakanlar Kuruluna sektörel ve bölgesel bazda farklı oranlar uygulama yetkisi veren hüküm kaldırılmış böylece yatırım indirimi uygulamasında bölgesel politika uygulama imkanı ortadan kalkmıştır.

Yatırım indirimi uygulaması 5479 sayılı Kanunla 01.01.2006 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, bu uygulamaya karşın 21 Temmuz 2006 tarihli ve 5220 sayılı kanun ile kurumlar vergisi oranı yüzde 30'dan yüzde 20'ye düşürülmüştür. Böylece vergi politikası bağlamında bir politika tercihi yapılarak vergi istisnası uygulamasından genel bir oran indirimine doğru bir geçiş yapılmıştır. 5479 sayılı kanunda yer alan düzenleme ile 01.01.2006 tarihinden önce başlayan yatırımlar için yatırım indiriminden yararlanma hakkı tanınmıştır. Ancak, yatırım indiriminden yararlanan mükellefler kurumlar vergisi indiriminden faydalanamayacaktır.

Kurumun indiremediği yatırım harcaması tutarının 100 birim olduğunu düşünürsek kurumların vergi yükü aşağıdaki şekilde olacaktır;

Tablo 38: Yatırım İndirimi Uygulamasının İşletmelerin Vergi Yüküne Etkisi

	Yatırım indiriminden yararlanılması	Yatırım indiriminden yararlanılmaması
Kurum kazancı	100	100
Yatırım indirimi tutarı	100	-
Kurumlar vergisi matrahı	-	100
Kurumlar vergisi oranı	30%	20%
Kurumlar vergisi	-	20
Vergi sonrası kazanç	100	80
Dağıtılan kazanç	100	80
Kar dağıtım stopajı	10	8,0
Kurum bünyesindeki toplam vergi yükü	10	28,0

Kaynak: Akil (2006:47)

Yatırım indirimi uygulaması; gelişmiş ekonomilerde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, gelişmekte olan ekonomilerde ise milli gelirin artışı ve dengeli dağılımını sağlamak suretiyle kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik vergisel teşvikler içerisinde en önemlisi ve en fazla uygulananıdır. Yatırım indiriminden yararlanmak için gerekli olan alt sınır çok düşük olduğu için bu uygulama özellikle KOBİ'ler için teşvik edici bir destek niteliğindedir. Bununla birlikte yatırım indiriminin sonuçları istatistiksel olarak tam olarak bilinmediği için etkileri tam olarak değerlendirilememektedir.

Vergi sistemimizde yer alan bir diğer teşvik ise; yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere belge kapsamında yapılan makine ve teçhizat teslimlerinin katma değer vergisinden istisna edilmesidir.

Ar-Ge harcamaları da vergisel olarak teşvik edilmektedir. İşletme bünyesinde gerçekleştirilen ve yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının yüzde 40'ı yıllık beyanname ile bildirilen gelirden/kurum kazancından indirilebilmektedir.

Özel sektörün yürüttüğü eğitim ve öğretim faaliyetleri için vergi teşviği verilmektedir. 01.01.2004 tarihinden itibaren faaliyete başlayan özel okulların işletilmesinden elde edilen kazançlar 5 vergilendirme dönemi gelir vergisi veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bunun yanı sıra, özel okullar tarafından ilgili dönem kapasitelerinin yüzde 10'unu geçmemek üzere verilen bedelsiz eğitim ve öğretim hizmetleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir.

Endüstri Bölgelerinde faaliyette bulunan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik teşviklere 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanununda yer verilmiştir. Bu bölgelerde faaliyette bulunan mükelleflere gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği sağlanmaktadır.

Teknoloji geliştirme bölgelerinde faaliyet gösteren mükelleflerin bölgedeki yazılım ve Ar-Ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar 31.12.2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Ayrıca, bu bölgelerde çalışan

araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31.12.2013 tarihine kadar gelir vergisinden istisnadır. Teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin kazançlarının gelir veya kurumlar vergisinden istisna bulunduğu süre içinde, sadece bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden de istisna tutulmuştur. Türkiye’de Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) sektörü son 5 yıl içinde en hızlı büyüyen sektörlerin başında gelmektedir. BİT sektörünün GSMH içindeki payının 2003 yılındaki yüzde 4,8 seviyesinden 2006 yılı sonunda yüzde 6 seviyesine erişmesi beklenmektedir. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu çerçevesinde sağlanan teşvikler sonrasında bu bölgelerde faaliyet gösteren BİT ve yazılım firmaları ve istihdam edilen insan kaynakları sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. Genel olarak bilgi ekonomisinin ve özelde bilgi ve iletişim teknolojilerinin iş gücü piyasalarına doğrudan ve dolaylı çeşitli etkileri bulunmaktadır. Öncelikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomi içindeki yerinin gittikçe artması ve bu alanın başlı başına bir sektör haline gelmesiyle birlikte yeni istihdam olanakları doğmaktadır. Bu teknolojilerin ekonominin genelinde daha çok kullanılmasıyla birlikte uzmanlık ve başlangıç düzeyinde bu teknolojileri kullanma becerisine sahip kişilerin istihdamına olan talep artacaktır.⁵⁵

İhracat için yatırımı ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak üzere, 3218 sayılı kanun ile serbest bölgeler kurulmuştur. Bu bölgelerde faaliyet gösteren firmalar; gerçekleştirdikleri faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden ve faaliyetleri ile ilgili yaptıkları işlemler 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan, bu bölgelerde istihdam edilen personele ödenen ücretler 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden istisna edilmiştir. Ayrıca, serbest bölgelerde faaliyette bulunan mükelleflerin, bu bölgelerde elde ettikleri kazançlar,

⁵⁵ GÜDER, TAŞÇI (2006)

Avrupa Birliğine üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Serbest bölge hükümlerinin uygulandığı mallar ile serbest bölgelerde verilen hizmetler katma değer vergisinden de istisna edilmiştir. Serbest bölgelerde 31.10.2006 tarihi itibarıyla 41.146 kişi istihdam edilmektedir.

Organize sanayi bölgelerinde yatırım yapılması ve istihdam olanaklarının artırılması amacıyla buralarda faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine, en az 30 işçi çalıştırmaları koşuluyla, gelir vergisi stopajı teşviki sağlanmaktadır. Ayrıca, organize sanayi bölgeleri;

- Kanununun uygulanması ile ilgili işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.
- Organize sanayi bölgeleri kurulması amacıyla oluşturulan iktisadi işletmelerin arsa ve işyeri teslimleri katma değer vergisinden istisnadır. Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin alt yapılarını hazırlamak ve buralarda faaliyette bulunanların arsa, elektrik, gaz, buhar ve su gibi ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kamu kurumları ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce birlikte oluşturulan ve kazancının tamamını bu yerlerin ortak ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanan iktisadi işletmeler kurumlar vergisinden muaftır.
- Organize sanayi bölgelerindeki binalar, inşalarının sona erdiği tarihi takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl süreyle emlak vergisi muafiyetinden faydalanırlar.
- Organize sanayi, endüstri veya teknoloji geliştirme bölgelerinde yer alan gayrimenkullerin ifraz veya taksim veya birleştirme işlemleri harçtan müstesnadır.

2.4. 2001 KRİZİ SONRASI UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

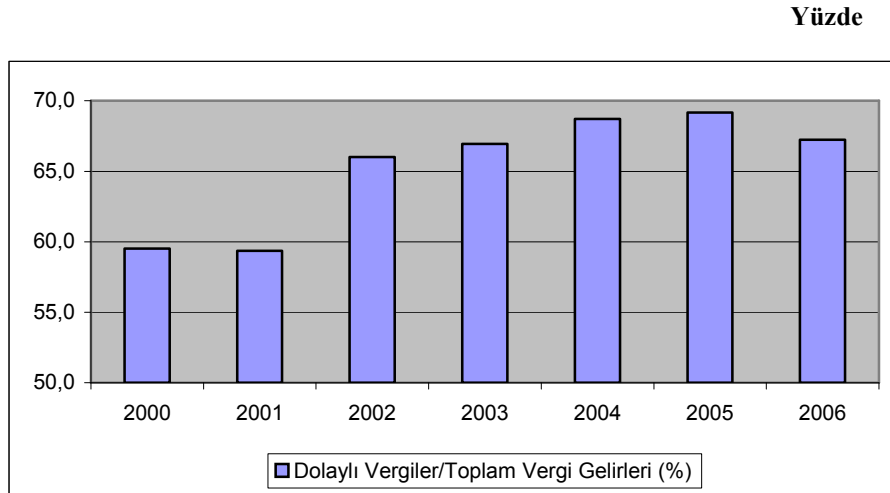
2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan ekonomik krizler sonucu faiz oranları yükselmiş, enflasyon oranlarındaki önemli artışlar ve döviz kurundaki dalgalanma ekonomideki belirsizliğin artmasına sebep olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda kamu açığı ve kamu borç stoku önemli ölçüde yükselmiştir. Bu dönem sonrasında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ve IMF ile birlikte düzenlenen stand-by programlarının temel hedefleri sıkı maliye politikası ile kamu borç stokunun azaltılması, sıkı para ve enflasyon hedefine dayalı Merkez Bankası politikası ve yapısal reformların sürdürülmesi olmuştur. Sıkı maliye politikası çerçevesinde konsolide bütçede her yıl yüzde 6.5 oranında faiz dışı fazla yaratılması hedeflenmiştir. Bunun için mümkün olduğu kadar kamu gelirlerini artırmak ve kamu harcamalarını azaltmak politikası izlenmiştir. Kamu harcamalarının önemli bir kısmını faiz harcamaları ve personel harcamaları oluşturmaktan dolayı kamu harcamalarının azaltılması yoluyla faiz dışı fazlanın artırılması tek başına yeterli olmamıştır. Yatırım ve eğitim harcamalarının uzun vadede genel ekonomi üzerindeki etkisinin negatif olacağı bilinmektedir. Bu sebepten dolayı hedeflenen faiz dışı fazla tutarına ulaşmak için vergi gelirlerini artırıcı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler genel olarak şunlardır:

- 2001 yılında; mevduat üzerindeki stopaj oranı yüzde 16’ya çıkarıldı, kurumlar vergisi geçici vergi oranı yüzde 25’e yükseltildi, motorlu taşıtlar vergisi yüzde 75 oranında artırıldı, özel iletişim ve işlem vergisi uygulamasına devam edildi, taşıt alım vergisi yüzde 60 oranında artırıldı, genel KDV oranı yüzde 18’e, yüzde 25’lik oran yüzde 26’ya çıkartıldı ve akaryakıt tüketim vergisi, petrol fiyatlarından bağımsız olarak, TEFİ’ye endekslendi.
- Özel iletişim ve işlem vergisi uygulamasına 2002 yılında da devam edildi.

- 2003 yılında; kurumlar vergisi geçici vergi oranı yüzde 25’den yüzde 30’a yükseltildi, ek motorlu taşıtlar vergisi uygulaması getirildi, özel iletişim ve işlem vergisi uygulamasına bu yılda devam edildi.
- 2004 yılında; mevduat üzerindeki stopajda 2 puanlık artış yapıldı, kurumlar vergisi oranı sadece bu yıl için yüzde 33’e çıkarıldı.
- 2005 yılında; bazı lüks tüketim mallarından alına özel tüketim vergisi yüzde 6,7’den yüzde 20’ye çıkarıldı.

Bütçe gelirlerini artırmak amacı ile alınan bu tedbirler sonucunda dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı giderek artmıştır. Türkiye her yıl son derece yüksek bir birincil fazla elde etmiş ve bu durum programın büyüyen kredibilitelerini desteklemiştir. Bu dönemde faiz dışı fazla hedefine ulaşıldığı halde faiz dışı fazlanın niteliği hakkında bazı eleştiriler vardır. Vergi tedbirlerine göre daha sürdürülebilir olan harcama tedbirlerindense kamu gelirlerini artırmak yoluyla faiz dışı fazla hedefine ulaşılmasının genel ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olduğu düşünülmektedir. Başka bir eleştiri, yüksek vergi oranları gibi gelir önlemlerine güvenmenin büyümeyi engellediği ve kayıtdışı faaliyeti teşvik ederek kayıtlı istihdamı olumsuz etkilediği şeklindeki görüştür.

Şekil 12: Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2000-2006)

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü

2000 yılında yüzde 12,3 olan akaryakıt ürünlerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2005 yılında yüzde 18,1 olmuştur. Dolaylı vergilerdeki (özellikle enerji ürünlerindeki) artışların doğrudan kayıtlı sektör mallarının fiyatlarında artışa sebep olduğu düşünülmektedir. Bu tür vergi artışları kayıtlı sektör mallarına olan talebi azaltmakta ve üretim düşme eğilimi göstermektedir. Vergiden kaynaklanan kayıtlı sektör yatırım mallarındaki fiyat artışlarının kombinasyonu, yatırım talebini kısa vadede önemli ölçüde düşürmektedir. Daha düşük yatırım seviyeleri daha düşük üretim kapasitesine yol açmakta ve özel sektördeki diğer üretim faktörlerinin marjinal ürününü azaltmaktadır.

3. VERGİLEMENİN İSTİHDAM TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. OECD ÜLKELERİNDE İSTİHDAM VERGİLERİNİN İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ

1980'lerde ve 1990'ların başında vergi politikalarında dramatik değişimler olmuştur. Bu dönemde Avrupa ve Kuzey Amerika kademeli vergi yapısından vergi tabanının genişletilmesi ve dolaylı vergilerin artırılmasına yer veren bir vergi yapısına doğru bir geçiş yaşamışlardır. 1985'den bu yana uygulanan vergi reformları sonucunda düşük gelir guruplarına uygulanan marjinal vergi oranları, ortalama ücretlilere göre düşüş göstermiştir.

OECD ülkelerinde istihdam vergileri üzerinde yapılan düzenlemeler genel olarak şunlardır:

- Gelir vergisi tarifesindeki yüksek oranların düşürülmesi,
- Vergi kademelerinin sayısının indirilerek vergi yapısının sadeleştirilmesi,
- Vergi indirimlerinin ve istisnalarının çeşitliliğinin azaltılması,
- Vergi tabanının ek ödemeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi,
- Erkek ve kadınların ayrı ayrı vergilendirilmesi,
- İşçi ve işverenin ödediği sosyal güvenlik katkı paylarındaki görece değişimler,
- Sosyal güvenlik katkı payları ile ilgili tavanların kaldırılması,
- Bazı ülkelerde istihdam vergilerinden tüketim vergilerine doğru bir kayma olmuştur.

Bütün bu düzenlemelerin istihdam oranına toplamda etkisinin anlaşılması çok güçtür ve genel bir eğilimden bahsetmek oldukça zordur. Aynı zamanda, bu

önlemler işgücü piyasası ile ilgili olarak yapılan diğer tedbirlerle birlikte gerçekleştiğinden etki değerlendirmesi yapmak güçleşmektedir.

Tablo 39:Seçilmiş OECD Ülkelerinde İstihdam ve Vergi Yükünde Gelişmeler

		1994	2005	Ort. Artış(%)
Danimarka	İstihdam	72,4	75,5	0,42
	İşsizlik oranı	7,7	4,8	-4,62
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	30,6	30,4	-0,07
	Toplam yük ⁽²⁾	41,5	41,4	-0,02
Finlandiya	İstihdam	59,9	68	1,28
	İşsizlik oranı	16,8	8,4	-6,70
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	24,2	24,9	0,29
	Toplam yük ⁽²⁾	43,8	44,6	0,18
Fransa	İstihdam	58,4	62,3	0,65
	İşsizlik oranı	11,7	9,5	-2,06
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	13,1	15,4	1,63
	Toplam yük ⁽²⁾	47,4	50,1	0,56
Almanya	İstihdam	64,5	65,5	0,15
	İşsizlik oranı	8,3	9,5	1,36
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	19,6	20,9	0,64
	Toplam yük ⁽²⁾	50,7	51,8	0,21
Yunanistan	İstihdam	54,1	60,3	1,09
	İşsizlik oranı	8,9	9,8	0,97
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	0,6	5,6	25,03
	Toplam yük ⁽²⁾	34,9	38,8	1,06
Macaristan	İstihdam	53,5	56,9	0,62
	İşsizlik oranı	11	7,2	-4,15
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	12,4	19,4	4,58
	Toplam yük ⁽²⁾	45,8	50,5	0,98
İrlanda	İstihdam	51,9	67,1	2,60
	İşsizlik oranı	14,3	4,3	-11,32
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	10,6	12,6	1,74
	Toplam yük ⁽²⁾	23,8	25,7	0,77
İtalya	İstihdam	51,5	57,5	1,11
	İşsizlik oranı	10,6	7,7	-3,15
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	18,6	18,1	-0,27
	Toplam yük ⁽²⁾	45,7	45,4	-0,07

Kaynak: OECD

Not: (1) Gelir vergisinin brüt ücrete oranı (2) Vergiler ve işçi, işveren sosyal güvenlik primleri toplamının brüt ücrete oranı

İstihdam üzerinden alınan vergilerin işgücü talebi üzerinde etkili olduğu düşünülürse, basit bir teoriye göre, istihdam üzerindeki vergi yükünün azaltılması istihdam maliyetlerinin azalmasına yol açacaktır. Ancak, istihdam vergilerindeki değişimin işgücü talebi üzerinde farklı etkilerde bulunduğu görülmektedir. Birçok ülkede istihdam artışı ile vergi yükü arasında pozitif bir ilişki bulunmasına rağmen bu ilişki çok güçlü değildir.

Tablo 39: Seçilmiş OECD Ülkelerinde İstihdam ve Vergi Yükünde Gelişmeler (Devamı)

		1994	2005	Ort. Artış(%)
Güney Kore	İstihdam	62,8	63,7	0,14
	İşsizlik oranı	2,5	3,7	4,00
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	2,2	2,7	2,07
	Toplam yük ⁽²⁾	16,6	17,3	0,41
Hollanda	İstihdam	63,9	72	1,20
	İşsizlik oranı	6,8	4,8	-3,42
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	8,5	10,5	2,14
	Toplam yük ⁽²⁾	43,6	38,6	-1,21
Yeni Zelanda	İstihdam	68	74,6	0,93
	İşsizlik oranı	8,1	3,7	-7,54
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	20,7	20,5	-0,10
	Toplam yük ⁽²⁾	20,7	20,5	-0,10
Norveç	İstihdam	72,2	75,2	0,41
	İşsizlik oranı	6	4,6	-2,62
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	20,9	21,2	0,14
	Toplam yük ⁽²⁾	36,9	37,3	0,11
Polonya	İstihdam	58,3	53	-0,95
	İşsizlik oranı	14,4	17,8	2,14
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	6,1	6,4	0,48
	Toplam yük ⁽²⁾	43,1	43,6	0,12
İspanya	İstihdam	47,4	64,3	3,10
	İşsizlik oranı	19,5	9,2	-7,24
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	12,7	14	0,98
	Toplam yük ⁽²⁾	38	39	0,26
İngiltere	İstihdam	68,7	72,6	0,55
	İşsizlik oranı	9,3	4,7	-6,60
	Gelir vergisi ⁽¹⁾	15,9	15	-0,58
	Toplam yük ⁽²⁾	31,2	33,5	0,71

Kaynak: OECD

Not: (1) Gelir vergisinin brüt ücrete oranı (2) Vergiler ve işçi, işveren sosyal güvenlik primleri toplamının brüt ücrete oranı

Tablo 39’da, bazı OECD ülkelerinde, 1994 –2005 yılları arasında büyüme ve istihdam oranları ile işsizlik oranlarındaki ortalama artış yer almaktadır. Tabloda yer alan 15 ülkenin 10’unda toplam vergi yükü ile istihdam oranı arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu görülmektedir.

Vergi politikalarının çeşitli makro ekonomik etkileri bulunmaktadır. Devlet özel kesimden bir kısım satın alma gücünü vergilerle kamu kesimine aktararak toplam harcama ve üretim yapısını değiştirmektedir. Bu anlamda devletin harcama yapısı birçok makro ekonomik sonuçlara yol açacaktır. Diğer yandan, vergi sisteminin yapısı da makro ekonomik etkiler doğurmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergilerin indirilerek harcama üzerinden alınan vergilerin artırılması ekonomideki toplam talep ve fiyat yapısını değiştirecektir. Eğer kişiler çalışma süresini seçmekte az çok serbestliğe sahip iseler, vergi sonrasında kendileri için en uygun çalışma

süresini belirleyeceklerdir. Bu kararların sonucu ülke çapında işgücü arzı değişecektir.⁵⁶ Vergi politikalarının işgücü talebi üzerindeki etkisinin boyutunu etkileyen bir diğer unsur kayıt dışılıktır. Kayıt dışı istihdam üzerindeki vergi yükü sıfır olduğundan, vergi oranlarındaki bir değişimin ne ölçüde kayıt dışılığı azaltacağını tespit etmek oldukça güçtür.

Bordro vergilerinin düşürülmesinin istihdam ve kayıtlı faaliyet bakımından fiili etkisi, muhtemelen işgücü piyasasının yapısal özelliklerine, işgücü talebinin esnekliğine (işgücü maliyeti düştüğünde firmaların işe almak isteyeceği işçilerin sayısı) ve verginin etki alanına bağlı olacaktır. İşverenlerin, işçilerin sosyal güvenliği için katkı yapmaları zorunluluğu olmasına karşın ücretleri belli bir oranda düşürebilmeleri imkanına sahip olmaları halinde, sosyal güvenlik primi işverenlere tahakkuk etse de fiilen işçiler tarafından ödenmektedir. İstihdam vergilerinin işçiler üzerine kaydırılması halinde, vergilerin düşürülmesinin istihdama etkisi nispeten küçük olabilecektir. İşverenin ödediği bordro vergileri işgücü maliyetini artıracığından, işverenin teklif edeceği ücretin düşmesine yol açacaktır. Gelir vergisi ve işçinin ödediği sosyal güvenlik vergisi çalışanların aldığı net ücretin azalmasına yol açarak ücret pazarlıklarında talep edilen brüt ücretin miktarının artmasına yol açmaktadır.

Ücret pazarlığı modelleri, vergi oranlarındaki bir artışın uzun dönemde vergi hariç net reel ücretlerin işsizlik ödemesine göreceli yakın olduğu noktada işsizlik oranını etkileyeceği fikrinden hareketle tasarlanmıştır. Kısa vadede vergi oranlarındaki artış işgücü maliyetlerinin artmasına yol açarak işsizlik oranının artmasına neden olabilir. Bununla birlikte OECD ülkelerine bakıldığında bu görüşü desteklemeyen sonuçlar görülmektedir. Ücretlerin belli dönemlerde yapılan anlaşmalarla belirlendiği bir ortamda vergilemenin işsizlik üzerindeki etkisini ölçmek oldukça güçtür.

⁵⁶ Uluatam (1990)

Tablo 40: Ücretler Üzerinden Alınan Vergilerin İstihdam Üzerindeki Etkisi İle İlgili Bazı Çalışmaların Sonuçları

Vergi yükündeki yüzde 10 oranındaki artışın istihdam oranı üzerinde uzun dönemde etkisi (yüzde)	Etki	Örneklem
Scarpetta (1996)	-0,3	17 OECD ülkesi
Nickell and Layard (1999)	-2,4	1983-93 20 OECD ülkesi
Nicoletti and Scarpetta (2001)	-1,5	1983-94 20 OECD ülkesi
Nickell et al. (2003)	-2,7	1982-98 20 OECD ülkesi 1961-92
Vergi yükündeki yüzde 10 oranındaki artışın işsizlik oranı üzerinde uzun dönemde etkisi (yüzde)		
Planas (2003)	3,2	Euro bölgesi 1970-2002
Scarpetta (1996)	1,1	17 OECD ülkesi 1983-93
Elmeskov et al. (1998)	1,2	18 OECD ülkesi 1983-95
Nickell and Layard (1999)	2	20 OECD ülkesi 1983-94
Daveri and Tabellini (2000)	5,5	14 OECD ülkesi 1965-91
Nickell et al.(2003)	1,1	20 OECD ülkesi 1961-92

Kaynak : Nickell, 2003

Vergilemenin işsizlik üzerindeki kısa vadeli etkisi, bir yıldan daha kısa veya ücret sözleşmesi süresince. Kısa vadeli etkinin uzun vadeli etkiye dönüşeceği fikrinin oluşmasına da yönelik önemli sebepler vardır. Örneğin, kısa vadede bir vergi artışı durumunda öncelikle nitelikli işgücü işten çıkarılmakta ve bu durum uzun vadede kalıcı işsizliğe yol açabilmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi istihdam vergilerindeki artışın istihdam üzerindeki etkisi, makroekonomik göstergelerin durumuna ve istihdamın yapısına göre değişmektedir. OECD ülkeleri için vergi yükündeki artışın uzun dönemde işsizlik oranına etkisi ile ilgili olarak yapılan bazı analitik çalışmaların sonuçları Tablo 40'da yer almaktadır. Buna göre; istihdam vergilerindeki yüzde 10'luk artış istihdam

oranını yüzde 0.3 ile yüzde 2.7 arasında değişen oranlarda azaltmaktadır. Vergi yükündeki yüzde 10'luk artış işsizlik oranını yüzde 1.1 ile yüzde 5.5 arasında değişen oranlarda artırmaktadır.

3.2 TÜRK İMALAT SANAYİİNDE ÜCRETLERİN VE İSTİHDAM VERGİLERİNİN İŞGÜCÜ TALEBİNE ETKİSİ

Aşağıdaki bölümde imalat sanayiinde reel ücretler ve ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin işgücü talebine etkisini belirleyen bir ekonometrik uygulama gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 YÖNTEM VE VERİLER

İşgücü talebini etkileyen belli başlı değişkenler faktör maliyetleri ve üretim seviyesidir. Tahminlerde kullanılan temel model aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

$$L=f(W,Q)$$

Yukarıdaki fonksiyonda, L emek miktarını, W işgücü maliyetini, Q ise çıktı düzeyini göstermektedir. İşgücü talebi üretim seviyesi arttıkça yükselir, işgücü maliyeti arttıkça azalır. Diğer bir deyişle işgücü talebi işgücü maliyeti ile negatif, üretim seviyesi ile pozitif bir ilişkiye sahiptir.

Türkiye ekonomisinde kayıtdışılık oldukça fazladır ve tarım kesiminin istihdam içerisindeki payı oldukça yüksektir. Bu nedenlerden dolayı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki kurulabilmesi açısından TÜİK'in imalat sanayi istatistikleri kullanılmıştır. Buna göre tahminlere temel oluşturan birinci model denklemini aşağıdaki gibidir;

$$(1) \quad \ln L_t = \beta_0 + \beta_1 \ln W_t (-1) + \beta_2 \ln Q_t (-1) + \epsilon_t$$

Yukarıdaki denklemden Lt imalat sanayiindeki istihdamı, Wt imalat sanayiindeki reel ücretleri, Qt imalat sanayiindeki üretimi ifade etmektedir, ε ise

hata terimidir. Reel ücretler hesaplanırken TÜİK Özel İmalat Sanayii Üretimde Çalışan Kişi Başına Kazanç Endeksi (1997=100) kullanılmıştır. İstihdam verisi olarak TÜİK özel imalat sanayi üretimde çalışanlar endeksi (1997=100) kullanılmıştır. Bu endekslerin derlenmesinde TÜİK'in "Üç Aylık Sanayi İstihdam Anketi" adlı istatistiki anketinden elde edilen veriler kullanılmaktadır. Bu anket özel sektördeki 10 veya daha çok ücretli çalışmanı bulunan ve katma değer yaklaşık yüzde 80'ini kapsayan işyerlerini temsil eden orta ve büyük ölçekli imalat sanayii işyerlerini kapsamaktadır. Üretimde çalışanlar tanımı içerisine üretim, monte, mağaza temizliği, toplama, yükleme (teslim hariç), depolama, ambalaj, tamir, fabrika içi taşıma, kayıt tutucu ve test yapıcı gibi üretim sürecinin herhangi bir aşamasındaki görevi kayıt veya hızlandırma olan hizmet veya kontrol personelini de içeren, işyerlerinin doğrudan üretiminde veya ilişkili faaliyetlerde çalışan bütün personel girmektedir. Endeks hesaplamasında kullanılan ücretin kapsamına ise ücretli çalışana, çalıştığı sürede hizmeti karşılığında gelir vergisi kesilmeden önce, çalışanlardan kesilen sosyal güvenlik ve emeklilik kesenekleri dahil, ikramiye, prim, tazminat ve toplu iş sözleşmesinden doğan ücret farkı ve işverenin sosyal güvenlik katılımı hariç bordrolarda gösterilen brüt ödemeler girmektedir.

İşgücü talebini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak, imalat sanayi istatistiklerindeki verilerin yetersizliği nedeniyle üretim ve reel ücretler dışındaki diğer faktörler modelde yer almamaktadır. İmalat sanayiinde yüksek boyutlarda kayıtdışı istihdam söz konusudur. Ancak, kayıtdışı istihdama ilişkin veri bulunmadığından modelde kayıtdışı istihdamın olmadığı varsayılmıştır.

Modelde 1988 1.çeyrek - 2007 2.çeyrek dönemi verileri kullanılmıştır. İstihdam, üretim ve ücret verileri mevsimsellikten arındırılmıştır. Reel değişkenlerin hesaplanmasında deflatör olarak TEFE kullanılmıştır. Denklemdaki tüm değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Değişkenlerin firmaların istihdam kararı üzerindeki etkilerinin gecikmeli olacağı düşünüldüğünden bir gecikmeli değerler kullanılmıştır.

Çalışmada esas amaç imalat sanayiinde ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin işgücü talebi üzerindeki etkisini ölçmek olmakla beraber

Türkiye’de bu alanda veri eksikliği olması dolayısıyla işgücü maliyetlerini detaylı olarak görme imkanı yoktur. TÜİK imalat sanayii istatistiklerinde, ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak, imalat sanayiinde istihdam vergilerinin gelişimini ve istihdam üzerindeki vergi yükünün işgücü talebine etkisini görebilmek açısından TÜİK ücret ve kazanç istatistikleri ve TÜİK Özel İmalat Sanayii Üretimde Çalışan Kişi Başına Kazanç Endeksi kullanılarak 1988 1.çeyrek-2007 2. çeyrek dönemini kapsayan bir ücret serisi elde edilmiştir. (TÜİK ücret ve kazanç istatistikleri 2004 yılına kadar gitmektedir)

Yukarıda bahsedildiği gibi endeks hesaplamasında kullanılan ücret verisinin kapsamına ücretlinin ödediği primler girmektedir. Bu nedenle, elde edilen ücret serisinden işçinin ödediği sosyal güvenlik primleri ve işsizlik sigortası çıkarılarak bir brüt ücret serisi elde edilmiştir. Bu brüt ücret serisinden yola çıkarak bir gelir vergisi matrahı elde edilmiştir. Bu gelir vergisi matrahından, yıllar itibarıyla uygulanan gelir vergisi tarifelerindeki oranlar kullanılarak, ödenen gelir vergisi tutarları hesaplanmıştır. Bu hesaplama yapılırken özel gider indirimi ve özel indirim tutarları göz önünde bulundurulmuştur. Gelir vergisi tutarları hesaplanırken, 1988 yılından bu yana yıllar itibarıyla uygulanmış olan vergi tarifeleri ile özel indirim tutarları kullanılmış, 2005 yılından beri özel indirim uygulaması kaldırılıp özel gider indirimi uygulamasına geçildiğinden bu yıldan itibaren TİSK Çalışma İstatistiklerinde yer alan veriler kullanılmıştır. Veri olmadığından dolayı 2005 yılına kadar uygulanan vergi iadesi kapsamında yapılan iadeler hesaplamada yer almamaktadır. Aynı şekilde brüt ücretten yola çıkarak sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası işveren tutarları hesaplanmıştır. Sosyal güvenlik primleri hesaplanırken genel prim oranları kullanılmıştır. Mevcut uygulamada prim oranları işkolu ve işçinin sakatlık derecesine göre değişmektedir.⁵⁷ Ancak, çalışmada sektörel ayırım yapılmadığı için sosyal güvenlik primleri hesaplanırken genel oranlar kullanılmıştır.

Böylece 1998 1.çeyrek – 2007 2. çeyrek dönemini kapsayan tahmini bir brüt ücret ve vergi yükü serisi elde edilmiştir. Bu veriler yardımıyla vergi yükü istihdam

⁵⁷ 506 Sayılı Kanunun 73.md

ilişkisi hesaplanmaya çalışılmıştır. Buna göre tahminlere temel oluşturan ikinci model denklemi şöyledir;

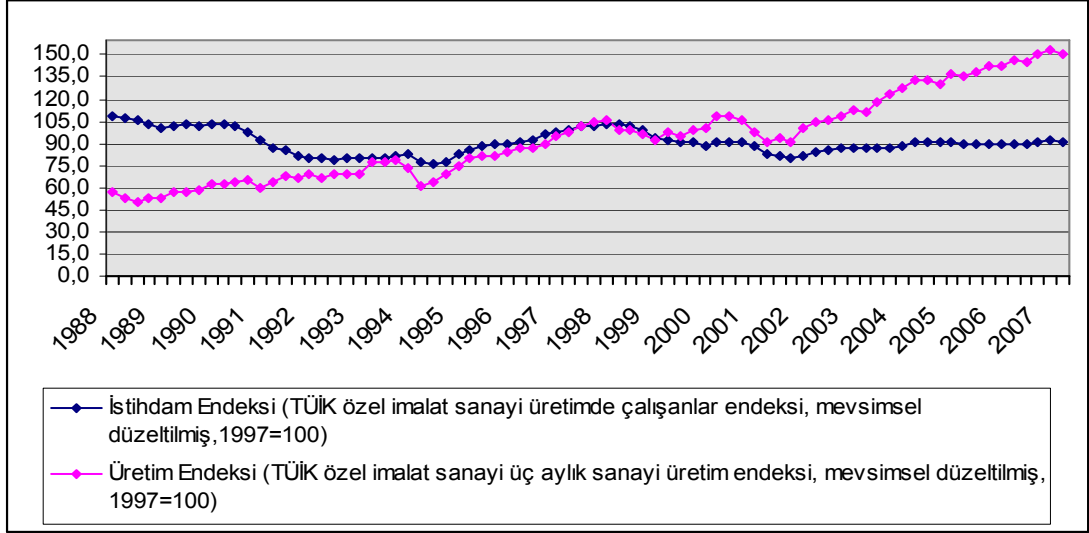
$$(2) \quad \ln Lt = \beta_0 + \beta_1 \ln Qt (-1) + \beta_2 \ln Wbt (-1) + \beta_3 \ln Vert (-2) + \epsilon_t$$

Yukarıdaki denklemde Lt imalat sanayiindeki istihdamı, Wbt imalat sanayiindeki reel brüt ücretleri, Vert ise ücretler üzerinden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin toplamını ifade etmektedir. Burada işçinin ödediği sosyal güvenlik primleri ve işsizlik sigortası primleri toplam vergi yükü kapsamına girmektedir. Türkiye’de ücret pazarlıkları net ücret üzerinden yapıldığından ödenen bütün vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin nihai olarak işverene maliyet olarak yansıtacağı düşünülmektedir. Vergi indirimlerinin istihdam maliyetlerine yansıtılması zaman alacağından bu verinin iki gecikmeli değeri alınmıştır.

Birinci denklemde TÜİK Özel İmalat Sanayii Üretimde Çalışan Kişi Başına Kazanç Endeksi kullanılarak ücretlerin istihdam talebine etkisi hesaplanmış, ikinci denklemde ise TÜİK imalat sanayi istatistiklerinden yola çıkarak hesaplanan “tahmini reel brüt ücret” ve “vergi yükü” serisi kullanılarak brüt ücretin ve ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primlerindeki değişmelerin istihdam talebine etkisi hesaplanmıştır.

Şekil 13’de modelde veri olarak kullanılan imalat Sanayiinde İstihdam ve Üretim Endeksinin 1988 1 çeyrek-2007 2. çeyrek dönemindeki gelişimi ele alınmıştır. Bu grafikten de görülebileceği gibi 1990’lı yıllarda imalat sanayiinde üretim ile istihdam seviyesi arasında yakın bir ilişki olmasına rağmen özellikle 2002 yılından sonra üretim seviyesi istihdamın çok üzerinde artış göstermiştir. Bu gelişimde, yukarıdaki bölümlerde değinildiği gibi, üretim artışının verimlilik yoluyla sağlanmasının büyük önemi olduğu düşünülmektedir.

Şekil 13: İmalat Sanayiinde İstihdam ve Üretim Seviyesinin Gelişimi

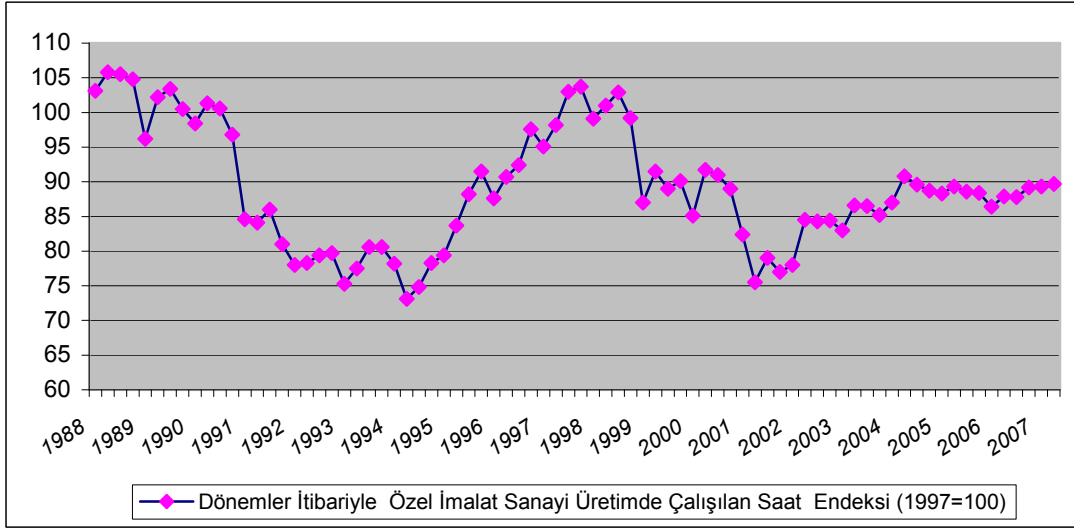
Kaynak: TÜİK İmalat Sanayi İstatistiklerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

İmalat Sanayiinde üretim artışının istihdam yaratmamasının sebepleri arasında işgücü piyasasının esnekliği ile ilgili sorunlar yer almaktadır. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi Türk işgücü piyasası esneklik açısından dezavantajlı durumdadır. Şekil 14’de görüldüğü gibi 2002 yılından itibaren özel imalat sanayiinde üretimde çalışan saat artmıştır. Ancak, bu tarihten itibaren görülen üretim artışına rağmen istihdam seviyesinde önemli oranda artış olmamıştır. Ücret dışı işgücü maliyetlerinin fazlalığı, işçi alıp-çıkarma prosedürlerinin çokluğu işverenleri işçi almak yerine mevcut işçileri fazla çalıştırmak yolunu seçmeye yöneltmektedir. Bu durum, işten ayrılma maliyetlerine maruz kalmaksızın gerekli hallerde üretimde azalmalara izin vermektedir.⁵⁸ Şirketler yeni işçi almaktansa daha yüksek fazla mesai ücretleri ödemek pahasına mevcut işçilerini kullanmayı daha avantajlı olarak görmektedir. Sosyal güvenlik ödemeleri çalışılan saate değil çalışan günlerin sayısına göre hesaplandığından, firmalar yeni işçileri işe almak yerine mevcut işçileri fazla mesai ile kullanmayı tercih etmektedir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu ile işveren ile işçilere karşılıklı olarak daha uzun çalışma haftaları tespit etme imkanı verilmesi işverenin yeni işçi istihdam etmek yerine çalışma saatlerini artırmasını teşvik etmiş görülmektedir.

⁵⁸ ŞANALMIŞ, Okkalı Dilek, “Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasasında Esnekliğin İş Yaratma Üzerindeki Etkisi ve Türkiye’nin Durumu”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi ,Ankara, Aralık 2006

Türkiye’de işveren açısından sosyal güvenlik primleri ve vergiler dışında en önemli yük kıdem tazminatıdır. Bu çalışmada sadece vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin işgücü talebi üzerindeki etkisini incelemiştir. Ancak, ekonomik dalgalanmaların son yıllarda işgücü piyasasında esnekliği son derece önemli hale getirmiş olması, kıdem tazminatı yükümlülüklerinin bilhassa maliyetli olmasına neden olmuş olabilir.

Şekil 14:Özel İmalat Sanayi Üretimde Çalışılan Saat Endeksi (1997=100)

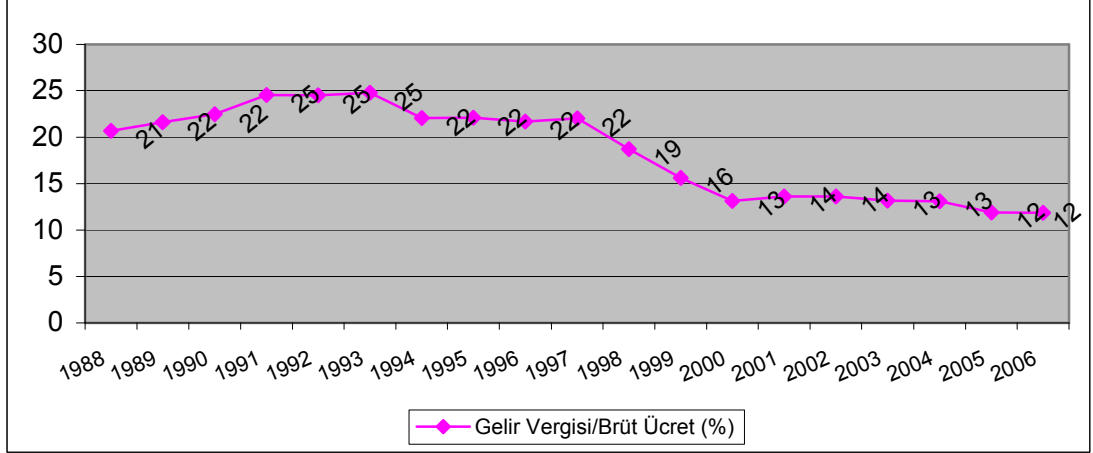

Kaynak: TÜİK İmalat Sanayi İstatistikleri

Yukarıda da belirtildiği gibi TÜİK imalat sanayii istatistiklerinde, ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak, imalat sanayiinde istihdam vergilerinin gelişimini ve istihdam üzerindeki vergi yükünün işgücü talebine etkisini görebilmek açısından ücretlerin TL değeri için TÜİK ücret ve kazanç istatistikleri ve ücret artışlarını tespit etmek için TÜİK Özel İmalat Sanayii Üretimde Çalışan Kişi Başına Kazanç Endeksi kullanılarak 1988 1.çeyrek-2007 2. çeyrek dönemini kapsayan bir ücret serisi elde edilmiş ve bu ücret serisinden yola çıkarak tahmini bir vergi yükü serisi hesaplanmıştır. Şekil 15’te yıllar itibarıyla imalat sanayii ücretlerinden alınan gelir vergisinin brüt ücrete oranı görülmektedir. Gelir vergisinin brüt ücrete oranı yıllar itibarıyla azalmıştır. 1998 ve 1999 yıllarında ücretlere uygulanan vergi tarifesi 5 puan indirilmiştir. Böylece 1997 yılında yüzde 22 olan gelir vergisinin brüt ücrete oranı 1998 yılında yüzde 19, 1999 yılında ise yüzde 16 olmuştur ve 2006 yılına kadar azalmıştır.

Şekil 15:İmalat Sanayiinde Ücretlerden Alınan Gelir Vergisinin Brüt Ücrete Oranı

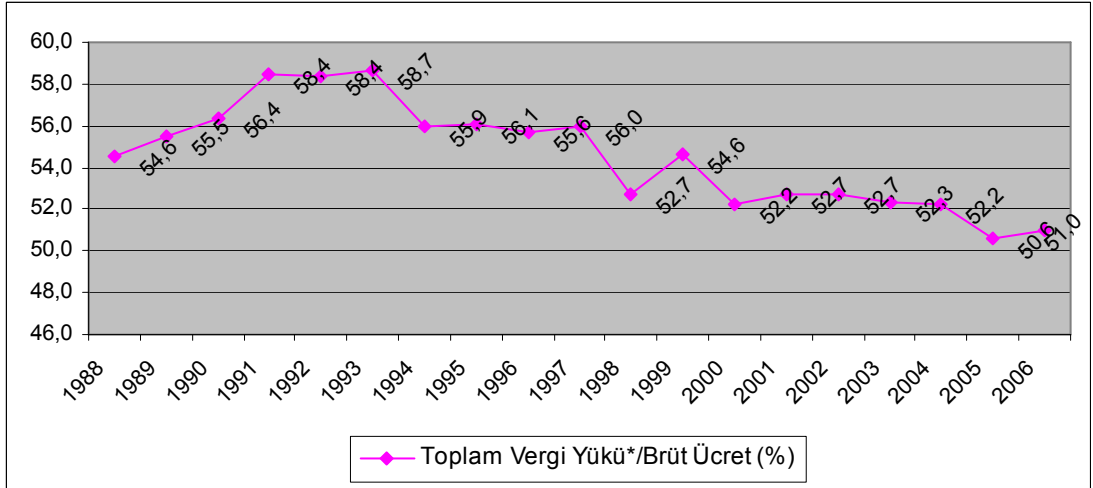
(Yüzde)

Kaynak: TÜİK İmalat Sanayii İstatistiklerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 16:İmalat Sanayiinde Ücretler Üzerindeki Toplam Vergi Yükünün Gelişimi

(Yüzde)

* Gelir Vergisi + Damga Vergisi + Sosyal Güv. İşçi Payı + Sosyal Güv. İşveren Payı + İşsizlik Sig. İşçi Payı + İşsizlik Sig. İşveren Payı

Kaynak: TÜİK İmalat Sanayii İstatistiklerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 16’da İmalat Sanayiinde Ücretler Üzerinden alınan vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin oluşturduğu tahmini yükün yıllar itibarıyla gelişimi görülmektedir. Toplam vergi yükü uzun dönemde azalma eğilimindedir ancak, özellikle 2000 yılından bu yana önemli bir azalma göstermemiştir. Toplam vergi yükündeki azalma önemli ölçüde gelir vergisi indirimlerinden kaynaklanmaktadır.

3.2.2 İSTİHDAM VERGİLERİ VE İŞGÜCÜ TALEBİ

Yukarıda ayrıntısı verilen birinci ve ikinci model denklemleri tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 41 ve Tablo 42’de özetlenmiştir.

Tablo 41:İmalat Sanayiinde Reel Ücretler ve Üretim Miktarındaki Değişmelerin İşgücü Talebine Etkisi

<i>Bağımlı Değişken: Lt</i>		(Model 1)
Açılayıcı Değişkenler	Katsayılar	t-değeri
Sabit terim	4,338267	45,17*
Wt (-1)	-0,250357	-9,99*
Qt (-1)	0,033797	1,61
Özet İstatistikler		
R²	0,3645	-----
Düzeltilmiş R²	0,3473	-----
F-istatistiği	21,22	-----
AR-1	0,9652	
Gözlem Aralığı	1988 1.çeyrek-2007 2.çey.	-----
Gözlem Sayısı	78	-----

* %5 anlamlı

Tablo 41’de özetlenen sonuçlardan görülebileceği gibi, beklendiği gibi istihdam talebi ile üretim arasındaki ilişki pozitif yönlü, istihdam maliyetleri ile arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Üretim arttıkça istihdamda bir artış görülmektedir. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, özellikle son yıllarda firmalar üretim artışını

verimlilik yoluyla sağlamaktadır. Başka bir deyişle, büyümenin istihdam yaratma kapasitesi düşüktür. Bu nedenle tahmin dönemi içerisinde üretim-istihdam ilişkisi zayıf çıkmıştır. Birinci model sonuçlarına göre; üretimin istihdam esnekliği 0,034, ücret istihdam esnekliği ise 0,25'dir. İstihdam maliyetinde yüzde 10 azalma söz konusu olursa yaklaşık yüzde 2,5 oranında bir istihdam artışı olması beklenebilir.

Tablo 42: İmalat Sanayiinde Brüt Ücretler ve Ücretler Üzerindeki Vergi Yükünün İstihdam Talebine Etkisi

<i>Bağımlı Değişken: Lt</i>		(Model 2)
Açılayıcı Değişkenler	Katsayılar	t-değeri
Sabit terim	4,444407	49,25*
Qt (-1)	0,007583	0,37
WBt (-1)	0,021494	0,236
Vert (-2)	-0,248577	-3,05*
Özet İstatistikler		
R²	0,3916	-
Düzeltilmiş R²	0,3663	-
F-istatistiği	15,45	-
AR-1	0,9859	-
Gözlem Aralığı	1988 1.çeyrek-2007 2.çey.	-
Gözlem Sayısı	78	-

* %5 anlamlı

Tablo 42'de yer alan ve işgücü maliyetinin brüt ücret ve ücretlerden alınan vergiler ve primler şeklinde ayrıştırıldığı ikinci model sonuçlarına göre ise vergi yükü ile istihdam arasındaki ilişki beklendiği gibi negatiftir. Brüt ücret ile istihdam ve üretim arasındaki ilişki ise anlamlı değildir.

Şekil 17: Esneklikler

	Model 1	Model 2
Üretim	+ 0,034	+0,007
Ücret	- 0,250	
Vergi Yüğü		- 0,248
Brüt Ücret		+0,021

Hesaplanan brüt ücret ve vergi yüğü serisinin kullanılmasıyla elde edilen tahmin sonuçlarından hesaplanan esneklikler brüt ücret için pozitif ve 0,021, toplam vergi yüğü için ise negatif ve 0,248'dir. Buna göre istihdam vergileri olarak adlandırdığımız vergi ve sosyal güvenlik primlerinden oluşan ücret dışı ödemelerde yüzde 10'luk bir indirim olursa uzun dönemde istihdamda yaklaşık yüzde 2.5 oranında bir artış olması beklenebilir.

2006 yılında imalat sanayii ücretleri üzerindeki toplam vergi yüğü yıllık 7.407 YTL'dir. Sosyal güvenlik işveren payını 5 puan indirirsek bu yük 6.688 YTL'ye inmektedir. Yani vergi yüğü yüzde 9,7 oranında azalmaktadır.

4. BAZI ÜLKELERDE İSTİHDAMI ARTIRMAYA YÖNELİK OLARAK UYGULANAN POLİTİKALAR

Birçok ülkede vergi politikaları, istihdamı ve üretimi artırmak amacıyla uygulanan birdizi politikayı destekleyici bir unsur olarak kullanılmıştır. Bu politikalardan başarılı şekilde sonuç alan ülkeler İrlanda, İtalya ve Danimarka'dır.

İRLANDA; 1980'lerde İrlanda işgücü piyasası Avrupa'da en kötü durumda olan ülkelere bir tanesiydi. İşsizlik oranı 1979'dan 1986'ya kadar yüzde 7'den yüzde 17'ye çıkmıştı. İşgücüne katılım oranı da düşüktü. Bu dönemde İrlanda, ekonomisi istikrarsız, borçları milli gelirin üstüne çıkmış, istihdamı azalan, iş hayatı durağan bir ülke konumundaydı. Vergi oranları oldukça yüksekti. Öyle ki, 1984 yılında ülkedeki en yüksek kişisel gelir vergisi oranı yüzde 65, sermaye kazançları üzerindeki vergi oranı yüzde 60 ve kurumlar vergisi oranı yüzde 50 seviyelerine ulaşmıştı.⁵⁹ Bu tablo 1990'larda değişmiştir. 1986-2002 yılları arasında toplam istihdam yüzde 62 büyümüş ve tarım dışı istihdamın payı artmıştır. İşgücüne katılım oranındaki artış daha çok evli bayanların işgücüne katılımının artışı sonucunda oluşmuştur ve istihdam oranındaki artış büyük ölçüde özel sektördeki istihdam oranının artmasından kaynaklanmıştır. Bu süreçte kamu çalışanlarının sayısı azalmıştır.⁶⁰

Genel olarak İrlanda'nın istihdam piyasasında sağladığı başarı üretimde önemli oranda artış sağlanmasına ve bu artışın istihdama dönüştürülmesine bağlıdır. 1993-2000 yılları arasında Gayri Safi Milli Hasıla ortalama yüzde 8 oranında büyümüş, üretim artışı verimlilikten daha çok yeni istihdam sahaları oluşturulması yoluyla sağlanmış, bunun sonucunda işsizlik oranı hızlı bir biçimde azalmıştır. Bu yıllar arasında kişi başına milli gelir AB ortalamasının yüzde 70'inden yüzde 102'sine çıkmıştır. İstihdam artışı 1990'ların sonunda yüzde 10'a kadar yükselmiştir.

⁵⁹ DANİEL (2005)

Bu kapsamda vergi indirimleri önemli bir politika aracı olarak kullanılmıştır. Marjinal gelir vergisi oranı, evli olmayan ve imalat sanayinde ortalama ücret alan bir işçi için, 1984 yılında yüzde 68,5 seviyesinde idi. Bu oran 2002 yılı sonu itibarıyla yüzde 48 seviyesine inmiştir. Diğer kategorilerde de marjinal vergi oranları indirilmiştir. Birçok düşük gelirli çalışan, artan oranlı gelir vergisi eşliğinin yükseltilmesi nedeniyle tamamen vergi dışı kalmıştır. Günümüzde kişisel vergi oranının yüzde 42 olduğu İrlanda'da sermaye kazançları vergi oranı yüzde 20 ve kurumlar vergisi oranı sadece yüzde 12,5'dir.⁶¹ Kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, doğrudan yabancı yatırımın artmasında önemli rol oynayan bir faktördür. Ancak, İrlanda'nın başarısında vergi indirimlerinin önemli ölçüde etkisi olmasına rağmen, uygulama ile ilişkili diğer politikaların ve dışsal faktörlerin etkisi de bu süreçte önemli rol oynamıştır:

- İrlanda'nın başarısında dünya ekonomisinde meydana gelen hızlı büyüme sonucunda büyük oranda doğrudan yabancı yatırım çekmesinin önemli oranda etkisi olmuştur. Avrupa ve İngiltere'nin ekonomik anlamda genişleme sürecinde olması nedeniyle artan talep İrlanda'nın doğrudan yabancı yatırımlarının artmasında önemli rol oynamıştır. İrlanda 2003 yılında 25.5 milyar dolar ile G7 ülkelerinden daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmeyi başarmıştır.
- Ulusal rekabet gücü politikası uygulanmıştır. Faiz oranı ve döviz kuru politikaları neticesinde reel faizler düşmüş ve ekonomi rekabet edebilirlik anlamında çok iyi bir duruma gelmiştir.
- Ücret pazarlıklarında merkezi sistem 1988-2003 yılları arasında başarıyla uygulanmış ve bu durum yatırım iklimi açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ulusal ücret pazarlıkları sırasında hükümetler nominal ücretleri düşük bir seviyede tutabilmek için gelir vergisi indirimleri yapmışlardır. Fakat bu durum 2002 yılına kadar sürmüş, 2002 yılından sonra mali finansman açısından vergi artırımını gerekli olmuştur.

⁶⁰ Walsh (2003)

⁶¹ UNCTAD (2004)

- Aktif işgücü politikalarına önem verilmiştir. 1980'lerin sonunda aktif işgücü politikaları için yapılan harcamalar GSYİH'nın yüzde 1.5'ine ulaşmıştır.
- Sosyal yardım sisteminin işgücü piyasasını olumsuz etkileyen unsurları kaldırılmıştır. İşsizlik ödemelerinin toplam sosyal yardım ödemeleri içerisindeki payı giderek azalmıştır.
- AB fonlarından etkin bir biçimde faydalanılmıştır.
- Eğitime yoğun yatırım yapılmıştır.
- Çalışma mevzuatı esnekleştirilerek bürokratik engeller kaldırılmıştır.
- İleri teknolojiler desteklenerek bunlara öncelik verilmiş özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri açısından İrlanda bir cazibe merkezi olmuştur.

Sonuç olarak İrlanda vergi indirimlerini diğer politikaları destekleyici bir unsur olarak kullanarak önemli bir başarı elde etmiştir.

İTALYA; İtalya'da 2002 yılı Aralık ayında istihdamı artırmak amacıyla bir teşvik yasası yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda işverene istihdam edilen her bir işçi için 100 Avro (45 yaşın üstündeki işçiler için 150 Avro) katkı sağlanması uygulaması başlatılmıştır. Ortalama ücretin yüzde 40'ını alan bir ücretli için 2000 yılında yüzde 23.7 olan vergi oranı 2005 yılında 22.5'e inmiştir. 2002 yılında 8,6 olan işsizlik oranı 2005 yılı itibarıyla 7,7 seviyesindedir. Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının oldukça belgin olduğu İtalya'da ücret pazarlıkları üç seviyede yapılmaktadır: Öncelikle hükümet genel kuralları koymakta, vergi ve sosyal güvenlik kesintilerini belirlemede, ikinci olarak sektör bazında işveren sendikaları ile ücret pazarlığı yapılmakta, son olarak da ücret pazarlıkları, bölgeler arası rekabet edebilirlik anlamında, bölgesel bazda yapılmaktadır. Vergi oranlarının ücretlerin belirlenmesi aşamasında önemli etkisi vardır. İtalya'daki bölgeler bazında yapılan bir çalışmada⁶² gelir vergisi oranının brüt ücretlerin belirlenmesinde oldukça etkili olduğu ve bu etkinin bölgeler arasında farklılık gösterdiği görülmüştür.

62 Giorgio,(2003)

Bu dönemde vergi tedbirlerinin yanı sıra istihdamı artırıcı diğer düzenlemeler uygulamaya konmuştur;

- Modern ve etkin iş ve işçi bulma sisteminin yaratılması ve esnek hizmet sözleşmesi türlerinin uygulanmasını içeren bir işgücü piyasası reformu yürürlüğe konmuştur.
- Mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik finansman olanakları artırılmıştır.

DANİMARKA⁶³; Danimarka'da 1997 yılında yüzde 5,3 olan işsizlik oranı, 2004 yılında yüzde 5,5, 2005 yılında ise yüzde 4,8 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdamın artırılması için uygulanan vergi politikaları şunlardır:

- Vergi oran ve miktarlarının dondurulması, vergi yükünün azaltılması: İstihdamı teşvik amacıyla uygulamaya konulan en önemli tedbir, vergi oran ve miktarlarının dondurulması ve 2007 yılına kadar olan süreç içerisinde gelir üzerindeki vergi yükünün fazladan çalışmayı teşvik edecek şekilde azaltılmasıdır.
- Hükümet, vergi ile diğer harç ve resimler oransal olarak belirlenmiş ise bu oranlarda artış yapılmamasını, sabit miktar olarak belirlenmiş ise bu miktarların artırılmamasını kararlaştırmıştır. Zorunlu nedenlerle artış veya azalış yapılması halinde bunun diğer vergi ve harçlardaki artış veya azalışla telafi edilmesi ve bu şekilde toplam vergi gelirinin sabit tutulması amaçlanmıştır.
- 2000 yılında yüzde 32,4 olan gelir vergisinin brüt ücrete oranı, 2005 yılında yüzde 30,4 olmuştur.

İstihdamın artırılması için vergi politikası dışında uygulanan politikalar şunlardır:

- İş yaratılması ve girişimciliğin teşvik edilmesine önem verilmiştir. Bu kapsamda, girişimcilik kültürünün eğitim/mesleki eğitim sistemi

63 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2004

içinde hak ettiği konumu alabilmesi ve sistem içindeki aktörlerin gerekli bilgiye erişimi için özel kuruluşlarla da işbirliği yapılmıştır. Ayrıca, borçların yeniden yapılandırılması ve iflas türünden işlemlere maruz kalan kişilerin kolay bir şekilde yeni işler kurabilmelerini temin amacıyla ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi çalışması başlatılmıştır.

- Daha iyi eğitim ve mesleki eğitim eylem planı 2002 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda; meslek standartlarının daha da yükseltilmesi, eğitim kurumlarına daha fazla yetki ve özgürlük tanınması suretiyle etkin yönetim sağlanması, meslek ve iş seçimine ilişkin rehberlik hizmetlerinin kurumsal ve sektörel baskılardan arındırılması ve bu hizmetin çeşitli eğitim kademeleri arasında uyumlaştırılması, yeni bilgilerin daha fazla sayıda işletmeye aktarılması gibi uygulamalar yapılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de makro ekonomik dalgalanmalar sonucunda büyüme istikrarsız seyretmiş, kriz yıllarında önemli oranda ekonomik daralmalar yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra yüksek maliyetler ve belirsizlikler, yurt içi yatırım ve doğrudan yabancı yatırım miktarının yeterli olmaması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmeler sunucunda istihdam seviyesi yeterli ölçüde artırılamamıştır. Bu etkenlere ek olarak Türkiye’de işgücü piyasasının yapısal sorunları olması da istihdam seviyesinin yükselmesini engellemiştir.

İşgücü piyasasının önemli yapısal sorunlarından biri işgücüne katılım oranının düşük olmasıdır. İşgücüne katılım oranı OECD ülkelerine göre düşük seviyededir. Özellikle kadınların işgücüne katılımı OECD ortalamasının oldukça altındadır. Birçok OECD ülkesinde gelir vergisi sisteminde yer alan ailelere uygulanan vergi indirimleri ve eşlerin ayrı değil beraber vergilendirilmesi uygulaması işgücüne katılım oranı üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu uygulamalar özellikle Türkiye’de de kadınların işgücüne katılımını artırabilir.

Türkiye’de eğitim-istihdam ilişkisi yeterince kurulamamıştır. İstihdamın eğitim seviyesinin düşük olması ve mesleki ve teknik eğitimin ara eleman ihtiyacını karşılayacak yaygınlıkta olmaması diğer önemli sorunlardır. Ayrıca, eğitilmiş işsiz oranı oldukça yüksektir. İşgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda eğitilmiş insan kaynağı oluşturacak bir eğitim politikası oluşturulması gerekir. Aksi takdirde istihdam talebini artırmaya yönelik politikaların etkisi sınırlı olacaktır.

Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı, yıllar itibarıyla giderek azalmakla beraber, hala OECD ortalamasının oldukça üzerindedir. Tarımdan diğer sektörlere kayma devam etmektedir. Bu ise sürekli yeni istihdam sahaları oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’de kamu kesimi istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı birçok OECD ülkesine göre düşüktür. Ancak, kamu personeli ücretlerinin oluşturduğu maliyet artmakta ve bu da kamu gelirlerinin artırılması gereğini

doğurmaktadır. Diğer taraftan, kamusal istihdam özel kesim istihdamından farklı olarak vergi politikalarından çok daha farklı şekilde etkilenmektedir. Örneğin, özellikle enerji ürünleri gibi ara malı niteliğindeki ürünler üzerinden alınan dolaylı vergilerdeki artış kamudaki ücretler üzerinde enflasyon baskısı doğuracağından kamu harcamalarının artması yönünde bir baskı oluşturacaktır.

İşgücü maliyetleri ile istihdam arasında ters yönlü bir ilişki olduğu genel kabul görmüş bir kanıdır. Eğer ücret pazarlıkları net ücret üzerinden yapılıyorsa istihdam vergilerindeki indirimler maliyetlerde önemli bir düşüş sağlayabilir ama brüt ücret üzerinden yapılıyorsa tam tersine maliyetlerde istenilen düşüşü yaratmayabilir. İşveren sosyal güvenlik katkı paylarındaki ve gelir vergisi oranlarındaki artış daha düşük ücret şeklinde çalışanlara yansıtılabiliyorsa, istihdam üzerindeki vergi yükünün azaltılması, istihdama ek katkı yerine, bastırılmış ücretlerin yukarıya doğru hareketine de yol açabilecektir. Dolayısıyla, çoğu zaman emek piyasalarının yapısal özellikleri, vergisel yükün ağırlığından daha önemli olabilmektedir. Diğer taraftan, emek piyasası yeterince esnek değilse, istihdam üzerindeki vergilerin yarattığı yük tamamıyla işveren üzerinde kalmakta ve bu durumda emek talebi ve istihdam olumsuz olarak etkilenmektedir. Türkiye’de ücret pazarlıkları net ücret üzerinden yapılmaktadır. Bu durum bordro vergilerinde yapılacak indirimlerin istihdam maliyetlerini azaltmasına yol açacaktır. Nitekim, Türkiye’de işçi ve işveren sendikaları ücret dışındaki işgücü maliyetlerinin düşürülmesi konusunda aynı fikirdedirler. Toplu iş sözleşmesi kapsamındaki çalışanların sayısının azalması ve özel sektörde sendikalaşma oranının düşük olması ücretlerin esnekliğinin artmasını sağlamaktadır.

Ücretler önemli bir maliyet unsuru olmakla birlikte istihdam talebine etkisi verimliliğe bağlı olarak değişmektedir. 2004-2006 yılları arasında birim işgücü maliyetlerindeki değişimi diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda Türkiye’de diğer ülkelere oranla yüksek oranlarda bir artış olduğunu görebiliriz. Bu yıllarda imalat sanayiinde verimliliğin arttığı göz önünde bulundurulursa, işgücü maliyetlerinin 2004- 2006 yılları arasında önemli ölçüde artış gösterdiği söylenebilir.

Türkiye’de kayıtdışıliğin ve kayıtdışı istihdamın boyutunun yüksek olması önemli sorunlardan bir tanesidir ve makro ekonomik politikaların ve maliye politikalarının etkinliğini azaltmaktadır. Kayıtdışı istihdam toplam istihdamın yüzde 50’si civarındadır. Kayıtdışı istihdam rakamı 2005 yılında 11 milyon kişiye ulaşmıştır. Kayıtdışı istihdam üzerindeki vergi yükü “sıfır” olduğundan istihdam maliyetleri vergi indirimlerinden etkilenmemektedir. Kayıtdışı istihdam vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu durum toplam vergi yükünün artmasında önemli faktörlerden bir tanesini oluşturmaktadır. Vergi indirimleri kayıtdışı istihdamın azalmasına olumlu etki yapacaktır ve kayıtdışı istihdamın azalması da kayıtlı sektörün vergi yükünün hafiflemesine neden olacaktır. Ancak, bu etkinin boyutunun ne olacağını tahmin etmek oldukça güçtür.

2006 yılı için brüt asgari ücretin yüzde 49,9’unu vergi ve sosyal güvenlik kesintileri oluşturmaktadır. 49,9 puanın 13,4’ü toplam vergilerden meydana gelmektedir. Ücretlilere yapılan vergi iadesi düşüldüğünde bu oran yüzde 10,8 olmaktadır. Sosyal güvenlik primlerinin asgari ücrete oranı ise yüzde 36,5’dir. İmalat sanayiinde ödenen ortalama brüt ücret üzerindeki toplam yük yüzde 51,7, gelir vergisi ve damga vergisinin oluşturduğu yük yüzde 15,2’dir.

Sosyal güvenlik primleri bordro vergileri ile birlikte ücret üzerindeki vergi yükünü oluşturmaktadır. Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi önemli sorunlar barındırmaktadır. Aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına oranının düşük olması, kayıtdışı istihdam ve işsizlik oranının yüksek oluşu, yaşlılık aylığına hak kazanmak için yaş koşulu aranmaksızın belirli bir prim ödeme ve sigortalılık süresinin yeterli görülmesi, Türk sosyal sigorta sisteminin 1990’lardan itibaren önemli oranda açık vermesine sebep olmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin açıkları bütçeden yapılan transferler yoluyla karşılanmaktadır. Bu nedenle, sosyal güvenlik primlerinde yapılacak indirim bütçeye maliyet olarak yansıtacaktır.

OECD ülkelerinde ücretlerin vergilendirilmesi ile ilgili olarak genel eğilime bakıldığında; işgücü üzerindeki vergilerin tüketim vergilerine kaydırıldığını, gelir vergisi tarifelerinin üst dilimlerdeki vergi oranlarının indirildiğini ve vergi

dilimlerinin sayısının azaltıldığı görülmektedir. Genel eğilim bunlar olmakla beraber, bu alanda ülkelerin uygulamaları oldukça büyük farklılıklar göstermektedir.

OECD ülkelerinde ücretlerin vergilendirilmesi alanında belirleyici unsur vergi yükünün evli ve çocuk sahibi olmak gibi koşullara bağlı olarak değişmesidir. Birçok ülke bu koşullara bağlı olarak ücret üzerinden alınan vergilerde vergi indirimi yapmaktadır. Bazı ülkeler ücret gelirlerini bireysel olarak değil aile bazında vergilendirmektedir. Bu türden politikalar işgünün talebini artırmak amacıyla değil sosyal politika aracı olarak uygulanmaktadır. Türkiye’de son dönemde bu konuda yeni bir düzenleme yapılmıştır. 28.3.2007 tarihli ve 5615 Sayılı Kanun ile “özel gider indirimi” uygulaması kaldırılarak “asgari geçim indirimi” uygulaması tekrar yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenleme ile çalışmayan eş ve çocuk için asgari ücret üzerinden ödenen gelir vergisinden indirim yapılmaktadır. Böylece gelir vergisi sistemimiz OECD uygulamalarına yakınsamış olacaktır.

Ailede ikinci çalışanın daha düşük bir oranda vergi ödemesi, özellikle kadınların işgücüne katılımı açısından olumlu etki yaratabileceği gibi ailelere yönelik vergi indirimleri gelir dağılımının iyileşmesine katkıda bulunabilir. Diğer bir husus ise düşük gelirlilerin vergilendirilmesi ile ilgilidir. OECD ülkelerinin çoğunda düşük gelirlilerin vergi yükünde azalma olurken Türkiye’de vergi yükü artmıştır. Türkiye, ortalama gelir seviyesindeki bekar ve çocuk sahibi olmayan bir mükellef için, OECD ülkeleri arasında en yüksek vergi yükü bakımından sondan 10. sırada yer alırken, evli ve 2 çocuklu bir mükellef için 2006 yılı sonu itibarıyla vergi yükü en yüksek olan ülke konumundadır.

Ücretlerden alınan vergiler konsolide bütçe vergi gelirleri içerisinde önemli bir yer tutmakta ve bu vergilerin gelir vergisi içerisindeki ağırlığı giderek artmaktadır. Gelir vergisi tahsilatının yüzde 90’ına yakını stopaj yoluyla alınan vergiler oluşturmaktadır. Stopaj yoluyla alınan vergilerin yüzde 60’a yakını ücret gelirlerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. Ücretlerden alınan vergilerde yapılacak bir indirim, bütçe dengeleri açısından önemli oranda bir harcamadan vazgeçmeyi veya ek bir vergi konulmasını gerektirmektedir.

Vergilerin kompozisyonunun yanı sıra toplam vergi yükünün gelişimi yatırım ve üretim kararlarını belirleyen önemli unsurlardan biridir. Türkiye’de kamu açıklarının artması gelir artırıcı maliye politikası tedbirlerini zorunlu kılmış, vergi yükü yıllar itibarıyla giderek artmıştır. 2001 krizi sonrasında, yüksek oranda faiz dışı fazla yaratılması politikası çerçevesinde, vergi gelirleri daha çok dolaylı vergiler yükseltılarak artırılmaya çalışılmış ve sonucunda dolaylı vergilerin toplam gelirler içerisindeki payı giderek artmıştır.

İstihdam üzerindeki vergi yükü azaltılırken bu politikanın istihdama etkisi bu indirim sonucunda oluşacak gelir kaybının nasıl telafi edileceği ile ilgilidir. İstihdam üzerindeki vergilerin indirilip tüketim vergilerinin artırılmasının genel fiyat seviyesini artıracacağı ve istihdam seviyesini dolaylı olarak azaltacağı düşünülse de, son yıllarda artan işsizlik oranlarının nedenleri üzerine yapılan çalışmalar ve Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan gelişmeler bu düşüncenin tersine sonuçlar doğurmuştur. Firmalar artan ücretler karşısında üretim artışını yeni istihdam yaratma yoluyla değil üretkenlik artışı ile sağlamışlardır ve istihdam seviyesinde düşme yaşanmamıştır. Sonuç olarak, dolaylı vergilerdeki bir artış istihdam oranındaki bir azalmayla sonuçlanmayabilir. Ancak, dolaylı vergilerin oranı özellikle 2001 yılından sonra önemli ölçüde artmıştır ve dolaylı vergilerin daha fazla artırılması imkanları kısıtlıdır. Diğer yandan, işgücüne duyarlı ve uluslararası ticarete konu olmayan bazı hizmetler üzerindeki dolaylı vergilerin azaltılması yoluyla istihdam artışı teşvik edilebilir. Örneğin; kuaförlük vb. istihdama duyarlı hizmetler üzerindeki dolaylı vergiler düşürülebilir. Bu sektörlerde ağır vergi yükü dolayısıyla yoğun şekilde kayıtdışılık mevcuttur. Bu politika aynı zamanda kalifiye olmayan işgücüne istihdam olanağı yaratmak açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Son yıllarda istihdam üzerindeki vergilerin azaltılıp çevre ile ilgili vergilerin artırılması düşüncesi ilgi çekmektedir. Çünkü bu şekilde kamu idaresi hem çevre kirliliğinin azalmasını sağlayacak hem de istihdam artışına katkıda bulunacak bir vergi politikası uygulayabilecektir. Ancak, enerji ürünleri tüketimi üzerinden alınan çevre vergileri üretim maliyetlerini artırıcı bir sonuç doğuracaktır.

Ülkemizde yatırımların ve istihdamın artırılmasına yönelik bölgesel ve genel teşvikler sağlanmaktadır. Bu teşvikler genellikle vergi indirim ve istisnası şeklinde olmaktadır. Teşvik sistemi genel olarak değerlendirildiğinde, teknoloji geliştirme bölgeleri ve Ar-Ge yatırımları gibi spesifik alanlarda verilen teşviklerden olumlu sonuçlar alındığı ancak, bölgesel ve genel olarak verilen teşviklerin sonuçlarının tam olarak izlenememesinden dolayı etkinliğinin tam olarak ölçülemediği görülmektedir. Teşvik sisteminin daha etkin hale getirilerek istihdamı artıracak politikalara katkıda bulunması sağlanabilir.

İstihdam yaratmak açısından başarılı olan ülkelerin uyguladıkları politikalar incelendiğinde üretim artışı sağlamaya yönelik politikaların yanısıra vergi indirimlerini bu politikaları destekleyici bir unsur olarak kullandıkları görülmektedir. Vergi indirimleri istihdam yaratmak açısından tek başına yeterli olmamaktadır. Örneğin; İrlanda ulusal rekabet gücü politikası uygulayarak doğrudan yabancı yatırımı önemli oranda artırmak suretiyle işsizlik oranını önemli ölçüde düşürmüştür. İtalya ve Danimarka vergi indirimlerinin yanı sıra aktif işgücü politikaları yolu ile yeni istihdam yaratılması politikalarına öncelik vermişlerdir. Ayrıca, en az istihdam maliyeti kadar işgücünün eğitim seviyesinin ve yeni teknolojik gelişmelere adaptasyonunun önemli olduğu görülmektedir. Çünkü; istihdam edilenlerin yeni üretim metodlarına uyum sağlanması açısından eğitilmesi, işverenler için önemli bir maliyet unsuru olmakta ve “ücret katılığı” yaratmaktadır.

İşgücü piyasasında esneklik istihdamı artırmaya yönelik olarak uygulanan politikaların etkinliği açısından göz önünde bulundurulması gereken hususlardan bir tanesidir. Türk işgücü piyasası esneklik açısından dezavantajlı durumdadır. Ücret dışı işgücü maliyetlerinin fazlalığı, işçi alıp-çıkarma prosedürlerinin çokluğu işverenleri işçi almak yerine mevcut işçileri fazla çalıştırmak yolunu seçmeye yöneltmektedir. Nitekim, son yıllarda görülen üretim artışının istihdam yaratmamasının sebeplerinden bir tanesi firmaların yeni işçi almaktansa daha yüksek fazla mesai ücretleri ödemek pahasına mevcut işçilerini kullanmayı daha avantajlı olarak görmeleridir.

OECD ülkeleri için vergi yükündeki artışın uzun dönemde işsizlik oranına etkisi ile ilgili olarak yapılan bazı analitik çalışmaların sonuçlarına göre istihdam vergilerindeki yüzde 10'luk artış istihdam oranını yüzde 0.3 ile yüzde 2.7 arasında değişen oranlarda azaltmaktadır. Vergi yükündeki yüzde 10'luk artış ise işsizlik oranını yüzde 1.1 ile yüzde 5.5 arasında değişen oranlarda artırmaktadır.

İmalat sanayii verilerinden faydalanılarak yapılan ekonometrik çalışmanın sonuçlarına göre, beklendiği gibi, istihdam talebi ile üretim arasındaki ilişki pozitif yönlü, istihdam maliyetleri ile arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Tahmin dönemi içerisinde (1988 1. çeyrek- 2007 2.çeyrek) üretim-istihdam ilişkisi zayıf çıkmıştır. Üretimin istihdam esnekliği +0,034, ücret - istihdam esnekliği ise -0,25'dir. Buna göre imalat sanayiinde istihdam maliyetinde yüzde 10 azalma söz konusu olursa yaklaşık yüzde 2,5 oranında bir istihdam artışı olması beklenebilir. TÜİK imalat sanayii istatistiklerinden yola çıkarak hesaplanan brüt ücret ve vergi yükü serisinin kullanılmasıyla elde edilen tahmin sonuçlarından hesaplanan esneklikler brüt ücret için pozitif ve 0,021, toplam vergi yükü için ise negatif ve 0,248'dir. Buna göre istihdam vergileri olarak adlandırdığımız vergi ve sosyal güvenlik primlerinden oluşan ücret dışı ödemelerde yüzde 10'luk bir indirim olursa uzun dönemde istihdamda yaklaşık yüzde 2.5 oranında bir artış olması beklenebilir.

Sonuç olarak; istihdam üzerindeki vergi yükündeki azalma isgücü talebini olumlu olarak etkileyecektir. Ancak, bu politika ile beraber yürütülecek diğer alternatif maliye politikalarının makro ekonomik etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu kapsamda, vergi politikaları ile işgücü piyasasını iyileştirmeye ve üretimi artırmaya yönelik diğer politikaların eş zamanlı olarak uygulanması önem taşımaktadır.

Tablo EK.1 İmalat Sanayiinde Toplam Vergi Yüğü

	İstihdam Endeksi (1997=100) (1)	Üretim Endeksi (1997=100) (2)	TEFE (1997=100)	Reel Ücret (1997=100) (3)	Toplam Vergi Yüğü/Brüt Ücret (4)	Toplam Vergi Yüğü Endeksi (1997=100) (5)	Brüt Ücret Endeksi (1997=100) (6)
1988 I	107,8	56,6	0,7	0,56	0,54	0,55	0,55
II	107,4	53,5	0,8	0,48	0,54	0,48	0,48
III	105,3	50,8	0,8	0,54	0,54	0,52	0,54
IV	102,8	52,4	1,0	0,60	0,55	0,56	0,60
1989 I	100,4	53,3	1,1	0,62	0,55	0,61	0,62
II	101,4	57,3	1,3	0,67	0,55	0,67	0,67
III	102,5	57,3	1,4	0,69	0,55	0,67	0,69
IV	101,4	58,7	1,6	0,69	0,57	0,68	0,69
1990 I	103,1	63,0	1,8	0,70	0,55	0,70	0,70
II	102,6	62,1	2,0	0,73	0,55	0,72	0,72
III	101,1	63,1	2,1	0,96	0,56	0,96	0,96
IV	97,7	64,8	2,4	0,80	0,59	0,80	0,80
1991 I	92,1	59,3	2,6	1,15	0,55	1,17	1,15
II	87,4	64,1	3,1	1,12	0,56	1,15	1,12
III	84,9	67,3	3,3	1,28	0,59	1,34	1,27
IV	81,7	66,7	3,7	1,22	0,62	1,27	1,22
1992 I	80,0	68,7	4,4	1,14	0,55	1,17	1,14
II	80,2	66,5	5,0	1,16	0,56	1,20	1,17
III	78,5	68,8	5,2	1,28	0,59	1,34	1,28
IV	80,2	68,6	6,0	1,27	0,62	1,32	1,27
1993 I	79,8	69,7	6,8	1,29	0,55	1,33	1,29
II	79,7	77,2	7,7	1,31	0,56	1,36	1,31
III	80,4	77,2	8,5	1,30	0,59	1,37	1,30
IV	80,8	78,9	9,6	1,30	0,63	1,37	1,30
1994 I	82,4	73,7	11,2	1,22	0,54	1,23	1,22
II	77,9	60,6	16,4	0,93	0,54	0,92	0,93
III	75,6	64,3	18,2	0,93	0,56	0,93	0,93
IV	77,8	68,7	21,3	0,91	0,59	0,89	0,91
1995 I	82,1	75,2	26,6	0,89	0,54	0,90	0,89
II	84,8	79,9	30,1	0,92	0,54	0,92	0,92
III	87,6	82,0	32,2	0,99	0,56	0,98	0,99
IV	89,3	81,7	36,0	1,01	0,59	1,00	1,01
1996 I	89,7	83,8	43,8	0,93	0,54	0,93	0,93
II	90,9	86,7	52,2	0,92	0,54	0,92	0,93
III	92,2	87,3	57,5	1,02	0,55	1,00	1,02
IV	96,0	89,2	66,5	1,03	0,58	1,01	1,03
1997 I	97,9	95,2	77,8	1,00	0,54	0,99	1,00
II	98,5	97,9	91,1	0,98	0,54	0,98	0,98
III	101,9	101,5	105,4	1,02	0,55	1,03	1,02
IV	101,5	104,8	125,7	1,00	0,59	0,99	1,00
1998 I	102,6	105,9	147,3	0,99	0,54	0,97	0,99
II	102,7	99,3	163,9	1,03	0,54	1,01	1,03
III	102,2	99,3	177,4	1,08	0,50	0,97	1,07
IV	98,9	95,9	198,7	1,10	0,54	0,99	1,09

Tablo EK.1: İmalat Sanayiinde Toplam Vergi Yüğü (Devamı)

	İstihdam Endeksi (1997=100) (1)	Üretim Endeksi (1997=100) (2)	TEFE (1997=100)	Reel Ücret (1997=100) (3)	Toplam Vergi Yüğü/Brüt Ücret (4)	Toplam Vergi Yüğü Endeksi (1997=100) (5)	Brüt Ücret Endeksi (1997=100) (6)
1999 I	94,0	92,6	219,2	1,24	0,51	1,12	1,22
II	92,3	97,5	246,0	1,21	0,51	1,10	1,18
III	90,3	94,6	272,5	1,24	0,51	1,12	1,22
IV	90,3	98,8	314,4	1,19	0,64	1,26	1,17
2000 I	88,7	99,9	365,3	1,21	0,51	1,10	1,18
II	91,2	107,9	391,4	1,20	0,51	1,10	1,18
III	90,9	108,1	404,0	1,25	0,52	1,13	1,22
IV	90,4	105,2	432,5	1,25	0,55	1,14	1,23
2001 I	87,5	97,5	475,0	1,17	0,51	1,08	1,15
II	82,3	91,1	613,8	0,99	0,51	0,91	0,97
III	80,8	94,1	686,6	0,98	0,53	0,92	0,96
IV	79,8	90,8	799,5	0,91	0,55	0,83	0,90
2002 I	81,8	100,4	887,1	0,90	0,51	0,83	0,88
II	84,2	104,9	928,0	0,93	0,51	0,85	0,91
III	85,3	105,4	985,3	0,92	0,53	0,85	0,90
IV	86,4	108,7	1064,8	0,88	0,55	0,81	0,87
2003 I	86,6	112,1	1186,4	0,83	0,51	0,76	0,81
II	86,8	111,1	1232,3	0,83	0,51	0,76	0,81
III	87,3	118,6	1205,9	0,88	0,52	0,80	0,86
IV	87,4	123,9	1228,6	0,91	0,55	0,83	0,89
2004 I	88,6	127,6	1296,3	0,89	0,51	0,82	0,87
II	90,7	133,5	1351,3	0,87	0,51	0,80	0,86
III	90,7	132,6	1336,4	0,91	0,52	0,82	0,89
IV	90,4	130,8	1407,6	0,89	0,55	0,81	0,88
2005 I	91,1	136,9	1413,6	0,92	0,49	0,81	0,90
II	89,9	135,4	1442,7	0,93	0,49	0,82	0,91
III	89,7	138,5	1442,0	0,95	0,51	0,85	0,94
IV	90,0	142,2	1455,0	0,97	0,53	0,85	0,95
2006 I	89,3	142,1	1482,2	0,98	0,49	0,87	0,96
II	89,0	147,0	1563,6	0,96	0,49	0,85	0,94
III	89,5	145,4	1623,9	0,95	0,52	0,85	0,93
IV	91,3	150,9	1620,8	0,99	0,54	0,88	0,97
2007 I	91,6	153,3	1632,5	0,97	0,49	0,87	0,95
II	90,9	150,0	1665,1	0,99	0,49	0,88	0,97

(1) TÜİK özel imalat sanayii üretimde çalışanlar endeksi, mevsimsel düzeltilmiş.

(2) TÜİK özel imalat sanayii üç aylık sanayi üretim endeksi, mevsimsel düzeltilmiş.

(3) TÜİK imalat sanayii üretimde çalışan kişi başına kazanç endeksi, mevsimsel düzeltilmiş, TEFE (1997=100) kullanılarak reel hale getirilmiştir.

(4) Toplam vergi yüğü (Gelir Vergisi + Damga Vergisi + Sosyal Güv. İşçi Payı + Sosyal Güv. İşveren Payı + İşsizlik Sig. İşçi Payı + İşsizlik Sig. İşveren Payı) ve brüt ücret yazar tarafından hesaplanmıştır.

(5) Mevsimsel düzeltme yapılmış, TEFE (1997=100) kullanılarak reel hale getirilmiştir.

(6) Mevsimsel düzeltme yapılmış, TEFE (1997=100) kullanılarak reel hale getirilmiştir.

Tablo EK.2 İşgücü Piyasasına İlişkin Özet Bilgiler

KAYNAKÇA

ARPAIA, Alfonso.-CARONE, Guisepp, “*Do Labour Tax (and their composition) affect wages in the short and the long run ?*”, European Commission Economic Papers, 2004

AGENOR, P.R., “*The Economics of Adjustment and Growth*”, Harvard Universty Press, 2004

ACAR, Mustafa, Gürhan, “*5084 sayılı yatırımların ve istihdamın teşviki ile bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanunla getirilen düzenlemeler*”, Vergi Dünyası, sayı 271 , mart 2004

AKIL, Mustafa “*Yatırım İndirimi Uygulamasına Son*”, Vergi Sorunları, Mayıs 2006

BOVENBERG, A.Lans: “*Tax Policy and Labor Market Performance*”, 2003

BLANCHARD, Olivier, *European Unemployment: The Evolution of Facts and Ideas*, Massachusetts Institute of Technology Department of Economics Working Paper Series, 2005

BRANDT, Nicola-BURNIAUX, Jean-Marc, OECD Economic Department, Assesing the OECD Jobs Strategy, 2005

BiLİCİ, Nurettin, Vergi Hukuku, Ankara

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, “*Önde Gelen AB Üyesi Ülkelerde ve Avustralya’da İşsizlikle Mücadele, İstihdam Kapasitesinin Artırılması ve Kayıt Dışı İstihdam*”, 2004

ÇİLOĞLU, İsmail, *Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi*, Hazine Dergisi, Ekim 1997, sayı 8

DPT (2006a), Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.

DPT (2006b), Temel Ekonomik Göstergeler, Ankara.

DPT (2006c), 2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, Ankara.

DPT (2006d), 2006 Yılı Programı, Ankara.

DPT (2006e), İşgücü Piyayası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT “*Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi Verimlilik ve Büyüme*”:1972-2003 , Ankara, Nisan 2005

DÜNYA BANKASI, “Türkiye İşgücü Piyasası Raporu”

DAVERİ, Francesco – **TABELLİNİ**, Guido : “*Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries*”, 1997

DİSNEY, Richard, *The Impact of Tax and Welfare Policies on Employment and Unemployment in OECD Countries*, IMF Working Paper, 2000

DANİEL, J. Mitchell, “*Tax Competition and The European Union*”, The Conservative Economic Quarterly Lecture Series, 2005

DURAN, Mustafa, “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları” Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ocak, 2003

EYÜBOĞLU, Dilek, Milli Produktivite Merkezi Yayınları, “*2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*”, Ankara 2003

EGGERT, Wolfgang – **LAZLO**, Goerke : “*Fiscal Policy, Economic İntegration and Unemployment*”, 2003

GARONE, G. – **SALOMAKİ**, A. : “*Reforms to tax-benefit systems in order to increase employment incentives in the EU*”, 2001

GIORGİO, Brunello – **LUPİ**, Claudio- **ORDONE**, Patrizia : “*Average Labor Taxes and Unemployment: Evidence From Italian Regions*”, 2003

GOERKE, Lazlo, *Employment Effect of Labour Taxation in an Efficiency Wage Model With Alternative Budget Constraints and Time Horizons*, 2000

GOERKE, Lazlo- **EGGERT**, Wolfgang , *Fiscal Policy, Economic İntegration and Unemployment*, CESifo Working Paper, 2003

GÜDER, Gökhan, **TAŞÇI**, Kamil, Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006, Kocaeli-TÜRKİYE, 2006, (Çevrimiçi)
<http://iibf.kou.edu.tr/beykon/>

HOLZMANR.et al “*Severance Pay Programs around the World: Rationale, Status and Reforms*” Draft paper prepared for the joint World Bank/International Institute for Applied System Analysis, Institute for Economic Analysis Workshop on Severance Payments, World Bank, 2003

INTERNATIONAL MONETARY FUND, *Improving Collection of Taxes and Social Contributions*, Türkiye 2005

İHSAN, Tunalı : “*Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*”

JUNANKAR, P.N. – MADSEN, Jakob : “*Unemployment in the OECD: Models and Mysteries*”, 2004

KAPSOS, Steven: “*The employment intensity of growth: Trends and macroeconomic determinants*”, International Labour Office, Employment Strategy Papers, 2005

MEYERMANS, E. : “*The Macro-economic Effects of Labour Markets Reforms in the European Union*”, 2004

MALİYE BAKANLIĞI, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Kamu Hesapları Bültenleri

NICKELL, Stephen: “*Employment and Taxes*”, 2003

OECD, *Taxing Wages 2005-2006*, Paris, 2006

OECD, PUBLIC MANAGEMENT SERVICE, *Highlights of Public Sector Pay And Employment Trends*”, 2001

OECD(2005a), OECD Tax Policy Studies, *Taxing Working Families*, Paris

OECD, *The OECD Jobs Study, Taxation, Employment and Unemployment*, Paris, 1995

OECD, *The OECD Jobs Strategy, Taxation, Benefits, Employment and Unemployment*, Paris, 1997

OECD(2005b), *Employment Outlook*

OECD *Employment Outlook, Informal Employment and Promoting the Transition to a Salaried Economy*, Paris, 2004

OECD(2005c), *Working Party on Employment*, Paris

PISSARIDES, C. : “*The impact of employment tax cuts on employment and wages. The role of unemployment benefits and tax structure*”, 1997

PHELPS, A., ZOEGA, G.,”*Natural- Rate Theory and OECD Unemployment*”, Royal Economic Society, 1998

RICHARD, Disney : “*The Impact of Taxation and Welfare Policies on Employment and Unemployment in OECD Countries*”, IMF working papers, 2000

SARICA, AHMET OĞUZ, “*Kayıtdışı İstihdam ve Mücadele Yöntemleri*”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Temmuz 2006, Ankara

ŞAFAK, CAN:Türkiye’de işçi ücretlerinin seyri (1980-2005),(çevrimiçi)
<http://www.sendika.org>, Temmuz 2006

ŞANALMIŞ, Okkalı Dilek, “Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasasında Esnekliğin İş Yaratma Üzerindeki Etkisi ve Türkiye’nin Durumu”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Aralık 2006

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ, “*Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*” İstanbul, 2002

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ, “*Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*” İstanbul, 2004

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 2006

TOBB, *Türk Vergi Sistemi, Sorunlar, Çözüm Önerileri*, 2003 Ankara

TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU, *Avrupa İstihdam Stratejileri ve İşgücü Piyasası Gelişmeleri*,Ankara,2006

ULUATAM, Özhan, Kamu Maliyesi, Ankara, 1990

UNCTAD, Handbook of Statistics, 2004

WALSH, Brendan: “*When Unemployment Disappears: Ireland In The 1990s*”, CESifo Working Paper No. 856,2003

YARAYIŞLI, Osman, Türkiye’de Vergi Reformu, Ankara, 2005

YERELİ, Ahmet Burçin, **KARADENİZ** Oğuz, *Kayıt Dışı İstihdam*, Odak Yayınevi, Ankara, 2004

YÜCEOL, Hüseyin, Mualla, “*Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik Dinamikleri*”, İktisat İşletme ve Finans, Haziran 2006, ss. 84.

DİZİN

A

Asgari Ücret · 14, 59

B

Bölgesel teşvikler · 82

C

çevre vergileri · 79

D

Dolaylı vergiler · 75

I

istihdam vergileri · 31, 33, 95

K

kayıtdışı istihdam · 33

O

ortalama ücret · 36, 46
özel indirim · 62, 66, 68

U

ücret · 10, 11, 13, 14, 17, 21, 22, 31, 33, 35, 36,
40, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 61, 62, 63,
64, 65, 66, 74, 76, 77, 98, 99, 116

V

vergi indirimleri · 20, 33, 34, 35, 52, 74, 81, 115
Vergi Yükü · 47, 73

Y

yatırım indirimi · 87, 125